

وزارت معارف

معینیت نصاب تعلیمی، تربیهٔ معلم و مرکز ساینس
ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

رهنمای معلم تعلیم و تربیه اسلامی

صنف دوازدهم (مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۲ هـ.ش.

رهنمای معلم تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازدهم (مذهب جعفری)

وزارت معارف

معینیت انکشاف نصاب تعلیمی، تربیه معلم و مرکز ساینس

ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

کتاب معلّم
راهنمای تدریس تعلیم وتربیه اسلامی
صنف دوازدهم
(فقه جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۲ هـ. ش.

مؤلفان:

- مؤلف سید محمد حسین فرهنگ

ایدیت علمی و مسلکی: مؤلف محمدباقر حلیمی

ایدیت زبانی: سیدمحمود خلیق

کمیتهٔ دینی، سیاسی و فرهنگی:

- محمدآصف کوچی
- حبیب الله راحل مشاور وزارت معارف در ریاست انکشاف نصاب تعلیمی

کمیتهٔ نظارت

- دوکتور اسدالله محقق معین انکشاف نصاب تعلیمی، تربیهٔ معلم و مرکز ساینس
- دوکتور شیر علی ظریفی رئیس پروژهٔ انکشاف نصاب تعلیمی.
- معاون سرمؤلف عبدالظاهر گلستانی رئیس عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تألیف کتب درسی

دیزاین: محمدعلی نظری

بسم الله الرحمن الرحيم

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به — لکه زره وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

پیام وزیر معارف

استادان و معلمان محترم،

تعلیم و تربیه اساس انکشاف و توسعهٔ همه کشورهای جهان را تشکیل می‌دهد، نصاب تعلیمی یکی از عناصر بنیادی و اولیهٔ تعلیم و تربیه بوده که مطابق انکشافات علمی و نیازمندی‌های جامعه وضع می‌گردد، واضح است که انکشافات علمی و ضرورت‌های جامعه همواره در حال تَطَوُر می‌باشد؛ بناءً لازم است نصاب تعلیمی نیز به صورت علمی و دقیق مطابق ایجابات عصر و زمان انکشاف نماید؛ البته نباید نصاب تعلیمی تابع تغییرات سیاسی، نظریات و تمایلات اشخاص گردد.

کتاب رهنمای معلم که امروز در دسترس شما قرار دارد بنابر همین مشخصات تهیه و ترتیب گردیده است، با تکیه بر میتودهای جدید تدریس، فعالیت‌هایی در آن اضافه شده که فعال نگاه داشتن شاگردان در عملیهٔ تدریس جزء پلان درسی گردیده است.

امیدوارم محتویات این کتاب که با استفاده از روش‌های آموزش فعال مطابق رهنمودها و پلان تعلیمی تعیین شده صورت گرفته مورد استفادهٔ شما استادان عزیز قرار گیرد، و از اولیای محترم شاگردان نیز تقاضا به عمل می‌آید که در تعلیم و تربیهٔ با کیفیت دختران و پسران خود همکاری متداوم نمایند، تا اهداف و آرزوهای نظام معارف برآورده گردیده، نتایج و دست آوردهای خوبی برای آنان و کشور ما داشته باشد.

باور دارم که استادان و معلمان گرانقدر ما در تطبیق مؤثر نصاب تعلیمی رسالت و مسؤولیت بزرگ خویش را اداء می‌نمایند.

وزارت معارف همواره تلاش می‌نماید تا نصاب تعلیمی معارف مطابق اساسات دین مبین اسلام، حس وطن دوستی و معیارهای علمی با در نظرداشت نیازمندی‌های مُبرم جامعهٔ ما انکشاف نماید.

در این عرصه از تمام شخصیت‌های علمی و دانشمندان تعلیم و تربیهٔ کشور و اولیای محترم شاگردان تمنا دارم، تا با ارائهٔ نظریات و پیشنهادات سالم و مفید خویش مؤلفان ما را در بهبود و غنامندی هرچه بیشتر تألیف کتب درسی و رهنمای معلم یاری رسانند.

از همهٔ دانشمندانی که در تهیه و ترتیب این کتاب سهم گرفته اند، و از مؤسسات محترم ملی و بین المللی و سایر کشورهای دوست که در تهیه و تدوین نصاب تعلیمی جدید و طبع و توزیع کتب درسی و رهنمای معلم همکاری نموده اند صمیمانه اظهار امتنان و قدردانی می‌نمایم.

و من الله التوفیق

فاروق «وردک»

وزیر معارف جمهوری اسلامی افغانستان

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

یشگفتار

رهنمای معلم کتابی است که معلمان محترم را با اهداف عمومی تعلیم و تربیت، اهداف دورهٔ تعلیمی، پلان درسی و شیوهٔ تدریس یک درس و عملی ساختن دقیق برنامه درسی در صنف رهنمایی می کند.

این رهنما در دو فصل تنظیم شده است. فصل اول تحت عنوان کلیات و معرفی برنامهٔ درسی و فصل دوم تحت عنوان رهنمای تدریس می باشد. فصل اول شامل دو قسمت است مقدمه و آشنایی با برنامه درسی.در قسمت مقدمه، معلمان با مقاصد تعلیم و تربیت و رسالت معلمی آشنا می‌شوند، آنها آگاه می‌شوند که اهداف نظام تعلیم و تربیت کشور عزیز ما افغانستان در ساحات مختلف اعتقادی و اخلاقی، علمی و تعلیمی، فرهنگی و هنری، مدنی، اجتماعی و اقتصادی چه مقاصدی را دنبال می کند. موضوعات درسی مختلف، برای تحقق این اهداف طراحی شده است و معلمان در صنوف مختلف باید تلاش کنند که از طریق ارا ئهٔ محتوا و روش‌های جذاب تدریس زمینهٔ تحقق این اهداف را فراهم سازند.

در قسمت دوم فصل اول معلمان عزیز با اهمیت موضوعات درسی، اهداف کلی آموزش هر درس، محتوای برنامهٔ(درسی)، نوع ارتباط عمودی موضوعات آموزشی در صنوف مختلف، روش‌های تدریس و شیوهٔ ارزیابی از معلومات و مهارت‌های شاگردان و مواد ممد برنامهٔ درسی آشنا می‌شوند. روش‌های تدریس که در هر رهنما معرفی شده است، متناسب با موضوع درس است، برای مثال روش‌های تدریس توصیه شده در درس ریاضی با درس علوم دینی ، اجتماعیات و یا آموزش زبان فرق می کند؛ وجه اشتراک این روش‌ها تأکید آن‌ها بر فعال بودن شاگردان در جریان تدریس تحت نظر معلم است.

فصل دوم این رهنما به برنامه ریزی سالانه (پلان سالانه) برای مناطق سردسیر و گرمسیر، نحوهٔ تدریس هر درس(پلان روزانه) و منابع و مآخذی که برای تألیف رهنما از آن‌ها استفاده شده اختصاص یافته است. باور نویسنده‌گان این رهنما بر این بوده است که معلمان گاه به دلیل نداشتن وقت کافی ممکن است که فرصت تهیهٔ پلان روزانه را نداشته باشند ویا این که هر کدام استنباط‌های خاص از اهداف درس داشته باشند، در نتیجهٔ تدریس خوب لازم به تذکر است که شیوهٔ تدریس توصیه شده مانع از آن نیست که معلمان نتوانند از روش‌هایی که خود در طی سال‌ها تدریس تجربه کرده اند استفاده نکنند. بدون شک بهترین روش تدریس، روشی است که در آن آموزش(ایجاد تغییر مثبت در شاگردان) صورت گیرد.

قسمت دیگری از پلان روزانه به پاسخ‌های متن درس، سؤالات آخر درس و یا بخش، اختصاص داده شده است. به منظورتوسعهٔ معلومات بیشتر معلمان در اخیر هر پلان درسی معلومات اضافی برای آن‌ها

آورده شده است. معلمان محترم با ارسال نظرات خود به ریاست انکشاف نصاب تعلیمی می‌توانند به بهتر شدن این رهنما کمک کنند.

در آخر، موفقیت همه معلمان گرامی را در تربیت افراد صالح، با ایمان، وطن دوست و مسؤول در برابر کشور عزیز ما افغانستان از بارگاه خداوندﷻ خواهانیم.

فصل اول

کلیات و معرفی برنامهٔ درسی

اهمیت تعلیم و تربیت و رسالت معلمی

دانشمندان هر کدام تعلیم و تربیت را به شکل‌های مختلف تعریف کرده اند. عده یی تعلیم وتربیت را انتقال علم و دانش، ارزیابی و توسعهٔ میراث فرهنگی گذشته گان می‌دانند. عده یی نیز تعلیم و تربیت را تشکیل نهایی، صفات و قابلیت‌های معین در فرد خوانده اند. برخی هم تعلیم و تربیت را آشکار ساختن استعدادهای نهفته در فرد یا به بیان روشنتر رشد توانایی و استعدادهای فرد می‌شمارند.

برخی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را آماده کردن فرد برای زنده‌گی در اجتماع و آشنا ساختن وی با آداب، رسوم، عقاید و افکار خاص می‌پندارند. امروز نظریات مفیدی در بارهٔ ماهیت تعلیم و تربیت به وسیلهٔ دانشمندان بزرگ ابراز شده است که نقل آن‌ها در این مقدمه از اهمیت خاصی برخوردار است.

بعضی از دانشمندان، تعلیم و تربیت را رهنمایی جنبه‌های متعدد ابعاد وجودی فرد؛ یعنی جنبه‌های جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی، کاری، معنوی، هنری و اخلاقی می‌دانند.

همه تعاریف فوق از جهاتی درست اند؛ اما به تنهایی بسنده نیستند. دانشمندان علوم تربیتی درجریان تعلیم و تربیت از شاگردان انتظارات زیادی دارند. آن‌ها از شاگردان انتظار دارند که در کنار فراگیری علم و هنر با فرهنگ، آداب و رسوم کشور خود آشنا شده، به منظور سازگاری با جامعه و ورود موفقانه به اجتماع، دانش، مهارت‌ها و ذهنیت‌های خاصی را کسب کنند، تا در نتیجهٔ شکوفایی استعداد بتوانند قابلیت‌های خود را بروز دهند. مهارت‌های کاری و شغلی مورد نیاز را جهت کسب معاش و تأمین نیازهای اقتصادی جامعه یاد بگیرند. از سوی دیگر انتظار می‌رود ابعاد وجودی شاگردان که توسط زیست شناسان، روانشناسان، جامعه شناسان، فلاسفه و علمای اخلاق شناسایی شده است، از طریق تعلیم و تربیت رهنمایی، رشد و توسعه یابد.

نظام تعلیم و تربیت مطلوب، پرورش همگان را مورد توجه قرار می‌دهد و به تحقق همهٔ اهداف آن می پردازند. از سوی دیگر معلم آگاه و وارد به مبانی صحیح همهٔ دوره‌های تعلیمی به تحقق تمام اهداف تعلیم و تربیت از طریق فعالیت‌های مختلف درسی و نصاب تعلیمی توجه دارد.

شاگردان در دورهٔ نوجوانی دارای ویژه‌گی‌های خاصی اند. که از لحاظ فزیکی وارد مرحلهٔ جدیدی از تغییرات جسمانی می‌شوند. ارتباط شاگردان با یکدیگر و گروه هم سالان در این دوره شکل مخصوص به خود می گیرد. آماده‌گی شاگردان در این دوره برای انجام کارهای اجتماعی و شناخت آداب و رسوم مردم و اقوام مختلف زیادتر از دورهٔ کودکی آنان است. نوجوانان در این دوره به لحاظ عاطفی از همکاری با دیگران و انجام کارهای خوب و کمک به دیگران احساس خوشی میکنند. آن‌ها دوست دارند که خود به طور مستقل بسیاری از امور مربوط به خویش را انجام دهند. ذوق هنری و حس زیبایی شناسی نوجوانان در این دوره بیش از دورهٔ کودکی است. نوجوانان علاقه دارند که خود را به شکل‌های مختلف نشان دهند. آنها فرصت‌های مختلفی را برای آموزش فراهم می کنند. فرصت‌ها همواره متعادل و خوشایند برای معلم نیست؛ اما از اهمیت تربیتی خاصی برخوردار اند. یک معلم آگاه توجه دارد که از این فرصت‌ها برای رشد ابعاد وجودی شاگردان خود در زمینه‌های مختلف علمی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی، دینی، جسمانی و عقلانی استفاده نماید.

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان

اهداف عمومی تعلیم و تربیت در افغانستان و انکشاف همه جانبهٔ علم و دانش در جهت تعلیم و تربیت برای همه ضروری پنداشته می‌شود. نکات آتی شاخص‌های تعلیم و تربیت می‌باشد:

الف- اهداف اعتقادی و اخلاقی

- تقویهٔ ایمان و اعتقاد به اساسات دین مقدس اسلام، توسعهٔ بینش اسلامی عاری از افراط و تفریط مبتنی بر تعالیم قرآن مجید و سنن پیامبر ﷺ.
- ایجاد روحیهٔ خود شناسی به منظور خدا شناسی.
- تقویهٔ روحیهٔ اعتماد به نفس و الزام به سجایای اخلاقی.
- ایجاد روحیهٔ دسیپلین پذیری و رعایت ارزش‌های قبول شده.
- تقویهٔ روحیهٔ درک مسؤولیت در برابر ارزش‌های تعلیمی، تربیتی و اجتماعی.

ب- اهداف علمی و آموزشی

در نتیجهٔ پروسه‌های آموزشی که به وسیلهٔ نصاب تعلیمی و سایر فعالیت‌های که ماورای نصاب تعلیمی صورت می گیرد، شاگردان دانش اساسی و لازمی را کسب و مهارت‌های عالی فکری را انکشاف خواهند داد؛ بنابران اهداف مهم علمی و آموزشی زیر در نظر گرفته شده است:

- کسب و تقویهٔ مهارت‌های آموزشی از قبیل: شنیدن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن، در فراگیری زبان‌های رسمی و خارجی.
- در فراگیری مهارت‌های آموزشی: انکشاف استعدادها برای ارزیابی خودی در پروسه‌های آموزش و نتایج حاصله از آن.
- تقویت قابلیت تفکر، تعمق، مطالعه، تحقیق و ابتکار در زمینه‌های علمی، فرهنگی، فنی و مسلکی.
- آموزش علوم، فنون، تکنالوجی معاصر و کسب مهارت‌های فردی و اجتماعی مورد نیاز.
- کسب مهارت جهت حل معضلات و مشکلات فردی و اجتماعی.

ج - اهداف فرهنگی و هنری

- شناخت فرهنگ و هنر (صنایع دستی، سوزن دوزی، خامکدوزی، بافت، انجنیری، رسامی، نقاشی، خطاطی، تزیین خانه) و هنرهای سالم جهانی، پرورش و رهنمایی ذوق و استعدادهای هنری و زیبایی شناسی.
- آگاهی از تاریخ، فرهنگ، تمدن ملی و اسلامی افغانستان و جهان.
- حفظ اصالت و انکشاف فرهنگ، آداب و سنن پسندیدهٔ جامعهٔ افغانستان.
- انکشاف مهارت‌های هنری از طریق تمرین و فعالیت‌های انفرادی و جمعی.

د- اهداف مدنی و اجتماعی

تعقیب اهداف ذیل در انکشاف موقت شاگردان به حیث اعضای یک خانواده، محل، منطقه، اجتماع ملی و بین المللی کمک خواهد کرد:

- تقویهٔ روحیهٔ حفاظت از نوامیس ملی، تحکیم بنیاد روابط خانواده گی بر پایهٔ تساوی حقوق و اخلاق اسلامی.
- تقویهٔ روحیهٔ برادری، تعاون، صلح، عدالت اجتماعی، همبسته گی ملی و بین المللی.
- انکشاف حس خیر خواهی وارتقای فضایل اخلاقی، ضدیت با جنگهای غیر مشروع و مبارزه با مواد مخدر.
- تقویهٔ روحیهٔ احترام به قانون ورعایت آن، حمایت از حقوق قانونی همه گان بدون در نظر داشت قوم، جنس، سن، موقف اقتصادی، اجتماعی و وابسته گی سیاسی و امثال این‌ها.

- انکشاف روحیهٔ مشارکت در فعالیت‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی.
- تقویهٔ روحیهٔ انتقاد و انتقاد پذیری، حوصله مندی واحترام به آرا، اندیشه‌ها و افکار دیگران.
- رشد و انکشاف روحیهٔ احترام به شخصیت افراد، کرامت انسانی و رعایت آداب معاشرت در روابط اجتماعی.
- ایجاد روحیهٔ حل مسالمت آمیز اختلافات و منازعات به طور صلح آمیز و سازنده.
- ایجاد روحیهٔ فرهنگ شکیبایی و همدیگر پذیری.
- تقویهٔ روحیهٔ استفاده از تجارب و دستاوردهای علمی و تخنیکی جامعهٔ بین المللی.
- تقویت روحیهٔ احترام به کرامت انسانی و دانستن اساسات حقوق بشر.
- رشد و انکشاف روحیهٔ احترام به مقام والای زن و حمایت از حقوق آنان.
- رعایت حقوق بزرگان، همسایه گان و موازین جامعهٔ مدنی.

هـ- اهداف اقتصادی

- درک ضرورت انکشاف اقتصادی جامعه و ارتباط آن با اقتصاد خانواده.
- درک ارزش و اهمیت کار و روحیهٔ اشتغال در مشاغل مفید.
- ایجاد روحیهٔ صرفه جویی، قناعت، پرهیز از اسراف و تجمل گرایی.
- شناخت منابع اقتصادی کشور و شیوه‌های مناسب استخراج و استفاده از آن‌ها و پرورش و رشد روحیهٔ حراست از اموال عامه.

و - اهداف عمومی دوره لیسه از صنف (۱۰-۱۲)

شاگردانی که دوره متوسطه را مؤفقانه سپری نمایند، شامل این دورۀ تعلیمی و تربیتی می‌شوند. هدف کلی این دوره انتخاب مسیرهای مختلف زنده‌گی مطابق با استعداد و علاقۀ شاگردان و با در نظر داشت ضرورت‌ها وامکانات کشور می‌باشد و اهداف این دوره را قرار ذیل می‌توان در نظرگرفت:

۱- تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره‌های گذشته و آماده‌گی برای تحصیلات عالی.

۲- توسعۀ معلومات و تعمیق تربیت دوره‌های گذشته و آماده‌گی برای تحصیلات عالی.

۳- انکشاف روحیۀ خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوندﷻ

۴- تشخیص استعدادهای شاگردان در رشته‌های مختلف علوم.

۵- گسترش معلومات و انکشاف حس کنجکاوی شاگردان در بارۀ محیط زیست، قوانین طبیعت، علوم و تجارب پیشرفتۀ بشری که با مفاهیم، وسایل و اساسات ساینس استوار باشد.

۶- انکشاف متوازن آموزش زبان‌های رسمی کشور، تقویه زبان‌های مادری و زبان‌های خارجی و انکشاف سویۀ علمی شاگردان در افادۀ اهداف به صورت تحریری و شفاهی.

۷- انکشاف روحیۀ اخوت، تعاون، صلح و همبسته‌گی ملی، ضدیت با جنگ‌های ناروا، مبارزه با مواد مخدر و نفی انواع تبعیض و تعصب و سمت دهی شاگردان در راستای رقابت سالم در کارهای شایسته.

۸- رشد مهارت تصمیم گیری شاگردان برای انتخاب شغل مطابق با ذوق، علاقه و استعدادهای آن‌ها.

۹- رشد روحیۀ مسؤولیت پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی.

۱۰- رشد علاقۀ شاگردان به کار رسمی در جهت فراهم ساختن زمینه‌های علمی آن.

۱۱- انکشاف مهارت سنجش خودآزمایی در پروسه‌های آموزشی.

۱۲- مواظبت از وضع صحی خویش.

ضرورت

درحدیث شریف آمده است که روزی پیامبر بزرگوار اسلام از روی منبر خطاب به صحابۀ کرام چنین فرمود : (وَیلٌ لِآباءِ اَولادِ آخِرِ الزَّمان) وای برپدران اولاد آخر زمان، صحابه عرض کردند یارسول الله مگر آن پدران به دین یهود اند ؟ فرمود: نه گفتند : مگرآن پدران آخر الزمان نصاری اند؟ فرمود: نه ، آنان مسلمان اند ولی برای اولاد شان چیزی از علوم واجبه یاد نمیدهند (وَلَکِن لَایَتَعَلَّمُونَهُم شَیًأً مِنَ الفَرایِض) بعد پیامبرﷺ جملۀ فرمود که ضرورت واقعی تدوین وتدریس این مضمون را نشان میدهد ، چنین فرمود:

من از آنان (آن پدران اولاد آخر زمان)بیزارم وآنان از من بیزارند (اَنَا بَرِیءٌ مِنهُم وَ هُم بَرِیءٌ مِنّـی) . در حدیث دیگر علوم فریضه را توضیح داده که همین سه مضمون عقاید وفقه واخلاق است. این ازیکطرف واز طرف دیگر، شرایط کشور ما بعد ازمرارت های طولانی مردم ومهاجرت های برخی از هموطنـان بـه داخل وخارج کشور شرایطی را پیش آورد که ضرر آن به تعلیم و تربیه فرزندان وطن ، وارد آمد، بعـداز آن اندک شرایط تعلیم وتربیه بهتر شد، زمینه تعلیم وتعلم در بیشتر موارد به وجود آمد. امـا بـازهم بـرای رسیدن به شرایط مطلوب فاصله زیاد است. درنتیجه تمام این اوضاع واحوال وشرایط اسـتثنایی ضـرورت تدوین وتالیف این کتاب را مضاعف وچندین برابر کرده است.

- اهداف کلّی کتاب

۱ – آ شنا شدن متعلمین از طریق معلمین شان با اصول عقاید اسلامی وفقه واحکام واخلاق اسلامی

۲ - توسعه معلومات و تعَمُّق در مسایل دینی، اخلاقی و مبانی اعتقادی و آشنایی مزید به دانش اسلامی.

۳ – تقویت دستاوردهای تعلیمی و تربیتی دوره‌های گذشته و آماده‌گی برای دورۀ بعدی.

۴ – با فهم درست اصول تعلیم وتربیه دینی درعرصه های گوناگون زندگی اعتقاد پیدا کنند .

۵ - انکشاف روحیۀ خود شناسی به منظور معرفت بیشتر به خداوند ﷻ وفراگیری اوامر واحکام خداوند ﷻ راجع به احکام ومعرفت واخلاق اسلامی.

۶ – توانائی پیدانمودن متعلمین برای انتقال آموخته های مربوط به تعلیم وتربیت اسلامی از خـود بـه دیگران.

۷- مهارت پیدا کردن در تدریس وتبیین وبازگو کردن برخی قواعد ضروری مضامین تعلیم وتربیت اسلامی.وهمچنین پرورش روحیۀ مسئوولیت پذیری و انکشاف معلومات شاگردان در فعالیت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی و جهت دهی شاگردان در راستای رقابت‌های سالم در کارهای شایسته وهمچنین پرورش علاقۀ شاگردان به کار وسعی در جهت فراهم ساختن زمینه‌های علمی آن.وهمچنین انکشاف مهارت‌های سنجش خود در مراحل آموزشی وغیره .

معرفی کتاب درسی

کتاب درسی تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازدهم در ۳ بخش و ۴۱ درس براساس مباحـث عقایـد وفقـه واخلاق چنین تدوین گردیده است:

بخش اول از درس اول تا درس ۱۱ دربارهٔ عقاید اسلامی وبخش دوم شامل دروس ۱۲ تا درس ۲۵ در بارهٔ فقه اسلامی واز آن به بعد تا درس چهل ویکم در بارهٔ اخلاق که بر گرفته ازسیره وحدیث شریف یعنی اخلاق با الگو گیری از سیره عملی وبیان پیامبر بزرگ اسلام ادامه یافته است.
قسمت عمدهٔ درسها دربخش سوم در باره حقوق گوناگون انسانها وحیوانات وحفظ محیط زیست ونباتات است که تا هنوز در کتابهای صنوف پائین به صورت مجزا مورد بحث قرار نگرفته بود، بحث شده است وچهاردرس آخری در بارهٔ برخی اوصاف اخلاق معاشرتی استثنائی، سخن بمیان آمده است. ودرهر دو قسمت با استفاده از سیرهٔ عملی وقولی پیامبر بزرگوار اسلام بحث صورت گرفته است که عنوان هر درس در فهرست مطالب ذکر شده است .

شیوه‌های تدریس

انسانها چه درفعالیتهای عادی وچه در تحقیقات علمی وچه در جریان تعلیم وتربیه از خود اهدافی دارد ووظایفی برای خود تعیین میکند . اما درپهلوی آن مسئله ای بسیار مهم پیداکردن راه درست ، مناسب وتعیین شیوه کار عملی که برای رسیدن به این اهداف واجرای وظایف است .
در حقیقت همین مجموعه موازین روش ها وشیوه ها است که از آن برای تحقیق تئوریکی وفعالیت های پراکتیکی (عملی) استفاده میشود .
واهمیت روش تدریس در آن است که روش تدریس چه عکس العمل را تولید میکند واین عکس العمل چقدر مهم است . زیرا از آن برای انتقال واقعیت ها استفاده میشود. غرض اصلی از تدریس این است که تغییرات مطلوبی در وجود ورفتار شاگرد ایجاد شود وبه عبارت دیگر یادگیری صورت گیرد .
یادگیری وقتی آسان وموثر است که معلم در وقت تدریس از روش تدریس های صحیح استفاده کند . از طرف دیگر هر معلم دارای عقاید، افکار واستعدادهای متفاوت است. از این جهت چگونگی استفاده از روش تدریس ها نیز بر حسب شخصیت هر معلم فرق میکند. شاید یک معلم از استعمال یک روش تدریس نتیجه مثبت بگیرد ولی برای معلم دیگر این روش تدریس سودمند نباشد.
همانطوریکه اطلاع ازهر روش تدریس در کیفیت کار معلم موثراست، شخصیت وابتکار وذوق هر معلم نیز در طرز استفاده از روش تدریس ها نقش اساسی دارد. باید دانست که منظور از روش تدریس، مقید ساختن معلم به انجام کارهای یک نواخت وراهنمائی در انجام کارهای جزئی نیست، بلکه در واقع هر روش تدریس به منزلهٔ مکتبی در تعلیم و تربیه است که همه معلمان باید از آن آگاه باشند .
اینک به چنداصل از اصول ویا میتودها که در سیستم های تعلیم وتربیه از آن استفاده میشود وشکل عمومیت بخود گرفته است اشاره میشود :

لازم است معلّمین محترم توجّه داشته با شند که موّفقیت آنها در این است که در هـر درسـی از روشـهای که به آنها اشاره می گردد به صورت تلفیقی استفاده نما یند .برای آگاهی به چند روش به طـور اختـصار اشاره می شود .

۱- شیوهٔ تفکر استقرایی(سیر از جزء به کل)

طبق این شیوه معلم با طرح سؤال‌های هدفمند شاگردان را به سمت اهداف درس رهنمایی می‌کند. این عمل باعث میشود که اذهان شاگردان سیر از جز به کل را دنبال کند و تا پایان درس از مفاهیم مورد نظر آگاهی و اطمینان یابد.

۲- تمثیل

استفاده از این روش درامر آموزش یکی از شیوه های بسیار معمو ل ورائج است

با استفاده از این شیوه به راحتی می توان مفاهیم را به شاگردان منتقل کرد .کما این که خداوند در قر آن در موارد گوناگون برای تفهیم پیام آ یات از مَثَل استفاده کرده است برای موفّقیت در تدریس این کتاب یکی از بهترین روش، استفاده از تمثیل است. مخصوصاً در مسائل تبیین آثار وعواقب اوصاف وملکـات.

۳- روش تحقیق ومطا لعه

برای این که توا نائی علمی متعلمین را با لا ببریم با ید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهـای دیگـری را نیز مطالعه نمایند برای موفقّیت آنها در مطالعه لازم است نحوه درست مطالعه کردن را به آنها یاد داد .

٤ – کنفرانس دانش آموزی

شاگردا ن نیاز به اعتماد به نفس دارد ویکی ازوظا یف معلّم هم این است که اعتماد به نفس را در شاگرد خود تقویت کند بنا بر این لازم است از بین شا گردان افرادی را به نوبت انتخاب نما ینـد تـا در یـک مـو ضوع معیّن مطا لعه کرده در صنف صحبت کند(لکچر بدهد) که این کار دو فایده مهم دارد هـم دربـا لا بردن دا نش آنها کمک می کند وهم با عث رقا بت مثبت بین محصلین می گردد .

۵- روش مناظره

در روش منا ظره بر خلاف روش کنفرانس معمو لاً از بیش از دو نفر استفاده مـی گـردد بنـا بـراین لازم است معلّم موضوعاتی را برای شا گردان معیّن کرده از آنها بخوا هد دردو گـروه بـا هـم، نخست،خوب موضوع را مورد مطالعه قرار دهند آنگاه با هم منا ظره نمایند. اما در بیان مسایل اخلاقی این روش آن قدر جالب نیست.

٦- روش شفاهی (سخنرانی یا لکچر)

میتودیا روش شفاهی آنست که معلم برای شرح و توضیح مطالب خود آن را برای شاگردان بیان کند. اساس این میتود لکچر است. تعریف امروزی آن اینطور است **: لکچر** آن روش درس دادن است که معلم توسط آن اساسات ، مفاهیم و حقایق را به قسم شفاهی به شاگردان یا شنوندگان تقدیم می کند.

این میتود یا روش پنج جنبه دارد:

۱- داشتن هدف مشخص: معلم حتما بداند که چه چیز را درس میدهد.

۲- انکشاف دادن موضوع: فهرست موضوعات و موادی را که معلم می خواهد تدریس نماید، باید ترتیب دهد.

۳- بررسی موضوع : بعد از تشریح معلم باید با خود معلوم کند که شاگردان موضوع را فهمیده است یا نه .

۴- یکجا نمودن معلومات: وقتی که معلم مطمئن گردید که شاگردانش بالای موضوع تسلط یافته اند،آنها را تشویق نماید که معلومات جدید را با ذخیره علمی خود یکجا سازند.

۵- موارد استعمال موضوع **:** معلم به قسمی از اقسام موضوع جدید را بیان نموده و درس خود را پایان دهد.

۳ـ روش مقایسه

یکی از روش‌هایی که در آموزش نگارش نقش مؤثر و فعال دارد، روش مقایسه است؛ برای مثال: می‌خواهیم"نگارش"و "نگارش ادبی" را آموزش دهیم. ابتدا نمونه یی از یک نوشتۀ علمی و ادبی را ارائه می‌دهیم:

- قید در جمله معمولاً مقدار صفت یامسند را نشان می‌دهد. گاه قید در بارۀ فعل جمله توضیح میدهد یا تمام جمله را مقید میکند. این توضیح ممکن است گسترده باشد...(نوشته علمی)
- کلبۀ گلی آنان روی خاک نمناک و نم کشیدۀ کنار رود خانه خمیده بود و گویا پنجه‌های خود را به خاک فرو برده بود و در سراشیبی آنجا را به زور روی تپه نگه می‌داشت. باران سر و روی آن را شسته بود. (نوشتۀ ادبی)

– در نوشتۀ اول، کلمات هر یک معنای دقیقی دارند؛ اما در نوشتۀ دوم، کلمه‌ها با معنای چند پهلو انتخاب شده اند.

- در نوشتۀ اول پیام در کمترین کلمات، ارائه شده؛ اما در نوشتۀ دوم به چگونه گی ارائۀ پیام وجنبه‌های ادبی آن توجه شده است.

استفاده از شیوۀ مقایسه برای تدریس و انتقال این روش به شاگردان، جهت تشریح یک پدیده، مناسب است. با استفاده از مقایسۀ تفاوت‌ها و شباهت‌های دو یا چند پدیده یا مسأله، موضوع را به راحتی می توانیم بیان کنیم.

۵- روش پرسش و پاسخ

در جریان تدریس یک مهارت می‌تواند از طریق پرسش و پاسخ عملی گردد. این روش سابقه یی طولانی دارد. سقراط در قرن پنجم قبل از میلاد از این روش استفاده کرد.

معلم می‌تواند مفاهیم اساسی درس را روی تختۀ صنف بنویسد و با کمک شاگردان به پرسش‌ها پاسخ دهد.

پرسش‌ها باید روان، ساده و در بر گیرندۀ مفاهیم اصلی درس باشند؛ پیوسته گی منطقی در آن‌ها دیده شود؛ بحث صنف وذهن شاگردان را جهت دهد. بین پاسخ‌های ارائه شدۀ شاگردان توافق به وجود آید؛ به همه شاگردان سهم فعال داده شود و پرسش‌ها از ساده به مشکل تنظیم گردد.

٦ - روش تمرین دادن

معلم پس از آن که یکی از مهارتهای نگارشی را تدریس نمود، با یک یا چند تمرین شاگردان را به تکرار واستعمال این مهارتها وادار می‌سازد؛ برای مثال: پس از آموزش نشانه گذاری و عملی ساختن هر یک و استفاده از آن یک متن به شاگردان سپرده شود تا آن را علامت گذاری کنند یا هنگامی که بند(پاراگراف) درس داده میشود، متنی که در آن بندها مشخص نشده اند، به دانش آموزان داده شود تا آن بندها را از هم جدا کنند.

معلم می‌تواند از این روش در کنار سایر روش‌ها به طور مستمر استفاده کند.

۷ ـ روش حل مسأله

در این روش، تفکر منطقی تقویت می‌شود و از ین طریق می‌توان به شاگردان آموخت تا بین پدیده‌ها روابط تازه کشف کنند. این روش به شاگرد یاد می‌دهد که با اتکا به خود و استفاده از تفکر منطقی در بارۀ موضوع مورد نظر تحلیل نماید و یا دست به نگارش یک مقاله بزند؛ معلم گرامی می تواند با معرفی مراحل پنجگانه عملاً به شاگرد نشان می‌دهد که چگونه موضوع را تحلیل نموده و به صورت یک کار تحقیقی آماده سازد.

۱- مشخص کردن مسأله.

۲- حدس زدن یا مشخص کردن علل مسأله.

۳- در نظر گرفتن راه حل‌های ممکن.

۴- انتخاب بهترین راه حل.

۵- عملی کردن راه حل انتخابی.

۸ـ روش کار (فردی ـ گروهی)

در این روش شاگرد فرا تر از یک مستمع با رهنمایی معلم و همکاری گروه می‌تواند آموخته‌های خود را تعمق بخشد و آن‌هارا به صورت مهارتی وعملی در آورد. در روش یاد شده، شاگرد کاملاً فعال است و از حد اکثر وقت صنف استفاده میکند. مهارتهایی چون تهیهٔ وترین دیواری، نقد وبررسی نوشته، مقایسه،..با روش واحد قابل اجرا است.

معلم پس از ارائۀ توضیحات لازم پیرامون یک درس میتواند به هر یک از گروه‌های کار، موضوعی را واگذار نماید تا انجام دهند ودر پایان وقت گروه‌ها نتایج کار خود را به وسیلۀ نمایندۀ گروه ارائه دهند. حتی جریان تدریس نیز میتواند به صورت گروهی انجام گیری.

۹- روش عمومی تدریس

روش عمومی تدریس در واقع نوع درس است که عناصر مهم در پیکرۀ آن پیش بینی می‌شود.

روش‌های تدریس بر حسب فعالیت شاگردان به دودسته فعال و غیر فعال تقسیم می‌شوند در روش تدریس فعال، شاگرد خود در جریان آموزش شرکت می‌کند و محور اوست (شاگرد محوری) ولی در روش غیر فعال، معلم پیوسته سخن می‌گوید و عمل می‌کند و شاگرد ساکت و بی حرکت می‌ماند(معلم محوری)؛ یا اینکه معلم و شاگرد هر یک به کار خود می‌پردازند و در کار همدیگر دخالت نمی‌کنند. نوع دیگری از آموزش فعال (مشارکتی) است که این روش نتیجۀ مثبت را به همراه داشته است.

فصل دوم

رهنمای تدریس

در فصل اول این رهنما شما معلمان محترم با کلیات برنامه درسی، روش‌های تدریس آشنا شدید، در این فصل با پلان سالانه و روش تدریس هر درس آشنا خواهید شد.

پلان سالانۀ درسی

نشان می‌دهد که محتوای یک کتاب درسی را در طول یک سال چگونه تقسیم بندی کنید. در کشور ما شروع سال تعلیمی برای ولایات سردسیر و گرمسیر فرق می کند. در ولایات گرمسیر سال تعلیمی از اول خزان شروع می‌شود و دو هفتۀ ماه جدی به امتحان اختصاص داده شده و در هفتۀ آخر شاگردان رخصت می شوند. در پایان فصل بهار یعنی جوزا، دو هفتۀ اول به امتحان شاگردان و سه ماه به رخصتی اختصاص داده شده است.

در ولایات سرد سیر سال تعلیمی از اول ماه حمل آغاز می‌شود. امتحانات چهارنیم ماهه در دو هفتۀ آخر ماه سرطان آغاز شده، شاگردان در دوهفتۀ اول ماه اسد پس از امتحانات رخصت می شوند. امتحانات سالانه در اول ماه قوس شروع می‌شود و الی دو هفته ادامه می‌یابد. پس از آن شاگردان برای سه ماه رخصتی زمستانی دارند. سال تعلیمی در مجموع ۲۸ هفته است. برای تنظیم پلان سالانه تعداد صفحات کتاب درسی را بر عدد ۲۸ تقسیم می کنیم. عدد به دست آمده نشان می‌دهد که شما در هر هفته چه تعداد صفحاتی از کتاب درسی را باید تدریس کنید.

پلان سالانه مخصوص ولایات گرمسیر

فصل	ماه	هفتۀ اول	هفتۀ دوم	هفتۀ سوم	هفتۀ چهارم
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس				
زمستان	جدی	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی
	دلو				
	حوت				
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

پلان سالانه مخصوص ولایات سردسیر

فصل	ماه	هفتۀ اول	هفتۀ دوم	هفتۀ سوم	هفتۀ چهارم
بهار	حمل				
	ثور				
	جوزا				
تابستان	سرطان			امتحانات	امتحانات
	اسد	رخصتی	رخصتی		
	سنبله				
خزان	میزان				
	عقرب				
	قوس	امتحانات	امتحانات	رخصتی	رخصتی

منا بع برای معلّم وشاگردان

۱- اعتقادنا نوشتۀ ناصر مکارم شیرازی.

۲- عقاید مرحوم محمدرضا مظفر.

۳- عقاید از شهید مطهری.

۴- اصول عقاید از قرائتی.

۵ - اصول عقاید از جواد آملی.

موضوع درس: قدرت الهی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱– شاگردان با معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوندﷻ، جلوه‌های قدرت الهی آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان معنا و مفهوم معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوندﷻ، جلوه‌های قدرت الهی را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوندﷻ، جلوه‌های قدرت الهی باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲– پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱– قدرت: توانایی

۲– قدیر یا قادر: توانا

۳– عجز: ناتوانی

۴– اوصاف: جمع صفت، ستایش‌ها

۵– استطاعت: توانایی وقدرت داشتن

۶– عالم تکوین: عالم ایجاد وخلقت

۷– عالم تشریع: عالم قانون گذاری و قانون و نظم

۸– دنیا: نزدیک، زندگی نزدیک، زندگی با بدن مادی

۹– آخرت: زندگی دور، زندگی در عالم برزخ و قیامت و بهشت.

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده وجواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، راجع به معنای قدرت، قدرت بی پایان خداوندﷻ، جلوه‌های قدرت الهی توضیح داده و مثال‌هایی را بیان می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادربار «معنای قدرت، قدرت بی‌پایان خداوندﷻ» و شاگرد دیگری «جلوه‌های قدرت الهی را» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا راجع به نمونه‌هایی از جلوه‌های قدرت الهی در نظام تشریع و جهان آخرت را در آیات قرآنکریم یافته و برای دوستان خود بخوانند.

معلومات تکمیلی

معنای قدرت، قدرت بی‌پایان خداوندﷻ، جلوه‌ای قدرت الهی

أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ قادِرٌ عَلى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَ جَعَلَ لَهُمْ أَجَلاً لا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلاَّ كُفُوراً(۹۹) قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذاً لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفاقِ وَ كانَ الْإِنْسانُ قَتُوراً(۱۰۰)[۱]

ترجمه:

آیا ندیدند خدایی که آسمانها و زمین را آفرید قادر است مثل آنها را بیافریند (و به زندگی جدید بازشان گرداند) و برای آنها سرآمدی قطعی قرار داد اما ظالمان جز کفر و انکار را پذیرا نیستند.

آیات فوق از روشنترین آیات مربوط به اثبات معاد جسمانی است و منتهای قدرت پروردگار را نشان می‌دهد که تمام بشریت دوباره با همین اجسام شان زنده شده و وارد عرصات محشر شوند.

[۱]- سوره الإسراء آیات ۹۹ و ۱۰۰

موضوع درس: رحمانیّت و رحیمیّت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با معنای رحمت، جلوه‌های رحمت الهی در آفرینش و تشریع و آخرت، همچنین رحمت عام و خاص الهی و غلبهٔ رحمت بر غضب، آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲- پرسش و پاسخ: سئوال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کارخانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتاب‌های درسی کتاب‌های دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات:

۱- رحمانیت: صفت مهربان بودن خدای متعال بر مطلق بشر

۲- رحیمیت: صفت مهربان بودن خدای متعال بر مسلمانان ۳

۳- اسرار خلقت: پوشیده‌های آفرینش

۴- الهی: خدایی

۵- رحمت عام: صفت رحمانیت خدای متعال

۶- رحمت خاص: صفت رحیمیت خدای متعال

۷- توبه: بازگشت

۸- رحم: مهربانی

۹- اعتصام: چنگ زدن، توسل جستن.

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	جواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند و مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم، راجع به معنای رحمت، جلوه‌های رحمت الهی در آفرینش، در تشریع و در آخرت، رحمت عام و خاص الهی و غلبۀ رحمت بر غضب توضیحات داده و مثالهایی را بیان می‌کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی از شاگردان می‌خواهد تادربار «معنا و جلوه‌های رحمت الهی» و شاگرد دیگری «رحمت عام و خاص الهی و غلبۀ رحمت بر غضب» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا در مورد جلوه‌های رحمت الهی در آیات این درس را در۷ سطر بنویسند.	با توجه قرارداده و یادداشت می‌کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

دو روایت درباره صفت‌های رحمان و رحیم و سخنی پیرامون آن

و در اصول کافی و کتاب توحید، و کتاب معانی، و تفسیر عیاشی، از امام صادق علیه‌السلام روایت شده که در حدیثی فرمود: اللّه، اله هر موجود، و رحمان رحم کننده بتمامی مخلوقات خود، و رحیم رحم کننده به خصوص مومنین است. از امام صادق علیه‌السلام روایت شده که فرمود: رحمان اسم خاص است به صفت عام، و رحیم اسم عام است به صفت خاص. روشن است که چرا رحمان عام است، و مؤمن و کافر را شامل می‌شود، ولی رحیم خاص است، و تنها شامل حال مؤمن می‌گردد، و اما اینکه در حدیث بالا فرمود رحمان اسم خاص است به صفت عام، و رحیم، اسم عام است به صفت خاص، گویا مرادش این باشد که رحمان هر چند مؤمن و کافر را شامل می‌شود، ولی رحمتش خاص دنیا است، و رحیم هر چند عام است، و رحمتش هم دنیا را می گیرد، و هم آخرت را، ولی مخصوص مؤ منین است، و بعبارتی دیگر رحمان مختص است به افاضه تکوینیه، که هم مؤمن را شامل می‌شود، و هم کافر را، و رحیم هم افاضه تکوینی را شامل است و هم تشریعی را، که بابش باب هدایت و سعادت است، و مختص است به مؤ منین، برای اینکه ثبات و بقاء مختص به نعمت‌هائی است که به مؤمنین افاضه می‌شود، همچنانکه فرمود: والعاقبۀ للمتقین.

موضوع درس: قیومیّت خداوندﷻ

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطهٔ هستی وخداوندﷻ، قیومیت در قرآنکریم. آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان مباحث فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به مفهوم مباحث فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱- **قیُّوم:** قائم به خود و نگهدارندهٔ موجودات

۲- **صمد**: بی همتا

۳- **احد**: یکتا

۴- **حَیّ**: دارندهٔ حیات، زنده.

۵ - **موجودات**: هست‌ها.

۶- **کائنات**: هست شده‌ها

۷- **غنی**: بی نیاز.

۸- **حمید**: ستوده

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	معلم، راجع به خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطۀ هستی وخداوندﷻ، قیومیت در قرآنکریم توضیحات داده و با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا درباره «خصوصیات مشترک موجودات عالم، رابطۀ هستی وخداوندﷻ» و شاگرد دیگری «قیومیت در قرآنکریم.» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارۀ صفت قیومیت خداوندﷻ تحقیق نموده در ۸ سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

معنای قیمومیت خدای متعال

به این دو روایت توجه شود:

۱- موسی و سخن گفتن با خدا

روزی حضرت موسیؑ عرض‌کرد خدایا! آیا تاکنون تورا چرت گرفته است؟ ندا رسید موسی جامی آب بدست بگیر. حضرت موسیؑ جامی آب بدست گرفت. بعد از مدتی کوتاه موسی را چرت گرفت وآب ریخت. حضرت موسیؑ متوجه نشد. ندا رسید ای موسی! آب را چرا ریختی؟ عرض‌کرد چرت مرا گرفت! ندا آمد که تو یک آن به چرت رفتی، جام آب ریخت. قدرت من است که تمام موجودات آسمان و زمین و خود آسمان و زمین را نگه می‌دارد. اگر مرا چرت بگیرد تمام موجودات از هم می‌پاشد. «**الله لااله الاّ هو الحيّ القيّوم لاتأخذه سنةٌ ولانومٌ**...»[1] خداوند نیست خدائی جز او و او زنده و زنده نگه دارنده است و هرگز دچار چرت و خواب نمی‌شود.

۲- چوپان خداشناس

روزی رسولخداﷺ در بیابان از چوپانی پرسید چگونه خدا را شناختی؟ گفت بوسیله این گوسفندان. که بدون نگه دارنده نمی‌شوند پس چگونه این آسمان و زمین و ستارگان و افلاک بدون نگه دار می‌مانند؟ حضرت فرمود خدایت را خوب شناختی.

---

[1]- بقره ۲۵۴

موضوع درس: حکمت ختم نبُّوت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱– شاگردان با معنای ختم نبُوت، تکامل بشر، رشد بشر و ختم نبُوت. آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان موضوعات فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به مفهوم موضوعات فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره-های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.

۲– پرسش و پاسخ سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات[1]

۱– **ختم**: انتها، پایان

۲– **خاتم**: پایان دهنده

۳– **حکمت**: فلسفه پوشیده، راز نهفته.

۴– **جاوید**: همیشگی

۵– **منتفی** شدن: بی‌مورد و بی‌موضوع و بی‌دلیل شدن

[1]– لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم، راجع به معنای ختم نبُوت، تکامل بشر، رشد بشر و ختم نبُوت توضیحات داده و با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند.	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا دربارهٔ «معنای ختم نبُوت، تکامل بشر،» و شاگرد دیگری دربارهٔ «رشد بشر و ختم نبُوت.» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارهٔ حکمت ختم نبُوت تحقیق نموده در ۶ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی - معنای ختم نبوت

ما کانَ مُحَمَّدٌ أَبا أَحَدٍ مِنْ رِجالِکُمْ وَ لکِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَ خاتَمَ النَّبِیِّینَ وَ کانَ اللَّهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیماً؛ ترجمه: محمد پدر هیچیک از مردان شما نبود، ولی رسول خدا و خاتم و آخرین پیامبران است و خداوند به هر چیز آگاه است.

نکات این أیه

۱- این أیه رسالت و خاتمیت را اثبات می‌نماید، این نکته نیز قابل توجه است که خاتم انبیاء بودن، به معنی «خاتم المرسلین» بودن نیز هست، و اینکه بعضی از دین‌سازان عصر ما برای مخدوش کردن مساله خاتمیت به این معنی چسبیده‌اند که قرآن پیامبر اسلامﷺ را خاتم انبیاء شمرده، نه «خاتم رسولان» این یک اشتباه بزرگ است، چرا که اگر کسی خاتم انبیاء شد به طریق اولی خاتم رسولان نیز هست، زیرا مرحله «نبوت» مرحله‌ای است فراتر از مرحله «رسالت» است (دقت کنید).

این سخن درست به این می‌ماند که بگوئیم: فلان کس در سرزمین حجاز نیست، چنین کسی مسلما در مکه نخواهد بود، اما اگر بگوئیم در مکه نیست، ممکن است در نقطه دیگری از حجاز باشد، بنا بر این اگر پیامبر را «خاتم المرسلین»

می‌نامید ممکن بود «خاتم انبیاء» نباشد، اما وقتی می گوید او«خاتم انبیاء» است، مسلما «خاتم رسولان» نیز خواهد بود، و به تعبیر مصطلح نسبت «نبی» و «رسول» نسبت «عموم و خصوص مطلق» است (باز هم دقت کنید).

۲- دلائل خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ

آیه فوق گرچه برای اثبات این مطلب کافی است، ولی دلیل خاتمیت پیامبر اسلام ﷺ منحصر به آن نمی‌باشد، چه اینکه هم آیات دیگری در قرآن مجید به این معنی اشاره می کند، و هم روایات فراوانی در این باره وارد شده است.

از جمله در آیه ۱۹ سوره انعام می‌خوانیم: **وَ أُوحِيَ إِلَيَّ هذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَ مَنْ بَلَغَ**: این قرآن بر من وحی شده تا شما و تمام کسانی را که این قرآن به آنها می‌رسد انذار کنم (و به سوی خدا دعوت نمایم). وسعت مفهوم تعبیر و من بلغ(تمام کسانی که این سخن به آنها می‌رسد) رسالت جهانی قرآن و پیامبر اسلام را از یک سو و مساله خاتمیت را از سوی دیگر روشن می‌سازد.

آیات دیگری که عمومیت دعوت پیامبر اسلام ﷺ را برای جهانیان اثبات می کند مانند «**تَبارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقانَ عَلى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعالَمِينَ نَذِيراً**؛ جاوید و پر برکت است خداوندی که قرآن را بر بنده‌اش نازل کرد تا تمام اهل جهان را انذار کند» [1]

و مانند «**وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيراً وَ نَذِيراً**؛ ما تو را جز برای عموم مردم به عنوان بشارت و انذار نفرستادیم» [2]

و آیه «**قُلْ يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً**؛ بگو: ای مردم! من فرستاده خدا به همه شما هستم» [3]

با توجه به وسعت مفهوم «عالمین» و «ناس» و «کافة» نیز مؤید این معنی است از این گذشته اجماع علماء اسلام از یک سو و ضروری بودن این مساله در میان مسلمین از سوی دیگر، و روایات فراوانی که از پیامبر و دیگر پیشوایان اسلام رسیده از سوی سوم مطلب را روشنتر می‌سازد که به عنوان نمونه به ذکر چند روایت زیر قناعت می کنیم!

۱- در حدیث معروفی از پیامبر ﷺ می‌خوانیم که فرمود: حلالی حلال الی یوم القیامة و حرامی حرام الی یوم القیامة: «حلال من تا روز قیامت حلال است و حرام من تا روز قیامت حرام» این تعبیر بیانگر ادامه این شریعت تا پایان جهان می‌باشد.

[1] - (فرقان آیه ۱).

[2] - (توبه آیه ۲۸).

[3] - (اعراف آیه ۱۵۸).

موضوع درس: ابعاد ولایت پیامبر اسلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با معنای قوانین، ولایت در امور امنیَّتی و قضایی، ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح، آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱- **ابعاد**: گوشه‌ها

۲- **ولایت**: حکومت

۳- **معصوم**: غیر گناه کار

۴- **زعامت**: رهبری

۵- **وضع قوانین**: قانون گذاری

۶- **دیات**: دیه‌ها، (عوض روح‌های ضایع شده).

فعالیت تدریس

فعالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	تو جه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم، راجع به معنای قوانین، ولایت در امور امنیَّتی و قضایی، ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح و با ذکر مثالها، لکچر می‌دهد.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان می‌خواهد تادربار ۀ «قوانین، ولایت در امور امنیَّتی و قضایی» وشاگرد دیگری دربارۀ «ولایت در بُعد اجتماعی و اداری و انعقاد پیمان صلح.» توضیح داده و مطالب را با مثال واضح سازند.	همه گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارۀ نحوۀ حکومت داری پیامبرﷺ در ۸ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

گسترۀ اختیارات پیامبر گرامی اسلام

از این آیه مبارکه بخوبی روشن می‌شود:

النَّبِيُّ أَوْلى‏ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْواجُهُ أُمَّهاتُهُمْ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى‏ بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُهاجِرِينَ إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلى‏ أَوْلِيائِكُمْ مَعْرُوفاً كانَ ذلِكَ فِي الْكِتابِ مَسْطُوراً [1]

پیامبر نسبت به مؤمنان از خود آنها اولی است، و همسران او مادران آنها (مؤمنان) محسوب می‌شوند، و خویشاوندان نسبت به یکدیگر از مؤمنان و مهاجران در آنچه خدا مقرر داشته اولی هستند، مگر اینکه بخواهید نسبت به دوستانشان نیکی کنید (و سهمی از اموال خود به آنها بدهید) این حکم در کتاب الهی نوشته شده است.

و اگر می‌بینیم در بعضی از روایات اسلامی، اولویت به مساله «حکومت» تفسیر شده، در حقیقت بیان یکی از شاخه‌های این اولویت است [1]

---

[1]- سوره احزاب، آیه ۶.

لذا باید گفت: پیامبر اسلامﷺ هم در مسائل اجتماعی و هم فردی و خصوصی، هم در مسائل مربوط بـه حکومـت، و هـم قـضاوت و دعـوت، از هـر انـسانی نـسبت بـه خـودش اولـی اسـت، و اراده و خواسـت او، مقـدم بـر اراده و خواسـت وی می‌باشد.

از این مساله نباید تعجب کرد چرا که پیامبرﷺ معصوم است و نماینده خـدا جـز خیـر و صـلاح جامعـه و فـرد را در نظـر نمی‌گیرد، هرگز تابع هوی و هوس نیست، و هیچگاه منافع خود را بر دیگران مقدم نمی‌شـمرد، بلکـه بـه عکـس برنامـه او در تضاد منافع همواره ایثارگری و فداکاری برای امت است.

این اولویت در حقیقت شاخه‌ای از اولویت مشیت الهی است، زیرا ما هر چه داریم از خدا است.

اضافه بر این انسان هنگامی می‌تواند به اوج ایمان برسد که نیرومندترین علاقه او یعنی عشق به ذات خود را تحـت الـشعاع عشق به ذات خدا و نمایندگان او قرار دهد.

لذا در حدیثی می‌خوانیم که فرمود: «**لا يُؤمِنُ اَحَدُكُم حَتَّى يَكُونَ هَواهُ تَبَعًا لِمَا جِئتُ بِـه**؛ هیچیـک از شـما بـه حقیقـت ایمان نمی‌رسد مگر زمانی که خواست او تابع آنچه من از سوی خدا آورده‌ام باشد»!

و نیز در حدیث دیگری چنین آمده: «**و الذی نفسی بیده لا یؤمن احدکم حتی اکـون احـب الیـه مـن نفـسه و مالـه و ولده و الناس اجمعین**؛ قسم به آن کسی که جانم در دست او اسـت، هیچیـک از شـما بـه حقیقـت ایمـان نمـی‌رسـد مگـر زمانی که من نزد او محبوبتر از خودش و مالش و فرزندش و تمام مردم باشم».

و باز از خود آن حضرت نقل شده که فرمود:

«**مَامِن مُؤمِنٍ اِلّاَ وَاَنَا اَولَى النّاسِ بِهِ فِي الّدنيا وَالآخِرَةِ**؛ هیچ مؤمنی نیست مگر اینکه من در دنیا و آخرت از او نـسبت بـه خودش اولی هستم» قرآن نیز در آیه ۳۶ سوره (احزاب) می‌گوید: «**ما كانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لا مُؤْمِنَـةٍ إِذا قَـضَى اللَّـهُ وَ رَسُـولُهُ أَمْراً أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ**؛ هیچ مرد با ایمان و زن با ایمانی نمی‌تواند هنگامی که خدا و پیامبرش حکمی کنـد در برابر آن از خودشان اختیاری داشته باشند».

باز تاکید می‌کنیم این سخن مفهومش این نیست که خداوند بندگانش را در بست تسلیم تمایلات یـک فـرد کـرده باشـد، بلکه با توجه به اینکه پیامبرﷺ دارای مقام عصمت است و به مصداق «**ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُـوحى**[2]» هـر چه می‌گوید سخن خدا است، و از ناحیه او است.

این اولویت در حقیقت در مسیر منافع مردم، هم در جنبه‌های حکومت و تدبیر جامعه اسلامی، و هم در مسائل شخـصی و فردی است.

به همین دلیل بسیار می‌شود که این اولویت، مسئولیت‌های سنگینی بر دوش پیامبر می‌گذارد، لذا در روایـت معروفـی کـه در منابع شیعه و اهل سنت وارد شده می‌خوانیم: پیامبرﷺ فرمود: «**اَنَا اَولَى بِكُلِّ مُؤمِنٍ مِن نَفسِهِ**؛ من از هر مـؤمنی نـسبت به او اولی هستم.»

---

[1]– این روایات در «اصول کافی» و کتاب «علل الشرائع» آمده است (به تفسیر نور الثقلین جلد ۴ صفحه ۲۳۸ و ۲۳۹ مراجعه فرمائید).

[2]– (نجم– ۳ و ۴)

موضوع درس: گسترۀ رسالت پیامبر اسلامﷺ

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با معنای گسترۀ مکانی رسالت رسول گرامی اسلامﷺ، گسترۀ زمانی رسالت رسول گرامی اسلامﷺ، رمز جاودانگی اسلام آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به آموخته‌های فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش و پاسخ:** سئوال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱– نذیر: بیم دهنده

۲– گستره: پهنا، وسعت

۳– مقتضا: خواست

۴– مبعوث: بر انگیخته، به حرکت درآورده شده

۵– انذار: بیم دادن

۶– اجابت: قبول کردن

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم، گسترۀ مکانی رسالت رسول گرامی اسلامﷺ، گسترۀ زمانی رسالت رسول گرامی اسلامﷺ، رمز جاودانگی اسلام را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی از شاگردان می‌خواهد تادربارۀ «گسترۀ مکانی و زمانی رسالت رسول گرامی اسلامﷺ» و شاگرد دیگری دربارۀ «رمز جاودانگی اسلام» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارۀ اهمیّت دین مقدس اسلام در ۸ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

گسترۀ رسالت پیامبر بزرگ اسلامﷺ

از این احادیث شریف روشن می‌شود

حدیثی در درس چهارم بیان شد که دین پیامبر تا قیامت باقی است گاهی حدیث فوق به صورت «**حَلَالُ مُحَمَّدٍ حَلالٌ اَبَدًا اِلَی یَومِ القِیامَةِ وحَرامُهُ حَرامٌ اَبَدًا اِلی یَومِ القِیامَةِ لَا یَکُونُ غَیرُهُ وَلَایَجِیءغَیرُهُ**؛ نیز نقل شده است حلال محمد همیشه تا روز قیامت حلال است و حرام او همیشه تا قیامت حرام است، غیر آن نخواهد بود و غیر او نخواهد آمد»

۳- در ذیل حدیث دیگری آن می‌خوانیم: «**جِئتُ فَخَتَمَتِ الاَنبِیَاءِ**؛ آمدم و پیامبران را پایان دادم»[1] و نیز در صحیح بخاری (کتاب المناقب) و مسند احمد حنبل، و صحیح ترمذی، و نسایی و کتب دیگر نقل شده، و از احادیث بسیار معروف و مشهور است و مفسران شیعه و اهل سنت مانند طبرسی در مجمع البیان و قرطبی در تفسیرش ذیل آیه مورد بحث آورده‌اند.

۴- در بسیاری از خطبه‌های نهج البلاغه نیز خاتمیت پیامبر اسلام ص صریحا آمده است از جمله در خطبه ۱۷۳ در توصیف پیامبر اسلامﷺ چنین می‌خوانیم: «**اَمِینِ وَحیِهِ وَ خاتَمِ رُسُلِهِ وَ بَشِیرِ رَحمَتِهِ وَ نَذِیرِ نِقمَتِهِ**؛ او (محمد) امین وحی خدا، و خاتم پیامبران، و بشارت دهنده رحمت و انذار کننده از عذاب او بود.» و در خطبه ۱۳۳ چنین آمده است: «**اَرسَلَهُ عَلَی حِینِ فَترَةٍ مِنَ الرُّسُلِ، وتَنازُعٍ مِنَ الَالسُنِ، فَقَفَی بِهِ الُّرسلَ وخَتَمَ بِهِ الوَحیِ**؛ او را پس از یک دوران فترت بعد از پیامبران گذشته فرستاد به هنگامی که میان مذاهب مختلف نزاع در گرفته بود به وسیله او سلسله نبوت را تکمیل کرده و وحی را با او ختم نمود».

[1] – صحیح مسلم جلد ۴ صفحه ۱۷۹۰ و ۱۷۹۱ (باب ذکر کونه (ص) خاتم النبیین از کتاب الفضائل).

موضوع درس: مهدویت یاحکومت جهانی‌اسلام

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با معنای مهدویت، ویژه گی‌های حکومت جهانی اسلام آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲- پرسش و پاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتاب‌های درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- مهدویت: اعتقاد به ظهور حضرت مهدی(عج)

۲- تعلقات مادی: وابستگی‌های دنیوی

۳- توحید محوری: با مرکزیت یکتا پرستی

۴- فطری: آمیخته با خلقت و آفرینش

۵- خصوصیات: ویژه گی‌ها

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم، مهدویت، ویژه گی‌های حکومت جهانی اسلام را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت بر می‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تادربارهٔ «مهدویت» و شاگرد دیگری در بارهٔ «ویژه گی‌های حکومت جهانی اسلام» شرح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارهٔ حکومت جهانی اسلام تحقیق نموده در ۸ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

قرآن وحکومت جهانی اسلام

آیات فراوان در این زمینه وارد شده است و از جمله این آیه: «**هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفى بِاللَّهِ شَهِيداً**»[1] او(خدای متعال)کسی است که رسولش را باهادیان و دین حق فرستاده، تا آن را بر همه ادیان پیروز کند، و کافی است که خدا شاهد این موضوع باشد.

نخست می‌گوید: «او کسی است که رسولش را باهادیان و دین حق فرستاد، تا آن را بر همه ادیان غالب گرداند، و کافی است که خدا شاهد و گواه این موضوع باشد» (**هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفى بِاللَّهِ شَهِيداً**).

این وعده‌ایست صریح و قاطع، از سوی خداوند قادر متعال، در رابطه با غلبه اسلام بر همه ادیان.

چرا دین حق غالب نشود در حالی که محتوای دعوت رسول اللّٰه هدایت است (ارسله بالهدی) و آئین او حق است (و دین الحق) و هر ناظر بی طرفی می‌تواند حقانیت آن را در آیات این قرآن، و احکام فردی و اجتماعی، و قضایی، و سیاسی اسلام، و همچنین تعلیمات اخلاقی و انسانی آن بنگرد، و از پیشگویی‌های دقیق و صریحی که از آینده دارد و درست به وقوع می‌پیوندد ارتباط این پیامبرﷺ را به خدا به طور قطع بداند.

---

[1]- سوره الفتح (۴۸): آیات ۲۸ تا ۲۹]

آری منطق نیرومند اسلام، و محتوای غنی و پر بار آن، ایجاب می کند که سرانجام ادیان شرک‌آلود را جاروب کند و از بین ببرد، و ادیان آسمانی تحریف یافته را در برابر خود به خضوع وا دارد، و با جاذبه عمیق خود دلها را به سوی این آئین خالص جلب و جذب کند.

در اینکه منظور از این پیروزی «پیروزی منطقی» است یا پیروزی نظامی؟

در میان مفسران گفتگو است:

«جمعی» معتقدند این پیروزی تنها «پیروزی منطقی و استدلالی» است، و این امر حاصل شده است، چرا که اسلام از نظر قدرت منطق و استدلال بر همه آئینه‌ای موجود برتری دارد.

در حالی که «جمعی دیگر» پیروزی را به معنی «غلبه ظاهری» و غلبه قدرت گرفته‌اند، و موارد استعمال این کلمه (یظهر) نیز دلیل بر غلبه خارجی است، و به همین دلیل می‌توان گفت: علاوه بر مناطق بسیار وسیعی که امروز در شرق و غرب و شمال و جنوب عالم در قلمرو اسلام قرار گرفته، و هم اکنون بیش از ۵۰ کشور اسلامی با جمعیتی حدود یک ونیم میلیارد نفر زیر پرچم اسلام قرار دارند، زمانی فرا خواهد رسید که همه جهان رسما زیر این پرچم قرار می گیرد، و این امر به وسیله قیام «مهدی» (ارواحنا فداه) تکمیل می گردد.

موضوع درس: توسل

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: عالم اسباب و مسببات، معنای توسُّل، قرآنکریم و توسُّل.

اهداف درس:

۱– شاگردان با معنای عالم اسباب و مسببات، معنای توسُّل، قرآنکریم و توسُّل آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان عناوین فوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به مفاهیم فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱– **سخنرانی** + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یادداشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش و پاسخ**: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– **روش فعال**: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱– توسل: وسیله پیدا کردن.

۲– ابتغاء: جستجو کردن.

۳– استغفار: طلب آمرزش و بخشیده شدن.

۴– التماس دعا: خواهش برای دعای خیر کردن.

۵– خاطی: گنهکار.

۶– شفیع: شفاعت کننده، خیر خواه.

۷– تبرک: عملی را به نیت مبارک واقع شدن آن انجام دادن.

۸– استشفاع: طلب شفاعت کردن.

۹- غفور: بخشاینده:

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	**فعالیت‌های شاگردان**	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم، عالم اسباب و مسبّبات، معنای توسُّل، قرآنکریم و توسُّل آشنائی را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند.	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا دربارهٔ «عالم اسباب و مسببات، معنای توسُّل» وشاگرد دیگری دربارهٔ «قرآنکریم و توسُّل» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارهٔ در باره توسل به دعای پیامبران و توجه قرآنکریم مقاله‌ای در ۵ سطر بنویسید.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

۱- مساله توسل در اسلام

مساله «توسل» نیز شبیه مساله «شفاعت» است، این مساله به صاحبان مشکلات معنوی و مادی اجازه می‌دهد که دست به دامان اولیاء الله بزنند تا به اذن الله تعالی حل مشکلاتشان را از خدا بخواهند، یعنی از یکسو خود به درگاه خدا روی می‌آورند و از سوی دیگر اولیاء الله را وسیله قرار می‌دهند: «**وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُواْ أَنفُسَهُمْ جَآؤُوكَ فَاسْتَغْفَرُواْ اللّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُواْ اللّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا**[1] اگر آنها هنگامی که به خود ستم می کردند (و مرتکب معصیت می‌شدند) به نزد تو می‌آمدند و از خدا طلب آمرزش می کردند، و رسول خداﷺ نیز برای آنها طلب آمرزش می‌نمود خدا را توبه پذیر و مهربان می‌یافتند».

و نیز در داستان برادران یوسف علیه السلام می‌خوانیم: «آنها به پدرشان متوسل شدند و گفتند: «**يا اَبانا اِستَغفِر لَنا اِنّا كُنّا خاطِئِينَ**، ای پدر! برای ما، از خدا آمرزش بخواه، چرا که ما خطا کار بودیم!» پدر پیر (یعقوب پیامبر) این پیشنهاد را از

[1]- سوره نساء آیه ۶۴.

آنها پذیرفت و به آنان وعده مساعد داد و گفت: «قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيَ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ[1]؛ به زودی برای شما از پیشگاه پروردگارم طلب آمرزش می کنم». اینها گواه بر این است که «توسل» در امتهای پیشین بوده و هست.

ولی نباید از این حد منطقی فراتر رفت، و اولیاء الله را مستقل در تاثیر و بی نیاز از اذن خدا دانست که سبب «شرک و کفر» خواهد شد و نیز نباید توسل به صورت عبادت اولیاء الله در آید که آن هم «شرک و کفر» است، زیرا آنها در ذات خود و بدون اذن پروردگار مالک سود و زیانی نیستند: « قُل لاَّ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلاَ ضَرًّا إِلاَّ مَا شَاء اللّهُ[2]؛ بگو:من (حتی) برای خودم مالک سود و زیانی نیستم مگر آنچه خدا بخواهد» و غالبا در میان گروهی از عوام از همه فرق اسلامی همیشه افراط و تفریطهایی در مساله توسل دیده می‌شود که باید آنها را ارشاد و هدایت کرد.

۱- جایگاه توسل وتبرک در بین مسلمین

توسل به نبیﷺ و تبرک به آثار او

حقیقت توسل عبارت است از تبرک کردن خود را به آثار پیامبرﷺ و امامان معصوم علیهم السلام و طلب شفاعت از آنان است تا دعای خیر انجام دهند. در این باره احادیث و سیرهٔ فراوانی از منابع شیعه و سنی وارد شده است که می‌توان آن را به چند دسته قرار زیر تقسیم کرد:

الف – توسل به نبیﷺ وتبرک به آثار پیامبر در زمان حیات و بعد از رحلت.

الف) تبرک به آثار نبیﷺ**:** این نوع تبرک و توسل در زمان حیات و بعد از رحلت پیامبر قرار زیر است:

۱- تبرک به آب دهن نبیﷺ: بخاری شریف نقل کرده که: آب دهن پیامبر در جنگ خیبر شفای چشم علی علیه السلام واقع شد.[3] این خبر را همه شیعه و سُنّی نقل کرده اند.

۲- تبرک بوضوء نبیﷺ: بخاری شریف نقل کرده که آب وضوی پیامبرﷺ باعث برکت و سبب شد که اصحاب حاضر همه صاحب وضو شوند.[4]

۳- تبرک به موی نبیﷺ**:** اسدالغابه و صحیح مسلم نقل کرده اند که موی سر مبارک پیامبر را بعد از حلق (تراشیدن) در منای مکه اصحاب برای تبرک قسمت کردند.[5]

۴- تبرک به لباس نبیﷺ: صحیح مسلم نقل کرده که برای شفای درد صحابه لباس پیامبر را از ام المومنین عایشه بدست آورده پوشیده و شفا یافته اند[6] زیارت خرقهٔ حضرت در قندهار وهمچنین زیارت موی حضرت از این قبیل اند.

۵- تبرک به تیر نبیﷺ: بخاری شریف نقل کرده در حدیبه از جای تیر پیامبرﷺ صحابه لب تشنه آب پیدا کرده و نوشیدند و سیراب شدند.[7]

---

[1]- سوره یوسف، آیه ۹۸.

[2]- سوره أعراف لإ أیه ۱۹۸ز

[3]- صحیح البخاری، باب دعاء النبی الی الاسلام ۲ / ۱۰۷.

[4]- صحیح البخاری، کتاب الوضوء، باب التماس الوضوء اذا حانت الصلاة ۳۱/۱

[5]- صحیح مسلم، کتاب الحج، باب بیان ان السنۀ یوم النحر ان یرمی ثم ینحر ثم یحلق، والابتداء

[6]- صحیح مسلم: ۳ / ۱۶۴۱ کتب اللباس و الزینۀ باب تحریم استعمال اناء الذهب و الفضۀ.

[7]- صحیح البخاری، کتاب الشروط، باب الشروط فی الجهاد و المصالحۀ مع اهل الحرب وکتابۀ

۶-تبرک بموضع کف النبیﷺ: مسند احمد و... نقل کرده اند کسی که سرش معیوب بوده و خود را در معرض دست کشیدن پیامبرﷺ قرار داده و عیب سرخود را بر طرف کرده است.[۱]

ب – استشفاع به رسول اللّهﷺ

مستدرک حاکم نقل کرده است که خلیفه دوم(رض) روایت کرده که آدمعليه‌السلام قبل از خلقت پیامبرﷺ متوسل به پیامبرﷺ شده و توبه اش قبول شد.[۲]

ج – استشفاع و توسل بقبر نبیﷺ

سنن دارمی، ووفاء الوفای سمهودی نقل کرده اند که مردم مدینه از قحطی بر ام المومنین عایشه شکایت کردند، ایشان فرمودند به قبر رسول خداﷺ متوسل شوند، سپس همه متوسل شدند تا قحطی برطرف شد.[۳]

د – استشفاع به عباس عم نبیﷺ و توسل به آن حضرت

صحیح بخاری نقل نموده است که قحطی در مدینه آمد و خلیفه دوم(رض) از عباس عموی پیامبر خواست که کاری کند، او و مومنین حاضر به قبر پیامبرﷺ متوسل شدند، باران نازل شد.[۴]

ه – استشفاع به ردای نبیﷺ کنزالاعمال، اسد الغابه و اصابه و نقل نموده اند که فاطمه بنت اسد مادر علیعليه‌السلام از دنیا رفت، پیامبرﷺ برای کم کردن فشارقبر، ردای نبوت را کفن تن فاطمه کرد و فرمود این ردا یکی از حله‌های بهشتی شده و فشارقبر را بر فاطمه آسان کرد[۵]

[۱]- مسند احمد ۵ / ۶۸، وتفصیله بترجمة حنظلة بن حذیم بن حنیفة التمیمی فی الاصابة

[۲]- مستدرک الحاکم، کتاب التاریخ فی آخر کتاب البعث ۲ / ۶۱۵. و مجمع الزوائد ۲۵۳/۸.

[۳]-) سنن الدارمی: ۱ / ۴۳-۴۴ وفاء الوفاء: ۲ / ۵۴۹.

[۴]- صحیح البخاری، کتاب الاستسقاء، باب سؤال الناس الامام الاستسقاء اذا قحطوا.

[۵]- کنز العمال: ۱۲ / ۱۴۷ رقم الحدیث ۳۴۴۲۴، والاصابة: ۸ / ۱۶۰، واسد الغابة: ۵۱۷/۵.

موضوع درس: دعا و نیایش

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱– شاگردان با نیایش، نیایش صادقان، تربیت شده گان قرآنکریم آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش و پاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات[1]

۱- ذنوب: گناهان

۲- **دعا:** طلب خیر کردن با زبان نیایش

۲- فقیر: ندار

۳- عرش اعلا**:** تخت بالاتر، کنایه از مقام الوهیتی

۵- صادقان**:** راست گویان، درست کاران.

[1]– لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

فعالیت معلم	فعالیت شاگرد	زمان
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم، نیایش، نیایش صادقان، تربیت شده گان قرآنکریم را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی از شاگردان می‌خواهد تادربارهٔ «نیایش صادقان» و شاگرد دیگری دربارهٔ «تربیت شده گان قرآنکریم» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند	۵ دقیقه
کارخانگی: معلم از شاگردان می‌خواهد تا شاگردان کتاب مفاتیح الجنان یا کتاب ادعیه دیگر را پیدا نموده دعای عرفه را دو باره بخوانند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را در کتابچه‌های شان یادداشت می‌کنند..	۱۰ دقیقه

معلومات تکمیلی

اهمیت دعا و آثار و شرایط استجابت

خدای متعال فرموده: **وَ قالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ** [1]

ترجمه: پروردگار شما گفته است مرا بخوانید تا (دعای) شما را اجابت کنم، کسانی که از عبادت من تکبر می‌ورزند به زودی با ذلت وارد دوزخ می‌شوند. بسیاری از مفسران دعا و خواندن را در اینجا به همان معنی معروفش تفسیر کرده‌اند، و جمله «أَسْتَجِبْ لَكُمْ» و همچنین روایات متعددی که در ذیل این آیه در زمینه دعا و ثوابهای آن آمده است. روایات متعددی که از پیغمبر گرامی اسلامﷺ و سایر پیشوایان بزرگ علیهم السلام نقل شده اهمیت دعا را کاملا روشن می‌سازد:

۱- در حدیثی از پیغمبر گرامی اسلامﷺ آمده است: «اَلدُّعاءُ هُوَ العِبادَةُ» دعا عبادت است"[2]

۲- در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم: یکی از یارانش سؤال کرد: چه می‌فرمایید در باره دو نفر که هر دو وارد مسجد شدند یکی نماز بیشتری بجا آورد، و دیگری دعای بیشتری، کدامیک از این دو افضلند؟ فرمود: هر دو

[1]- غافر، آیه ۶۰

[2]- مجمع البیان جلد ۸ صفحه ۵۲۸

خوبند سؤال کننده مجددا عرض کرد: «**قَدعَلِمتُ، وَ لکِن اَیُّهُما اَفضَلُ؟**» می‌دانم هر دو خوبند ولی کدامیک افضل است.

امام فرمود: «اَکثَرُهُما دُعاءً، اَما تَسمَعُ قَولُ اللَّهِ تَعالَی ُادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ» آن کس که بیشتر دعا می‌کند افضل است، مگر سخن خداوند متعال را نشنیده‌ای که می‌فرماید: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ...سپس افزود «هِیَ العِبادَةُ الکُبری» دعا عبادت بزرگ است.[1]

۳- در حدیث دیگری از امام باقر علیه السلام نقل شده است که در جواب این سؤال که کدام عبادت افضل است؟ فرمود: «چیزی نزد خدا افضل از این نیست که از او تقاضا کنند و از آنچه نزد او است بخواهند، و هیچکس مبغوض‌تر و منفورتر نزد خداوند از کسانی که از عبادت او تکبر می‌ورزند و از مواهب او تقاضا نمی‌کنند نیست!»[2]

۴- در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «مقاماتی نزد خداوند است که راه وصول به آن تنها دعاست:» ترجمه حدیث چنین است: نزد خدا مقامی است که جز با دعا و تقاضا نمی‌توان به آن رسید، و اگر بنده‌ای دهان خود را از دعا فرو بندد و چیزی تقاضا نکند چیزی به او داده نخواهد شد، پس از خدا بخواه تا به تو عطا شود، چرا که هر دری را بکوبید و اصرار کنید سرانجام گشوده خواهد شد.[3]

۵- در بعضی از روایات دعا کردن حتی از تلاوت قرآن هم افضل شمرده شده، چنان که از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمودند: «الدُّعاءُ اَفضَلُ مِن قَراءَةِ القُرآن»[4] در یک تحلیل کوتاه می‌توان به عمق مفاد این احادیث رسید، زیرا دعا از یک سو انسان را به شناخت پروردگار (معرفة اللّه) که برترین سرمایه هر انسان است دعوت می‌کند و از سوی دیگر سبب می‌شود که خود را نیازمند او ببیند و در برابرش خضوع کند، و از مرکب غرور و کبر که سرچشمه انواع بدبختی‌ها و مجادله در آیات اللّه است فرود آید، و برای خود در برابر ذات پاک او موجودیتی قائل نشود. از سوی سوم نعمتها را از او ببیند، و به او عشق ورزد، و رابطه عاطفی او از این طریق با ساحت مقدسش محکم گردد.از سوی چهارم چون خود را نیازمند و مرهون نعمت‌های خدا می‌بیند موظف به اطاعت فرمانش می‌شمرد. از سوی پنجم چون می‌داند استجابت این دعا بی‌قید و شرط نیست، بلکه خلوص نیت و صفای دل و توبه از گناه و بر آوردن حاجات نیازمندان و دوستان از شرائط آن است خودسازی می‌کند و در طریق تربیت خویشتن گام بر می‌دارد.ازسوی ششم دعا به او اعتماد به نفس می‌دهد، و از یاس و نومیدی بازمی‌دارد، و به تلاش و کوشش بیشتر دعوت می‌کند. «نکته مهمی» که در پایان یاد آوری شود این است که دعا طبق روایات اسلامی مخصوص مواردی است که تلاش‌ها و کوشش‌های انسان اثری نبخشد، و یا به تعبیر دیگر آنچه انسان در توان دارد انجام دهد، و بقیه را از خدا بخواهد. بنا بر این اگر انسان دعا را جانشین تلاش و کوشش کند قطعا مستجاب نخواهد شد.

---

[1]- مجمع البیان جلد ۸ صفحه ۵۲۹

[2]- کافی جلد ۲" باب فضل الدعاء و الحث علیه" صفحه ۳۳۸

[3]- کافی جلد ۲" باب فضل الدعاء و الحث علیه" صفحه ۳۳۸

[4]-" مکارم الاخلاق" طبق نقل" المیزان" جلد ۲ صفحه ۳۴ (ذیل آیه ۱۸۶ بقره)

موضوع درس: معاد(۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت و همچنین حیات جاوید و جاویدانگی مجازات و مکافات، آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میاینـد و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش وپاسخ**: سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده میشود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱– طاغوت**:** طغیان گران در مقابل انبیاء، عصیان گران، گمراهان

۲– خَطِيئَتُهُ**:** گناهان

۳– مجازات: کیفرها

۴– مکافات: پاداشها

۵– خلود: همیشگی

۶– سیئه: گناهان، بدی‌ها

۷– عقوبت**:** کیفر

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت و همچنین حیات جاوید و جاویدانگی مجازات را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند.	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان می‌خواهد تادربارهٔ «یاد قیامت و رحمت خدا در قیامت» و شاگرد دیگری دربارهٔ «حیات جاوید و جاویدانگی مجازات» توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارهٔ معاد و اهمیت ایمان به آن ۸ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانه گی را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

معاد، یعنی روز تجسم اعمال

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتاتاً لِيُرَوْا أَعْمالَهُمْ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ؛ ترجمه: در آن روز مردم به صورت گروه‌های مختلف از قبرها خارج می‌شوند تا اعمالشان به آنها نشان داده شود پس هر کس به اندازه سنگینی ذره‌ای کار خیر انجام داده آن را می‌بیند و هر کس به اندازه ذره‌ای کار بد مرتکب شده آن را می‌بیند.

تفسیر: آن روز که انسان تمام اعمالش را می‌بیند!

در آن روز مردم به صورت گروه‌های مختلف از قبرها خارج شده، در عرصه محشر وارد می‌شوند، تا اعمالشان به آنها نشان داده شود! (**يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتاتاً لِيُرَوْا أَعْمالَهُمْ**).

«اشتات» جمع«شت» (بر وزن شط) به معنی متفرق و پراکنده است، این اختلاف و پراکندگی ممکن است به خاطر این باشد که اهل هر مذهبی جداگانه وارد عرصه محشر می‌شوند، یا اهل هر نقطه‌ای از مناطق زمین جدا وارد می‌شوند، و یا اینکه گروهی با صورتهای زیبا و شاد و خندان، و گروهی با چهره‌های عبوس و تیره و تاریک در محشر گام می‌نهند. یا هر امتی همراه امام و رهبر و پیشوایشان هستند، همانگونه که در آیه ۷۱ سوره اسراء آمده: **يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ**: «روزی که هر گروهی را با پیشوایشان فرا می‌خوانیم» و یا اینکه مؤمنان با مؤمنان و کافران با کافران محشور می‌شوند.

جمع میان این تفسیرها کاملا ممکن است زیرا مفهوم آیه گسترده است.

«یصدر» از ماده «صدر» (بر وزن صبر) به معنی خارج شدن شتران از آبگاه است که به صورت انبوه و هیجان زده بیرون می‌آیند به عکس «ورود» که به معنی داخل شدن آنها در آبگاه است و در اینجا کنایه از خروج اقوام مختلف از قبرها و آمدنشان در محشر برای حسابرسی است. این احتمال نیز داده شده که منظور خروجشان از محشر و حرکت به سوی جایگاهشان در بهشت و دوزخ است.

معنی اول با آیات گذشته تناسب بیشتری دارد.

منظور از جمله لیروا اعمالهم: «تا اعمالشان را به آنها نشان دهند» مشاهده جزای اعمال است.

یا مشاهده نامه اعمال که هر نیک و بدی در آن ثبت است.

یا مشاهده باطنی به معنی معرفت و شناخت چگونگی اعمالشان است.

و یا به معنی «تجسم اعما» و مشاهده خود اعمال است.

تفسیر اخیر با ظاهر آیه از همه موافقتر است و این آیه یکی از روشنترین آیات بر مساله تجسم اعمال محسوب می‌شود که در آن روز اعمال آدمی به صورتهای مناسبی تجسم می‌یابد و در برابر او حضور پیدا می‌کند و همنشینی با آن مایه نشاط یا رنج و بلا است.

سپس به سرانجام کار هر یک از این دو گروه مؤمن و کافر، نیکوکار و بدکار، اشاره کرده می‌فرماید: «پس کسی که به اندازه سنگینی ذره‌ای کار خیر انجام داده آن را می‌بیند» (**فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ**).

«و هر کس به اندازه سنگینی ذره‌ای کار بد انجام داده آن را می‌بیند!» (**وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ**).

باز در اینجا تفسیرهای مختلفی ذکر شده که آیا جزای اعمال را می‌بیند و یا نامه اعمال را مشاهده می‌کند و یا خود عمل را.

ظاهر این آیات نیز تاکید مجددی است بر مساله «تجسم اعمال» و مشاهده خود عمل، اعم از نیک و بد در روز قیامت که حتی اگر سر سوزنی کار نیک یا بد باشد در برابر صاحب آن مجسم می‌شود و آن را مشاهده می‌کند.

«مثقا» در لغت هم به معنی ثقل و سنگینی آمده، و هم ترازویی که با آن سنگینی اشیاء را می‌سنجند، و در اینجا به همان معنی اول است.

برای «**ذرة**» نیز در لغت و کلمات مفسران تفسیرهای گوناگونی ذکر شده است: گاه به معنی مورچه کوچک، و گاه گرد و غباری که وقتی دست را بر زمین بگذاریم و برداریم به آن می‌چسبد، و گاه به معنی ذرات بسیار کوچک غبار که در فضا معلق است و به هنگامی که آفتاب از روزنه‌ای به اطاق تاریک می‌تابد آشکار می‌گردد تفسیر شده است.

می‌دانیم امروز کلمه «ذره» را به «اتم» نیز اطلاق می‌کنند و بمب اتمی را «**القنبلة الذرية**» می‌گویند، «اتم» به قدری کوچک است که نه با چشم عادی، و نه با دقیقترین میکروسکوپها قابل مشاهده نیست، و تنها آثار آن را مشاهده می‌کنند، و حجم و وزن آن با محاسبات علمی قابل سنجش است، و به قدری کوچک است که چند میلیون روی نوک سوزنی جای می‌گیرد!

مفهوم ذره هر چه باشد منظور در اینجا کوچکترین و زنها است.

به هر حال این آیه از آیاتی است که پشت را می‌لرزاند و نشان می‌دهد که حسابرسی خداوند در آن روز فوق العاده دقیق و حساس است، و ترازوهای سنجش عمل در قیامت آن قدر ظریف است که حتی کوچکترین اعمال انسانی را وزن می‌کنند و به حساب می‌آورند.

موضوع درس: معاد(۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با مفاهیم بهشت و جهنم آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان عناوین فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به مفهوم عناوین فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش و پاسخ سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل مورد نیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات[1]

۱- **غَسَّاق**: چرک آبه

۲- **حمیم:** آب گرم

۳- **ذوق**: چشیدن

۴- **حسرت**: افسوس خوردن

۵- **تلویحی:** ضمنی

[1]– لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتها یی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند.	سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری.
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده و یادداشت برمیدارند	معلم مفاهیم بهشت و جهنم با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی ازشاگردان می‌خواهد تادربارۀ «مفهوم بهشت» وشاگرد دیگری دربارۀ «مفهوم جهنم» توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که بهشت و جهنم هر کدام چند نام دارد؟ با کمک از دیگران برشمارند و بنویسند.

معلومات تکمیلی

جهنم وصراط

وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وارِدُها كانَ عَلى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيًّا (۷۱) ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيها جِثِيًّا(۷۲)[۱] «ترجمه: ۷۱- و همه شما (بدون استثنا) وارد جهنم می‌شوید، این امری است حتمی و فرمانی است قطعی از پروردگارتان!!» سپس آنها را که تقوا پیشه کردند از آن رهایی می‌بخشیم، و ظالمان را در حالی که (از ضعف و ذلت) به زانو در آمده‌اند در آن رها می کنیم.

تفسیر:

همه وارد جهنم می‌شوند؟! آیات فوق نیز ادامه بحث در ویژگیهای رستاخیز و پاداش و کیفر است.

نخست به مطلبی که شاید شنیدنش برای غالب مردم شگفت‌انگیز باشد اشاره کرده می گوید: «همه شما بدون استثنا وارد جهنم می‌شوید» (وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وارِدُها). «این امری است حتمی و فرمانی است قطعی از پروردگارتان» (كانَ عَلى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيًّا). «سپس آنها را که تقوی پیشه کردند از آن نجات می‌دهیم، و ظالمان و ستمگران را در حالی که از ضعف و ذلت به زانو در آمده‌اند در آن رها می کنیم» (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيها جِثِيًّا).

---

[۱]-[سوره مریم (۱۹): آیات ۷۱ تا ۷۲]

در تفسیر این دو آیه در میان مفسران گفتگوی دامنه‌داری است، بر اساس اینکه منظور از «پورود» در جمله «إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وارِدُها» چیست؟

بعضی از مفسران معتقدند که «ورو» در اینجا به معنی نزدیك شدن و اشراف پیدا کردن است، یعنی همه مردم، خوبان و بدان، بدون استثنا برای حسابرسی یا برای مشاهده سرنوشت نهایی بدکاران، به کنار جهنم می‌آیند، سپس خداوند پرهیزگاران را رهایی می‌بخشد و ستمگران را در آن رها می‌کند.

آنها برای این تفسیر به آیه **۲۳** سوره قصص استدلال می‌کنند وَ لَمَّا وَرَدَ ماءَ مَدْيَنَ...«هنگامی که موسی کنار آب مدین رسید...» که در اینجا نیز ورود به همان معنی است.

تفسیر دومی که اکثر مفسران آن را انتخاب کرده‌اند این است که «ورود» در اینجا به معنی دخول است و به این ترتیب همه انسانها بدون استثناء، نیك و بد، وارد جهنم می‌شوند، منتها دوزخ بر نیکان سرد و سالم خواهد بود همانگونه که آتش نمرود بر ابراهیم (**يا نارُ كُونِي بَرْداً وَ سَلاماً عَلى إِبْراهِيمَ**) چرا که آتش با آنها سنخیت ندارد گویی از آنان دور می‌شود و فرار می‌کند، و هر جا آنها قرار می‌گیرند خاموش می‌گردد، ولی دوزخیان که تناسب با آتش دوزخ دارند همچون ماده قابل اشتعالی که به آتش برسد فورا شعله‌ور می‌شوند.

قطع نظر از اینکه فلسفه این کار چیست که بعدا به خواست خدا شرح خواهیم داد بدون شك ظاهر آیه فوق با تفسیر دوم هماهنگ است، زیرا معنی اصلی ورود، دخول است و غیر آن نیاز به قرینه دارد، علاوه بر این جمله «**ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا**» (سپس پرهیزگاران را نجات می‌دهیم) همچون جمله نَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيها (ستمگران را در آن وا می‌گذاریم) همه شاهد برای این معنی است.

بعلاوه روایات متعددی در تفسیر آیه رسیده است که این معنی را کاملا تقویت می‌کند:

از جمله از «جابر بن عبد اللّٰه انصاری» چنین نقل شده که شخصی از او در باره این آیه پرسید، جابر با هر دو انگشت به دو گوشش اشاره کرد و گفت: مطلبی با این دو گوش خود از پیامبر ﷺ شنیدم که اگر دروغ بگویم هر دو کر باد! می‌فرمود: « ورود در اینجا به معنی دخول است هیچ نیکوکار و بدکاری نیست مگر اینکه داخل جهنم می‌شود، آتش در برابر مؤمنان سرد و سالم خواهد بود، همانگونه که بر ابراهیم بود، تا آنجا که" آتش"- یا" جهنم"- (تردید از جابر است) از شدت سردی فریاد می‌کشد، سپس خداوند پرهیزگاران را رهایی می‌بخشد و ظالمان را در آن ذلیلانه رها می‌کند.»[1]

در حدیث دیگری از پیامبر ﷺ می‌خوانیم: «آتش به فرد با ایمان روز قیامت می‌گوید زودتر از من بگذر که نورت، شعله مرا خاموش کرد!» این معنی از بعضی دیگر از روایات نیز استفاده می‌شود.

تعبیر پر معنایی که در باره پل صراط در روایات آمده که آن بر روی جهنم کشیده شده، از مو باریکتر و از شمشیر تیزتر است نیز شاهد و گواه دیگری بر این تفسیر است[2]

[1]- نور الثقلین جلد ۳ صفحه ۳۵۳- ۳۵۳

[2]- تفسیر نور الثقلین جلد ۵ صفحه ۵۷۲ ذیل آیه إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصادِ (فجر- ۱۴).

اما اینکه بعضی می‌گویند: آیه ۱۰۱ سوره انبیاء **أُولئِكَ عَنْها مُبْعَدُونَ**: «آنها (مؤمنان) از آتش دور خواهند بود» دلیل بر تفسیر اول است صحیح به نظر نمی‌رسد، زیرا این آیه مربوط به جایگاه دائمی و قرارگاه همیشگی مؤمنان است، حتی در آیه بعد از آن می‌خوانیم **لا يَسْمَعُونَ حَسِيسَها**: «مؤمنان حتی صدای شعله‌های آتش را نمی‌شنوند.» اگر ورود در آیه مورد بحث به معنی نزدیک شدن باشد نه با کلمه «مبعدون» سازگار است و نه با جمله «**لا يَسْمَعُونَ حَسِيسَها**».

پاسخ به یک سؤال [فلسفه ورود همه در جهنم]

تنها سؤالی که در اینجا باقی می‌ماند این است که فلسفه این کار از نظر حکمت پروردگار چیست؟ بعلاوه آیا مؤمنان از این کار آزار و عذابی نمی‌بینند؟

پاسخ این سؤال که از هر دو جنبه در روایات اسلامی وارد شده است، با کمی دقت روشن می‌شود:

در حقیقت مشاهده دوزخ و عذابهای آن، مقدمه‌ای خواهد بود که مؤمنان از نعمتهای خداداد بهشت حد اکثر لذت را ببرند، چرا که «قدر عافیت را کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید» (و بالاضداد تعرف الاشیاء) در اینجا مؤمنان گرفتار مصیبت نمی‌شوند، بلکه تنها صحنه مصیبت را مشاهده می‌کنند و همانگونه که در روایات فوق خواندیم آتش بر آنها سرد و سالم می‌شود و نور آنها شعله آتش را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

بعلاوه آنها چنان سریع و قاطع از آتش می‌گذرند که کمترین اثری در آنها نمی‌تواند داشته باشد، همانگونه که در حدیثی از پیامبر ﷺ نقل شده است که فرمود: «مردم همگی وارد آتش (دوزخ) می‌شوند سپس بر حسب اعمالشان از آن بیرون می‌آیند، بعضی همچون برق، سپس کمتر از آن همچون گذشتن تندباد، بعضی همچون دویدن شدید اسب، بعضی همچون سوار معمولی، بعضی همچون پیاده‌ای که تند می‌رود، و بعضی همچون کسی که معمولی راه می‌رود». [1]

و از این گذشته دوزخیان نیز از مشاهده این صحنه که بهشتیان با چنان سرعتی می‌گذرند و آنها می‌مانند، مجازات بیشتری می‌بینند، و به این ترتیب پاسخ هر دو سؤال روشن می‌شود.

[1]- نور الثقلین ج ۳ ص ۳۵۳.

بخش دوم: فقه اسلامی

صفحه کتاب: از صفحه۱- کتاب

اهداف **بخش :**

از شاگردان انتظار میرود در ختم این بخش به اهداف ذیل برسند.

۱- آشنائی با احکام رهن، ضمانت وکفالت، ودیعه (امانت)، مزارعه، اجاره، غصب، وقف، میراث، یمین(سوگنـدواحکام آن)، (سربریدن حیوان) خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها، جمعا ۱۱باب از ابواب فقه.

۲- باورمند وعلاقمند شدن شاگردان به مطالب ابواب متذکرهٔ فوق.

۳- توانائی پیدا کردن شاگردان جهت انتقا ل معلومات و باور مندی‌های خودد در باره ابواب فقهی فوق الذکر به دیگران.

این بخش کتاب از این نظر مهم است که یازده باب از ابواب ۴۸ گانه فقه اسلامی را شامل می‌شود و بسیاری این ابواب در زندگی روزمرهٔ مسلمانان با آن‌ها مواجه می‌باشد که لازم است باید مسایل آن را بدانند اگر معلم بتواند خصوصا مسایل خوردن و آشامیدن و ذبح ومیراث و معاملات را به شاگردان تفهیم بتواند و شاگردان آن را به آسان ترین شیوه یادبگیرند، بدون شک آن معلم معلمی خیلی موفقی خواهد بود.

معلومات عمومی

ابواب این مضمون عمدتا عقود واحکام محض وایقاعات را شامل میشود.یعنی ابواب وقف، ضمانت وکفالت، ودیعه (امانت)، مزارعه، اجاره ورهن از ابواب عقود است که دوطرف ایجاب وقبول را لازم دارد وابواب از قبیل:ارث ومیراث، غصب، سربریدن حیوان، خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها از جمله احکام محض است که نه ایجاب میخواهد ونه قبول و سوگند خوردن (یمین) تنها بابی است که مربوط به ایقاعات است که فقط یک ایجاب میخواهد.

روشهای تدریس

الف – سخنرانی: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده میشود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند

ب– تمثیل: موضوعا تی که در این بخش در نظر گرفته شده به گو نه است که یکی از بهترین روش‌ها در تدریس موفّقیت آمیز آن استفاده از مثال است.

ج– قصّه وداستان: روش دیگری که بر موفّقیت معلم در تدریس درس‌های این بخش کمک می کند تو ضیح و تبیین آن با استفاده از داستان و خصوصا داستان‌های از سرگذشت گذشتگان مبتلا به این رذایل بایستی صورت بگیرد.

د – پرسش و پاسخ: روش دیگری که در این بخش منا سب است پر سش از محصّلین است.

ه – کنفراس: از دیگر روش‌های که به معلم کمک می کند تا بهتر بتواند مطا لب را برای شا گردان تفهیم نما ید کنفرانس دادن خود شا گردان است.

منا بع برای معلّم و شاگردان

۱- تمام کتب توضیح المسایل از هر مجتهدی که باشد در این بخش از دروس کاربرد دارد.

موضوع درس: رهن

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف و احکام رهن آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف و احکام رهن را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به تعریف و احکام رهن فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

۱- **سخنرانی + روش فعال**: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می‌کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** در هر مورد سئوال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق و مطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **رهن**: گرو

۲- **سفیه**: کم عقلی که نفع و ضرر خود را تشخیص داده نتواند.

۳- **تصرف:** خرچ کردن، استهلاک کردن، بکار بردن.

۴- **مطالبه**: پس خواستن

۵- **تبادل**: بدل کردن با دیگری

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف و احکام رهن را با ذکر مثال‌ها تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان می‌خواهد تا «مفهوم رهن» وشاگرد دیگری دربارهٔ «احکام رهن» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔ رهن بنویسند.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

موضوع رهن در کتاب‌های فقهی تحت عنوان کتاب الرهن. رهن یعنی گرو. احکام گرو گذاشتن و گرو گرفتن بیان می‌شود. رهن عبارت است از وثیقه (یعتی چیزی که بوسیله آن اطمینان بوصول دین پیدا شود) برای دین که رهن دهنده آن را برای مرتهن یعنی رهن گیرنده می گذارد.. رهن، عقد است که از طرف راهن لازم است، و از ظرف مرتهن جایز است. معنای لزوم از طرف راهن این است که تا وقتی که وی دین خود را به مرتهن نپرداخته یا دیگری تبرعا دین اورا ادا نکرده یا مرتهن اورا بریء الذمه نکرده باشد، راهن نمیتواند عقد را بهم بزند. شرط است که رهن، دائمی باشد، واگر رهن را بمدتی مقید کند، عقد رهن باطل است. البته میتوان، تصرف کردن در رهن را به مدت معین مقید کنند، ومعنای جواز از طرف مرتهن (رهن گیرنده) این است که وی هر وقت میتواند رهن را بهم بزند، ودر این صورت دین او بدون رهن در ذمه راهن باقی می‌ماند.

موضوع درس: ضمانت و کفالت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف و شرایط و احکام ضمانت و کفالت آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف و احکام ضمانت و کفالت را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام شرعی ضمانت و کفالت باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **ضمانت:** ضامن شدن کسی

۲- **کفالت**: کفیل شدن کسی، در جای کسی عهده دار امری شدن

۳- **ضمان**: ضمانت

۴- **مدعی:** طرف مقابل در دعوا

۵- **مکلف:** کسی که به سن وشرایط تکلیف رسیده باشد.

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتها یی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده و جواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریك را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده ویادداشت برمیدارند	معلم تعریف و شرایط و احکام ضمانت وکفالت را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف وشرایط واحکام ضمانت» و شاگرد دیگری دربارهٔ «تعریف وشرایط واحکام کفالت» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را می کنند..	کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔ رهن بنویسند.

معلومات تکمیلی

«ضمان» همان چیزی است که در عرف امروز فارسی زبانان «ضمانت» نامیده می‌شود. یعنی کسی در برابر یک نفر طلبکار یا مدعی طلبکاری عهده‌دار دین او می‌شود و از او به اصطلاح ضمانت می کند. درباره حقیقت «ضمان» میان فقه شیعه با فقه سنی اختلاف است. از نظر فقه شیعه ضمان «نقل دین از ذمه مدیون به ذمه ضامن» است، یعنی پس از ضمان، شخص طلبکار حق مطالبه از مدیون اولی را ندارد، فقط حق دارد از ضامن مطالبه کند. البته ضامن اگر به تقاضای مدیون ضمانت کرده باشد می‌تواند پس از پرداخت به طلبکار، از مدیون استیفا کند (بدست آورد). ولی از نظر فقه اهل تسنن، ضمان «ضم عهده‌ای بر عهده دیگر» است، یعنی پس از ضمان، طلبکار حق دارد که از مدیون اولی مطالبه کند و یا از ضامن. «محقق» در ضمن «کتاب ضمان» احکام باب حوالهٔ و باب کفالهٔ را هم ذکر کرده است.
کفالت ضمان در نفس است وعبارت است از اینکه کسی متعهد شود که دیگری را در وقت معین یا هر وقت که صاحب حق بخواهد، احضار کند، آن کس را کفیل نامند، و آن دیگری را مکفول، وصاحب حق را مکفول له گویند.
کفالت ملتزم شدن کفیل است، که مکفول را هر وقت مکفول له بخواهد، احضار کند. کفالت عقدی لازم است میان کفیل ومکفول له. ایجاب از طرف کفیل و قبول از طرف مکفول له، ورضایت آن دو شرط است، نه رضایت مکفول.
کفالت بدون مدت، ومدت دار بمدت معلوم صحیح است. وقتی مکفول سر موعد مقرر حاضر شود، یا مکفول بمیرد، یامکفول له از حق خود صرف نظر کند، کفالت، ساقط خواهد شد.

موضوع درس: ودیعه (امانت)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱– شاگردان با تعریف و مسایل ودیعه (امانت)آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان تعریف و مسایل ودیعه (امانت) را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به احکام شرعی ومسایل ودیعه (امانت) باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– پرسش وپاسخ: در هر سئوال یا سئوالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱- ودیعه: امانت، عقد امانت

۲- مجانی: رایگان، بدون عوض وبدل

۳- مودع: امانت دهنده

۴- مستودع: امانت گیرنده

۵- وارث: ارث برنده

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند.	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف و مسایل ودیعه (امانت) را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی از شاگردان می‌خواهد تا «تعریف (امانت)» و شاگرد دیگری «مسایل ودیعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام شاگردان توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۶ سطر در بارهٔ ودیعه یا امانت بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

امانت داری وامانت گذاری تحت عنوان کتاب الودیعهٔ می‌خوانند. ودیعه نائب گرفتن کسی است دیگری را درحفظ وحراست ازمال. به عبارت دیگر به موجب ودیعه، یک نفر مال خود را به دیگری میسپارد برای آنکه آن را مجانا وبلا عوض نگهداری کند. ودیعه عقدی است جایز وبه ایجاب وقبول نیازمند است ودر قبول آن فعل کفایت میکند مثلا عملا مال را تحویل بگیرد ودر جای امن بگذارد.نگهداری مال بر ودیعه گیرنده واجب است، واگر تلف شود در حالیکه در حفظ آن سهل انگاری وبی مبالاتی نکرده باشد، ضامن نیست. ودیعه گذار را مُودع وودیعه گیرنده را مُستودِع ووَدَعی می گویند.

موضوع درس: مزارعه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف، شرایط و مسایل مزارعه آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف، شرایط و مسایل مزارعه را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به دستورات شرعی و شرایط و مسایل مزارعه باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده میشود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات[1]

۱- **مزارعه:** عقدی باهم کشت وکار کردن

۲- **ربع:** چهاریک

۳- **ثلث**: سه یکم

۴- **مشاع**: مشترک

۵- **باطل**: عقد یا عملی که صحیح واقع نشود

[1]- لغتنامه دهخدا

تقسیم اوقات تدریس: در ٤٥ دقیقه

زمان	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده وجواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند و می نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	معلم تعریف، شرایط و مسایل مزارعه را با ذکر مثالها تفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم ازیکی از شاگردان میخواهد تا تعریف، شرایط و وشاگرد دیگری «مسایل مزارعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارۀ مزارعه بنویسند.

معلومات تکمیلی

باب مزارعه را در فقه تحت عنوان کتاب المزارعۀ و المساقات. مزارعه و مساقات دو نوع شرکت است‌شبیه مضاربه، یعنی هر دو از نوع شرکت کار و سرمایه است، با این تفاوت که مضاربه شرکت کار و سرمایه برای کسب و تجارت است ولی مزارعه شرکت کار و سرمایه برای زراعت کاری است، به این معنی که صاحب آب و زمین با فردی دیگر قرارداد زراعت منعقد می‌کند و توافق می‌کنند که محصول زراعت به نسبت معین میان آنها تقسیم شود؛ و مساقات شرکت کار و سرمایه در امر باغداری است که صاحب درخت میوه با یک کارگر، قرادادی منعقد می کند که عهده‌دار عملیات باغبانی از قبیل آب دادن و سایر کارها که در به ثمر رساندن میوه مؤثراست بشود و به نسبت معین که با یکدیگر توافق خواهند کرد، هر کدام از مالک و کارگر سهمی می‌برد.

این نکته لازم است‌یادآوری شود که در شرکت‌سرمایه و کار، خواه به صورت مضاربه و خواه به صورت مزارعه یا مساقات، نظر به اینکه سرمایه به مالک تعلق دارد، هر گونه خطر و زیانی که متوجه سرمایه شود از مال صاحب سرمایه

است. و از طرف دیگر سود سرمایه قطعی نیست. یعنی ممکن استسود کمی عاید شود و ممکن است هیچ سودی عاید نشود. صاحب سرمایه تنها در صورتی که سودی عاید شود، چه کم و چه زیاد، در همان سود سهیم و شریک خواهد شد. این است که سرمایه‌دار نیز مانند عامل ممکن استسودی نبرد و ممکن است احیانا سرمایه‌اش تلف شود و از بین برود و به اصطلاح ورشکستشود.

ولی در جهان امروز بانکداران به صورت ربا منظور خود را عملی می‌سازند و در نتیجه سود معین در هر حال می‌برند.، خواه عملیات تجاری یا زراعت یا صنعتی که با آن سرمایه صورت می‌گیرد سود داشته باشد. و خواه نداشته باشد. فرضا سود نداشته باشد، عامل (مباشر) مجبور است ولو با فروختن خانه خود آن سود را تامین نماید. و همچنین در این نظام هرگز سرمایه دار ورشکست نمی‌شود، زیرا بر اساس نظام ربوی سرمایه‌دار سرمایه خود را در ذمه عامل و مباشر به صورت قرض قرار داده است و در هر حال دین خود را مطالبه می‌کند هر چند تمام سرمایه از بین رفته باشد.

در اسلام استفاده از سرمایه به صورت ربا یعنی اینکه سرمایه دار پول خود را به صورت قرض به عامل و مباشر بدهد و دین خود را به علاوه مقداری سود در هر حال بخواهد اکیدا و شدیدا ممنوع است.

موضوع درس: اجاره

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با تعریف اجاره، شرایط موجر و مستأجر و یا اجیر، شرایط مالی که اجاره می‌دهند، آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان مباحث فوق را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام مباحث فوق باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود و سپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق و مطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- اجاره**:** کرایه

۲- موجر**:** کرایه دهنده

۳- مستأجر**:** کرایه کننده

٤- اجیر**:** کرایه کار شونده

۵- صیغه: ساختار عقد در قالب الفاظ مخصوصهٔ شرعی

٦- مستعیر**:** عاریه دهنده

تقسیم اوقات تدریس: در ٤٥ دقیقه

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام و احوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را از شاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می‌نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف اجاره، شرایط موجر و مستأجر و یا اجیر، شرایط مالی که اجاره می‌دهند، را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب میدهند.	شاگردان سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« تعریف، شرایط و وشاگرددیگری«مسایل اجاره»را توضیح وبامثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تاهرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه و۸ سطردر بارۀ اجاره بنویسند.	باتوجه وظیفه خانگی را یادداشت می کنند.	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

در فقه اجاره وکرایه کردن را تحت عنوان «کتاب الاجاره» مطالعه می کنند. اجاره دو نوع است: یا به این نحو است که انسان منافع مال خود را در مقابل پولی که آن را مال الاجاره می‌نامند به دیگری واگذار می کند، مثل اینکه انسان طبق معمول، خانه یا اتومبیل و یا لباس خود را اجاره می‌دهد، و یا به این نحو است که انسان خود اجیر می‌شود یعنی متعهد می‌شود که در مقابل انجام عملی خاص نظیر دوختن لباس، اصلاح سر و صورت، بنائی و غیره مزدی دریافت نماید. اجاره و بیع از یک جهت‌شبیه یکدیگرند و آن اینکه در هر دو مورد، معاوضه در کار است. چیزی که هست در بیع، معاوضه میان یک عین خارجی و پول است، و در اجاره میان منافع عین و پول است. عوضین را در بیع، «مبیع» و «ثمن» می‌نامند، و در اجاره «عین موجره» و «مال الاجاره». اجاره وجه مشترکی با عاریه دارد و آن اینکه مستآجر و مستعیر هر دو از منافع استفاده می کنند. اما تفاوتشان در این است که مستآجر به حکم اینکه مال الاجاره می‌پردازد مالک منافع عین است ولی مستعیر مالک منافع نیست فقط حق انتفاع دارد.

موضوع درس: غصب

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با تعریف و مسایل غصب آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان تعریف و مسایل غصب را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به احکام شرعی و مسایل غصب باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش وپاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳– **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **استیلا:** تسلط ودست یافتن

۲- **غصب:**به زور گرفتن مال کسی را

۳- **تلف شدن**: نابود شدن

۴- **معامله**: خریذ وفروش کردن

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش داده می‌نویسند ودر توضیح کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف و مسایل غصب را با ذکر مثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند.	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا تعریف غصب ودیگری مسایل غصب راتوضیح داده وبا مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔ غصب بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

موضوع غصب را در کتابهای فقهی تحت عنوان «کتاب الغصب» مطالعه می‌کنند.

غصب یعنی استیلای جابرانه بر مال غیر. غصب اولا حرام است، ثانیا موجب ضمان است، یعنی اگر در حالی که مال در دست غاصب است تلف شود، هر چند تقصیری در حفظ مال نکرده باشد، غاصب و ضامن است. انسان هر تصرفی در مال غصبی بکند حرام است. وضوی با آب غصبی و نماز با لباس غصبی و در مکان غصبی باطل است. ضمنا باید دانست همانطور که غصب یعنی استیلای عدوانی موجب ضمان است، اتلاف نیز موجب ضمان است. مثلا اگر کسی با سنگ شیشه کسی را بشکند ضامن است هر چند آن شیشه تحت تسلط عدوانی او نیامده است. تسبیب نیز موجب ضمان است. یعنی اگر کسی مباشرتا مال کسی را تلف نکند ولی موجباتی فراهم کند که منجر به خسارتی بشود ضامن است. مثلا اگر کسی در معبر عمومی شیء لغزنده‌ای (مثلا پوست‌خربزه) بیندازد و عابری در اثر آن بلغزد و خسارتی مالی بر او وارد شود ضامن است.

راجع به نما (رشد) مالهای مغصوب که مال مغصوب منه (از کسی غصب کرده شده) اختلافی نیست مثلا گوسفندی غصب شده وزیر دست غاصب برّه زائیده بره ومادرش هر دو مال مغصوب منه است ولی در نماهای منفصل غیر متعارف اختلاف است مثلا تخم‌های مرغ را غصب کرده وغاصب زحمت کشیده آن تخم‌ها حالا به گله‌های مرغ تبدیل شده است در این مورد یک عدّه فقهاء می‌گویند که این گله‌های مرغ مال مغصوب منه است غاصب فقط حق دارد که اجرت المثل کار وزحمت خود را بگیرد.یک عدّه دیگر فقهاء می‌گویند برعکس مرغ‌ها همه مال غاصب است وبرا ی مغصوب منه قیمت تخم‌های مرغ با اجرت المثل تعلق می‌گیرد.

موضوع درس: وقـــف

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف و مسایل وقف آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف و مسایل وقف را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به تعریف و مسایل وقف باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **وقف:** منحصر کردن عین یا منفعت چیزی را

۲- **موقوف:** چیز وقف شده

۳- **واقف:** وقف کننده

۴- **موقوف له یا لهم**: کس و یا کسانی که وقف برا ی آنان است.

۵- **موقوف علیه یاعلیهم** : کس و یا کسانیکه متولی وقف اند.

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف ومسایل وقف را با ذکرمثالها تفهیم می‌کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دق
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تاتعریف وقف.) ودیگری مسایل وقف را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام ازتوضیح المسایل مرجع خود ۸ سطر در بارهٔوقف بنویسند.	با توجه قرار داده و وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

تعریف وقف وفرق آن با حبس

موضوع وقف را در کتب فقهی تحت عنوان کتاب الوقوف و الصدقات مطالعه می‌کنند. وقف یعنی اینکه مال خود را از ملک خود خارج کند و خالص برای یک مصرف قرار دهد. در تعریف وقف گفته‌اند: تحبیس العین و تسبیل المنفعهٔ یعنی نگهداشتن عین و غیر قابل انتقال کردن آن و آزاد ساختن منافعش. در اینکه در وقف قصد قربت‌شرط هست‌یا نه، اختلاف است. علت اینکه «محقق» آن را در باب عقود ذکر کرده نه در باب عبادات، این است که قصد قربت را شرط نمی‌داند.

چیزی مشابه به وقف، حبس و یا تحبیس است که عبارت از حبس کردن عین است برای کسی ویا کسانی. فرق بین وقف وحبس این است که در وقف موجب زوال ملکیت واقف است، یا موجب ممنوعیت او از جمیع تصرفات وسلب هر گونه سلطنت از اوست. ولی در حبس عین ملک حبس شده، در ملکیت حبس کننده باقی است وبه ارث، به ورثه منتقل می‌شود.

موضوع درس: میراث (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف ارث و مسایل ارث دستهٔ اول.

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف ارث و مسایل ارث دستهٔ اول..آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف ارث و مسایل ارث دستهٔ اول..را به خوبی و با مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام شرعی ارث و مسایل ارث دستهٔ اول..باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب با این درس

۱- **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده و پیرامون آن توضیح داده می‌شود و گزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند. و چهارچوب مطالب، در تخته نوشته شده و پیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سؤال یا سؤالاتی طرح و پاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود و از شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق ومطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر و یا تخته سیاه و تباشیر.

لغات و اصطلاحات

۱- میراث: میراث گاهی بر موروث اطلاق می‌شود یعنی اموال وحقوقی که از میت مانده و به ارث میرود و گاه به عنوان مصدر بکار میرود و به معنای استحقاق پیداکردن حق است.

۲- **موروث:** مال وحقوقی است که به ارث برده می‌شوند.

۳- **ارث:** مقدار مال وحقوقی که از متوفا به و ارث و وراث میرسد.

۴- **ماترک:** آنچه که از متوفی مانده از قبیل مبلغ‌ها و خانه و زمین وغیره.

۵- **سهام:** حصه‌های وارث.

۶- **وارث:** کسانیکه از متوفا ارث میبرند.

۷- ورّاث: جمع وارث.

فعالیت تدریس

فعالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده و جواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف ارث و مسایل ارث دستهٔ اول را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا (تعریف ارث) وشاگرد دیگری «مسایل ارث دستهٔ اول» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	. گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔارث دستهٔ اول بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

مسایل میراث را در فقه تحت عنوان (کتاب الفرائض) یا کتاب المیراث مطالعه می کنند. مقصود از کتاب الفرایض همان کتاب الارث است.اما چرا فرایض؟ می‌دانیم که در اسلام قانون ارث هست. قانون ارث در اسلام اختیاری نیست، یعنی مورث حق ندارد که از پیش خود را برای ورثه سهم معین کند و یا همه ثروت خود را به یک نفر اختصاص دهد. مال مورث میان ورثه شکسته و تقسیم می‌شود.

وراث از نظر اسلام طبقات مختلفی را تشکیل می‌دهند، با وجود طبقه قبلی نوبت به طبقه بعدی نمی‌رسد.

طبقه اول والدین و فرزندان و نواسه ها (در صورت نبودن فرزندان) می‌باشند.

طبقه دوم اجداد و جدات و برادران و خواهران (و اولاد برادران و خواهران در صورت فقدان خود آنها) هستند.

طبقه سوم عموها و عمه‌ها و ماماها و خاله‌ها و اولاد آنها می‌باشند.

البته آنچه گفته شد مربوط به وراث نسبی بود، و ارث غیر نسبی هم داریم. زوج و زوجه وارث غیر نسبی می‌باشند و با همه طبقات ارث می‌برند. اما اینکه هر یک از طبقات نسبی و یا زوج و زوجه چه قدر ارث می‌برند مسائل زیادی دارد که مستقلا در فقه باید بخوانید.

موضوع درس: میراث (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با سهام و مسایل ارث دستهٔ دوم و ارث زن و شوهرآشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان سهام و مسایل ارث دستهٔ دوم و ارث زن وشوهر را به خوبی تشخیص وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به سهام و مسایل ارث دستهٔ دوم و ارث زن و شوهر باورمند و معتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال:عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ:در هر سئوال یا سئوالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق ومطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **جدّ:** پدر بزرگ

۲- **جدّه:** مادر بزرگ

۳- **جد پدری:** پدر پدر

۴- **جد مادری:** پدر مادر

۵- **برادر وخواهر پدری:** برادر وخواهریکه فقط از طرف پدر یکی باشد

۶- **برادر وخواهر مادری:** برادر وخواهریکه فقط از طرف مادریکی باشد

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
علم سهام و مسایل ارث دستهٔ دوم و ارث زن وشوهر. را را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا (سهام مسایل ارث دستهٔ دوم.) وشاگرد دیگری «ارث زن وشوهر» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارۀارث دستۀدوم بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را در کتابچه‌های شان یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

بعد از آنکه روح از بدن انسان مفارقت کرد، ملکیّت او از مال خودش قطع می‌شود، در آن وقت وصی متوفی در صحنه میاید وماترك میّت وهمچنین دیون وبدهی‌های اورا حساب می کند درقدم دوم شروع به تقسیم اموال می‌کند. اول دیون میت را از اصل مال خارج میکند وبعد از آن شروع می کند به خارج کردن واجبات مالی مانند هزینه مکه رفتن (اگرمستطیع بوده) وهمچنین زکات وخمس وقیمت کفن میت را از اصل مال بیرون می کشد، بعد شروع می کند به سه حصه کردن بقیه اموال که یک حصۀ آن حق خود میت است ودو حصه آن حق ورثه. قضای نماز وروزه وبقیه واجبات غیر مالی وتجهیز وخیرات میت را را از حصۀ خود میت میدهد بعد از آن شروع می کند به تقسیم کردن دوثلث دیگر. از آن دوثلث اول حصۀ زوجه میت (اگر میت زن بود حصه شوهر) را می‌دهد وبعد باقی اموال را اگر وراث دسته اول وجود داشت به آنان میدهد واگر وراث از دسته اول حتی یک نفر هم موجود نبود، مال را به وراث دسته دوم تقسیم می کند که در این درس خوانده شد، واگر وراث دسته دوم موجود نبود بقیه دوثلث را به وراث طبقه سوم تقسیم میکند که در درس آینده خوانده می‌شود.

موضوع درس: میراث (۳)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با سهام و مسایل ارث دستهٔ سوم ومسایل متفرقهٔ ارث آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان سهام و مسایل ارث دستهٔ سوم ومسایل متفرقهٔ ارث.را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام و مسایل ارث دستهٔ سوم ومسایل متفرقهٔ ارث باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال:عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سؤال یا سؤالاتی طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- حَبوَه: چهار چیزیکه از میان به پسر بزرکتر میّت مُتوفا داده می‌شود.

۱- عمه: خواهر پدر

۲- عمو: برادر پدر

۳- **عمو وعمه پدر مادری:** برادر و خواهریکه با پدر متوفا از یک مادر و پدر باشند.

٤- **خاله ومامای پدر مادری:** برادر و خواهریکه با مادر متوفا از یک مادر و پدر باشند.

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه

علم سهام و مسایل ارث دستهٔ سوم و مسایل متفرقهٔ ارث را با ذکر مثالها تفهیم می کند.	گـــوش داده ویادداشـــت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شـاگردان بـه نوبـت سـوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« سهام و مسایل ارث دستهٔ سوم) وشاگرد دیگری « ومسایل متفرقهٔ ارث » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گـوش فـرا داده و در جـواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔ ارث دستهٔسوم بنویسند.	مـورد توجـه قـرار داده ودسـتور وظیفـه خـانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

طبقه سوم وراث عموها و عمه‌ها و ماماها و خاله‌ها و اولاد آنها می‌باشند. که مربوط به وراث نسبی بوده ولی وراث سببی زوج وزوجه در هر طبقه ویا دسته ارث خویش را میبرند.

توارث همسران

۱- زن وشوهر در صورتی از یکدیگر ارث میبرند که عقد آنها دائمی باشد.

۲- اگرزن بمیرد، شوهر او از تمام اموال وی ارث میبرد (چه منقول وچه غیر منقول) ولی اگرشوهر بمیرد، همسر وی از زمین، از ساختمان، درخت و کشتزار وی ارث نمیبرد فقط از قیمت آن ارث میبرد واز اصل آن ارث نمیبرد.

۳- اگر شوهر بمیرد

الف: میت فرزند ندارد: یک چهارم به همسر، سه چهارم به سایر ورثه میرسد.

ب: میت فرزند دارد: یک بر هشت به همسر وهفت بر هشت به سایر ورثه میرسد.

۴- اگر زن بمبیرد

الف: میت فرزند ندارد:یک بر دو به شوهر ویک بر دو به سایر ورثه میرسد.

ب: میت فرزند دارد: یک برچهار به شوهر وسه بر چهار به سایر ورثه میرسد.

موضوع درس: یمین(سوگنـد و احکام آن)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام شرعی قَسَم و مسایل قسم خوردن باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال**: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق ومطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **ایمان**: جمع یمین به معنای سوگندها.

۲- **بالله:** قسم به الله جل جلاله

۳- **والله:** قسم به الله جل جلاله

۴- **تالله:** قسم به الله جل جلاله

۵- **قرینه**: دلیل، شاهد صدق

۶- **کفاره**: جبران کردن

۷- **حنث:** تخلف از قسم و سوگند.

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجـــه کـــرده وجـــواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گـوش مـی‌دهنـد ومـی نویـسند و مـشارکت می‌کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن راتفهیم می‌کند.	گـوش داده ویادداشـت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان بـه نوبـت سـوال می‌کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« تعریف قَسَم) وشاگرد دیگری « مسایل قسم خوردن» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارهٔ ارث دستهٔسوم بنویسند.	مـورد توجـه قـرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

مسایل قسم خوردن را در فقه تحت عنوان «کتاب الأیمان» مطالعه می‌کنند. ایمان (به فتح الف) جمع یمین است که به معنی سوگند است. اگر انسان سوگند بخورد که فلان کار را خواهم کرد، آن کار بر او واجب می‌گردد، یعنی سوگند، تعهد آور است، اما به شرط اینکه سوگند به نام خدا باشد (علیهذا سوگند به نام پیغمبر یا امام یا قرآن شرعا تعهدآور نیست)، دیگر آنکه آن کار جایز باشد، پس سوگند برای انجام کاری که حرام یا مکروه است، بلااثر است و تعهد آور نیست. سوگند مشروع مثل اینکه سوگند یاد کند که فلان کتاب مفید را از اول تا آخر مطالعه کند و یا سوگند یاد می‌کند که روزی یک مرتبه دندان خود را مسواک کند. حنث یعنی تخلف سوگند مستلزم کفاره است مثلا اگر کسی بنام الله (ج) سوگند یاد کند که کار نیکی را انجام میدهد ولی بعدا آن کار را انجام ندهد کفاره حنث قسم برذمه او می آید.

موضوع درس: (سربریدن حیوان)(۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با تعریف، مسایل سر بریدن و شکار کردن حیوانات آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف، مسایل سر بریدن و شکار کردن حیوانات.را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به احکام و مسایل سر بریدن و شکار کردن حیوانات باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق ومطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **ذبح:** سربریدن حیوان خلال گوشت

۲- **بهیمه**: حیوان، چهار پای

۳- **بوزینه:** شادی، میمون

۴- **اوداج اربعه**: چهار رگ اصلی گلوی حیوان که هنگام ذبح باید بریده شوند

۵- **خون جهنده:** خون فوران کننده

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف قَسَم و مسایل قسم خوردن راتفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« مسایل سر بریدن) وشاگرد دیگری « شکارکردن حیوانات » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۸ سطر در بارۀسربریدن حیوان بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

در فقه اسلامی مسایل سر بریدن حیوان حلال گوشت وهمچنین صید وشکار آن گونه حیوان را تحت عنوان «کتاب الصید و الذباحه»مطالعه می کنند. صید یعنی شکار حیوان، ذبح یعنی سر بریدن حیوان. مقدمتا باید بگوئیم که هر حیوانی که حلال گوشت استخوردن گوشتش آنگاه حلال است که به ترتیب خاصی «ذبح» یا «نحر» شده باشد و یا (در بعضی حیوانات) به وسیله سگ شکاری تعلیم یافته، و یا وسیله آلات فلزی شکار شده باشد.اگر حیوان ذبح شرعی شده باشد و یا مطابق موازین شرعی شکار شده باشد اصطلاحا می گویند آن حیوان «تذکیه» شده است و آن را «مذکی» می‌نامند، و اگر تذکیه شرعی نشده باشد می گویند «میته» است. میته چنانکه می‌دانیم نجس است و استفاده از آن حرام است. ذبح شتر شکل خاص دارد و «نحر» نامیده می‌شود.

موضوع درس: (سربریدن حیوان)(۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با مستحبات ومکروهات ذبح ودستورات کشتن شتر وشکاربا اسلحه. آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به قطعیت موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **مستحبات:** سنتی‌ها، آن دسته از افعالی که عمل به آن خونی دارد ولی از ترک آن نیز نهی نشده است.

۲- **مکروهات:** بر خلاف مستحبات است، آن دسته از افعالی که عمل به آن بد است ولی از ترک آن نیز نهی نشده است.

۳- **نحر:** دستور خاصی کشتن شرعی شتر است

۴- **احکام:** دستورات

۵- **صید:** شکار

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده وجواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	علم مستحبات ومکروهات ذبح ودستورات کشتن شتر وشکاربا اسلحه راتفهیم می کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« دستورات کشتن شتر) وشاگرد دیگری « دستورات شکاربا اسلحه » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۴ سطر در بارۀدستور شکار با اسلحه بنویسند.

معلومات تکمیلی

شکار مربوط است به حیوان حلال گوشت وحشی، مانند آهو، بزکوهی، گاو کوهی و امثال اینها. علیهذا حیوان اهلی مانند گوسفند و گاو اهلی با شکار حلال نمی‌شود. سگی که بوسیله آن سگ شکار صورت میگیرد باید «معلم» (به فتح لام) یعنی تعلیم یافته باشد. شکار با سگ تعلیم نیافته حلال نیست، همچنانکه شکار با حیوانات دیگر غیر سگ نیز حلال نیست. در شکار با ابزار غیر حیوانی شرط است که آهن باشد، و لا اقل فلزی باشد، و باید تیز باشد که با تیزی خود حیوان را از پا در آورد. پس شکار با سنگ یا عمود آهنی حلال نیست. در شکار و ذبح هر دو شرط است که متصدی عمل، مسلمان باشد و با نام خدا آغاز کند. شرائط دیگر نیز هست که مجال ذکر آنها نیست.

موضوع درس: خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با مسایل و مستحبات ومکروهات خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان موضوعات فوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به قطعیت موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ – **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– پرسش وپاسخ: سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳– **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **فضله**: سرگین

۲- **نری:** حرام مغز

۳- **خبث:** آلودگی تنفر زاء

۴- **ملتفت**: متوجه

۵- **بسم الله:** نام خدا جل جلاله

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
علم مسایل و مستحبات ومکروهات خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها راتفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا «مسایل خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها.» وشاگرد دیگری مستحبات ومکروهات «خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن در هردو مورد مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام توضیح المسایل مرجع تقلید خود را مطالعه نموده ۴ سطر در بارۀدستورات خوردنی‌ها وآشامیدنی‌ها بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

در فقه اسلامی مسایل خوردنی‌ها ونوشیدنیها وهمچنین چیزهایی که در غذا خوردن مکروه است تحت عنوان «کتاب الاطعمهٔ و الاشربهٔ » مطالعه میشود «اطعمه» یعنی خوردنیها و «اشربه» یعنی آشامیدنیها. اسلام یک سلسله دستورات دارد در مورد استفاده از مواهب طبیعی از نظر خوردن و آشامیدن که باید آنها را آداب(ولی آداب لازم الاجراء)نامید. صید و ذباحه از این قبیل بود، و اطعمه و اشربه نیز از این قبیل است. از نظر اسلام به طور کلی «طیّبات» یعنی امور مفید و متناسب، حلال و «خبائث» یعنی امور نامتناسب و پلید برای انسان حرام است. اسلام به بیان این کلی قناعت نکرده است، درباره یک سلسله امور تصریح کرده است که از خبائث است و باید اجتناب شود، و یا از طیبات است و استفاده از آنها بلامانع است.

اطعمه (خوردنیها) یا حیوانی است و یا غیر حیوانی. حیوانی یا دریائی است و یا صحرائی و یا هوائی. از حیوان دریائی فقط ماهی حلال است آنهم ماهی فلس دار، و حیوان صحرائی بر دو قسم است: اهلی و وحشی. از میان حیوانات اهلی گاو، گوسفند و شتر حلال گوشت است بدون کراهت، و اسب و قاطر و الاغ حلال گوشت است ولی مکروه است.

گوشت‌سگ و گربه حرام است. از حیوانات وحشی گوشت درندگان و همچنین گوشت حشرات حرام است، ولی گوشت آهو، گاو وحشی، قوچ وحشی، الاغ وحشی حلال است. گوشت‌خرگوش با اینکه درنده نیست طبق فتوای مشهور علما حرام است.
پرندگان: گوشت انواع کبوترها: کبک، مرغابی، مرغ خانگی و غیره حلال است. گوشت پرندگان شکاری حرام است. در مواردی که شرعا تصریح نشده به حلیت‌یا حرمت پرنده‌ای، دو چیز علامت‌حرمت قرار داده شده است: یکی اینکه در حین پرواز بیشتر بالهای خود را صاف نگهدارد. دیگر اینکه چینه‌دان یا سنگدان یا در پشت پا علامت برآمدگی خاص نداشته باشد.
اما غیر حیوان: هر نجس العین خوردن و آشامیدن آن حرام است. همچنین است متنجس یعنی طاهر العینی که وسیله یک نجس متنجس شده باشد. همچنین هر چیزی که مضر به بدن باشد و ضرر آن «معتدبه» باشد یعنی از نظر عقلا با اهمیت‌شمرده شود، حرام است. لهذا سمومات حرام است. اگر طب تشخیص دهد که فلان چیز (مثلا سیگار) ضرر قطعی دارد به بدن، مثلا قلب یا اعصاب را خراب می‌کند و موجب کوتاهی عمر می‌شود و یا تولید سرطان می‌کند، استعمال آن حرام است. اما اگر ضرر «غیر معتد به» باشد(مانند تنفس در هوای کابل) حرام نیست.
خوردن زن حامله چیزی را که منجر به سقط جنین شود و یا خوردن کسی چیزی را که منجر به اختلال حواس شود و یا قوه‌ای از قوا را از کار بیندازد (مثلا خوردن مرد چیزی را که منجر به قطع نسل او شود و یا خوردن زن چیزی را که منجر به نازائی دائمی شود) حرام است. خوردن گِل مطلقا حرام است. خواه مضر باشد یا نباشد نوشیدن مسکرات مطلقا حرام است همچنانکه خوردن مال غیر بدون رضای مالک حرام است، ولی این حرمت، حرمت عارضی است نه ذاتی.
بعضی از اجزاء حلال گوشت‌حرام است از قبیل سپرز، بیضه، آلت تناسلی. و همچنین بول حیوان حرام گوشت و شیر حیوان حرام گوشت‌حرام است.

شماره درس: ۲۶

موضوع درس: حقوق والدین

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با وظیفه نیکی با والدین در اسلام، وجوب پرهیز از آزار پدر و مادر، فروتنی در برابر والدین آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان موضوعات فوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به لزوم موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱.**حق** کسی عبارت از آن تکلیف ویا وظیفه ای است که دیگران نسبت به آن کس دارد ؛

مثلا: ما در برابر والدین چه وظایفی داریم این وظیفه ما حق والدین نامیده میشود.

۲.**عاق:** بدی ونافرمانی، آزاردهنده پدر ومادر

۳.**ذل:** فروتنی، تواضع

۴.**قول کریم:** سخن شایسته ونیکو

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم وظیفه نیکی با والدین در اسلام، وجوب پرهیز از آزار پدر و مادر، فروتنی در برابر والدین راتفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا «یک سیره پیامبرﷺ» وشاگرد دیگری «سیره دیگری را دراین مورد» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن درهردو مورد مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان هرکدام هر کدام در پنج سطر از وظایف فرزند نسبت به والدین بنویسید؟	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

اهمیت احترام به والدین

الف) در فقه

نکات ذیل حقوق والدین را روشن میسازد

۱-در مستحبّات اگر نهی والدین باشد، انجام دادن مستحبات جایز نیست.

۲- در واجب کفایی اگر والدین از انجام آن نهی کند، تکلیف ساقط است.

ب) در قانون مدنی

(۱) احترام به والدین از حقوق انسانی است نه اسلامی زیرا حدیث شریف فرموده به ایشان نیکی کن خوب باشد یا بد مرده باشد یا زنده(بَرّا کان أو فاجرا، حیا او میتین)

۲) از خصایص حضرت عیسی علیه السلام و حضرت یحیی علیه السلام این بود که با مادر ووالدین شان نیکی میکردند. بَـرًّا

بوالِدَتي، وَ بَرًّا بِوالِدَيهِ[1]

(۳) نیکی به والدین از وصیت حضرت حق ﷻ است **وَصَّيْنَا الْإِنْسانَ بِوالِدَيهِ**[2]

(۴) اولین وظیفه در برابر والدین محبت به آنان است **إِمّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُما أَوْ كلاهُما فَلا تَقُلْ لَهُما أُفٍّ وَ لا تَنْهَرْهُما وَ قُلْ لَهُما قَوْلاً كريماً**[3] یعنی اول به مسأله محبّت اشاره شده است، نه خوراک و پوشاک.

(۵)شخصیت‌ها مادران خود را فراموش نکنند: **قَالَ أَميرُ الْمُومِنِينَ عليه السلام :قُمْ عَنْ مَجْلِسِك لِأَبِيك وَ مُعَلِّمِك وَ لَوْ كنْتَ أَمِيراً**[4] سر راه معلم وپدرت برخیز ولو امیر وحکمران هم باشی.

(۶) نیکی به والدین نشانهٔ خداشناسی است. **قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام : بِرُّ الْوَالِدَينِ مِنْ حُسْنِ مَعْرِفَةِ الْعَبْدِ بِاللَّهِ**[5]

(۷)نیکی به والدین نورانیّت میاورد: اویس شترچران عاشق دیدار پیامبر ﷺ بود. مدّت‌ها از عشق دیدار می‌سوخت تا از مادر اجازه گرفت به مدینه رفته و پیامبر ﷺ را حدّاقل برای یک بار ببیند. مادرش گفت: به شرط آن که نصف روز بیشتر در مدینه نمانی. آمد و اتّفاقا پیامبر ﷺ در مدینه نبود. دید مادر شرط کرده نصف روز بیشتر نماند و اگر منتظر مراجعت پیامبر ﷺ شود از نصف روز بیشتر می‌گردد، لذا پیامبر ﷺ را ندیده برگشت. همین که رسول خدا ﷺ به مدینه رسید و وارد منزل شد گفت: این نور کیست که در اینجا می‌نگرم؟ گفتند: شتربانی به نام اویس. پیامبر ﷺ فرمود: نوربهشت را در اینجا به هدیه گذاشت و رفت[6].

---

[1]- مریم/۱۴و ۳۲

[2]-[عنکبوت/۸]

[3]-[اسراء/۲۳.]

[4]-[غررالحکم، ص۴۳۵.]

[5]-[مصباح‌الشریعة، ص۷۰

[6]-[منتهی الآمال، ص۱۴۲.]

موضوع درس: حقوق فرزندان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با مهمترین حقوق فرزند، مسئوولیت‌های سنگین پدر ومادر، حقوق نوزاد، حقوق کودکان بر والدین آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان موضوعات فوق الذکر را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال:عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- معونه: کمک

۲- عتق رقبه: آزاد کردن بنده

۳- رضاعت: شیردادن

٤- حول: سال حولین: دوسال

۵- **کسوت:** پوشاک

۶- **رزق:** خوراک

۷- **اتقاء:** پروا داشتن

۸- **فصال**: جدایی

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب می‌دهند	۵دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم مهمترین حقوق فرزند، مسئولیت‌های سنگین پدر ومادر، حقوق نوزاد، حقوق کودکان بر والدین رابا لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات جواب ارائه میدهند.	شاگردان سوال می کنند.	۵دقیقه
ارزشیابی: معلم از یکی از شاگردان میخواهد تا« مهمترین حقوق فرزندرا» وشاگرد دیگری «، مسئولیت‌های سنگین پدر و مادر » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان دربارهٔ رفتار پیامبرﷺ با خردسالی علی علیه‌السلام در ۶ سطر بنویسند	توجه کرده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

حق فرزندان بر مادران

به این آیه وترجمه اش توجه کنید.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لاَ تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلاَّ وُسْعَهَا لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلاَ مَوْلُودٌ لَّهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُواْ أَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (۲۳۳) سوره بقره

ترجمه

و مادران [باید] فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند [این حکم] برای کسی است که بخواهد دوران شیرخوارگی را تکمیل کند و خوراک و پوشاک آنان [= مادران] به طور شایسته بر عهده پدر است هیچ کس جز به قدر وسعش مکلف نمی‌شود هیچ مادری نباید به سبب فرزندش زیان ببیند و هیچ پدری [نیز] نباید به خاطر فرزندش [ضرر ببیند] و مانند همین [احکام] بر عهده وارث [نیز] هست پس اگر [پدر و مادر] بخواهند با رضایت و صواب دید یکدیگر کودک را [زودتر] از شیر بازگیرند گناهی بر آن دو نیست و اگر خواستید برای فرزندان خود دایه بگیرید بر شما گناهی نیست به شرط آنکه چیزی را که پرداخت آن را به عهده گرفته‌اید به طور شایسته بپردازید و از خدا پروا کنید و بدانید که خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست.

موضوع درس: حقوق خویشان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با حقوق خواهر و برادر و صلۀرحم آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان حقوق خواهر و برادر و صلۀرحم را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت حقوق خواهر و برادر و صلۀرحم باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می‌کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم و تربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید و مارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **بث**: پراکنده کردن، تیت شده

۲- **صله**: پیوند دادن

۳- **شقه کردن:** جدا کردن

۴- **حالقه:** قطع کننده رحم

۵- **عصمت:** ملکه بازدارنده از گناه

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	باتوجه جواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند و مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم مهمترین حقوق خواهر و برادر و صلۀرحم رابا لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا «حقوق خواهر و برادر» وشاگرد دیگری «صلۀرحم» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان ترجمه حقوق برادران وخواهران بر همدیگر را ازرساله حقوق بنویسند.	به دستور وظیفه خانگی توجه نموده یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

صله رحم چیست پی آمدهای آن چیست؟ در برابر قاطع رحم چکار باید کرد؟ مصداق صله رحم چیست؟ روایات ذیل این سوالهارا جواب میدهد.

الف) صله رحم

۱- رسولُ اللّه ﷺ: إنَّ أعجَلَ الخَيرِ ثَوابا صِلةُ الرَّحِمِ پیامبر خدا ﷺ: ثواب صله رحم زودتر از ثواب هر کار خیر دیگری می رسد.

۲- عنه ﷺ: سِرْ سَنَةً صِلْ رَحِمَكَ. پیامبر خدا ﷺ: برای به جا آوردن صله رحم (حتّی اگر شده) یک سال راه پیمایی کن.

ب) پیامدهای صله رحم

۱- **فاطمةُ الزَّهراءُ عليها السلام: فَرَضَ اللّه ُ صِلَةَ الأرحامِ مَنماةً لِلعدَدِ.** فاطمه زهراء علیهاالسلام: خداوند صله ارحام را به جهت فزونی تعداد افراد مقرّر داشته است.

۲) **الإمامُ الحسينُ عليه السلام: مَن سَرَّهُ أن يُنسَأَ في أجَلِهِ، ويُزادَ في رِزقِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ.** امام حسین (ع): هر که دوست دارد مرگش به تأخیر افتد و روزیش افزایش یابد، صله رحم به جای آورَد.

۳) **الإمامُ الباقرُ عليه السلام: صِلَةُ الأرحامِ تُزَكّي الأعمالَ وتُنْمِي الأموالَ، وتَدفَعُ البَلوي، وتُيَسِّرُ الحِسابَ وتُنسِئُ في الأجَلِ .**
امام باقر عليه السلام: صله رحم اعمال را، داراییها را فزونی می بخشد، بلا را می گرداند، حسابرسی (در قیامت) را آسان می کند و مرگ را به تأخیر می اندازد.

۴)**عنه عليه السلام: صلةُ الأرحامِ تُحَسِّنُ الخُلُقَ وتُسَمِّحُ الكَفَّ وتُطَيِّبُ النَّفْسَ، وتَزيدُ في الرّزقِ وتُنسِئُ في الأجَلِ.** امام باقر عليه السلام: صله رحم خلق و خوی را نیکو، دست را بخشنده، جان را پاکیزه و روزی را زیاد می کند و اجل را به تأخیر می اندازد.

۵) **الإمامُ الهاديُّ عليه السلام: لَمّا كَلَّمَ اللّهُ عز و جل موسي بنَ عِمرانَ عليه السلام قالَ موسي: إلهي... ما جَزاءُ مَن وَصَلَ رَحِمَهُ؟ قالَ: يا موسي، اُنسِي لَهُ أجَلَهُ واُهَوِّنُ علَيهِ سَكَراتِ المَوتِ.** امام هادی عليه السلام: آن گاه که خداوند عز و جل با موسی بن عمران علیه السلام سخن گفت، موسی عرض کرد: پاداش کسی که صله رحم کند چیست ؟ خداوند فرمود: ای موسی ! مرگ او را به تأخیر می اندازم و سختیهای جان دادن را بر او آسان می سازم.

ج)صله دربرابر قاطع رحم

۱) **رسولُ اللّه صلى الله عليه وآله: لا تَقطَعْ رَحِمَكَ وإن قَطَعَتكَ.** پیامبر خدا صلى الله عليه وآله فرمود: از خویشاوند خود مبُر، گرچه او از تو ببرد.

۲) **الإمامُ الحسينُ عليه السلام: إنّ أوصَلَ الناسِ مَن وَصَلَ مَن قَطَعَهُ.** امام حسین عليه السلام: آن کس بیش از همه صله رحم به جا آورده، که با خویشاوندی که بریده پیوند برقرار کند.

د) نهی از قطع رحم

۱) **فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَ تُقَطِّعُوا أَرْحامَكُمْ * أُولئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَ أَعْمَي أَبْصارَهُمْ**«. آیا اگر به حکومت رسیدید، می خواهید در زمین فساد کنید و پیوند خویشاوندیتان را ببرید؟ ایناننند که خدا لعنتشان کرده است و گوشهایشان را کر و چشمانشان را کور ساخته است»

۲) **رسولُ اللّه صلى الله عليه وآله: إنّ الرحمَةَ لا تَنزِلُ علي قَومٍ فيهِم قاطِعُ رَحِم.** پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رحمت (خداوند) بر مردمی که در میان آنها قطع کننده رحم باشد، فرود نمی آید.

۳) **الإمامُ عليٌّ عليه السلام: إذا قَطَعُوا الأرحامَ جُعِلَتِ الأموالُ في أيدِي الأشرارِ.** امام علی عليه السلام: هرگاه مردم قطع رحم کنند، ثروتها در دست تبهکاران قرار گیرد.

۴) **الإمامُ الصّادقُ عليه السلام: الذُّنوبُ التي تُعَجِّلُ الفَناءَ قَطيعَةُ الرَّحِم.** امام صادق عليه السلام: از جمله گناهانی که مرگ و نابودی را شتاب می بخشد، قطع رحم است.

ه) کمترین مصداق صله رحم

۱) **رسولُ اللّه صلى الله عليه وآله: صِلُوا أرحامَكُم ولو بِالسَّلامِ.** پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: صله رحم کنید، گرچه با سلامی.

۲) الإمامُ الصّادقُ عليه السلام: صِلْ رَحِمَكَ ولو بِشَربَةٍ مِن ماءٍ، وأفضَلُ ما تُوصَلُ بهِ الرَّحِمُ كَفُّ الأذى عَنها امام صادق عليه السلام: حتّی اگر شده با نوشاندن جرعه ای آب به خویشاوند صله رحم به جای آر و بهترین صله رحم آزار نرساندن به خویشاوند است

موضوع درس: حقوق همسایه

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با حقوق همسایه وآثار مثبت رعایت وآثار منفی آزار همسایه وراههای تقویت آئین همسایه داری نیک آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان موضوعات قوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال:عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **جار:** همسایه، هم جوار ۲- **جیران:** همسایگان ۳- **مازال:** همواره، همیشه

۹- حرمت: احترام، بزرگداشت **۵- راز:** چیزیکه باید پنهان داشت وبه هر کسی نگفت

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم حقوق همسایه و آثار مثبت رعایت وآثار منفی آزار همسایه وراههای تقویت آئین همسایه داری نیک رابا لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه

پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« آثار مثبت رعایت وآثار منفی آزار همسایه » وشاگرد دیگری « راههای تقویت آئین همسایه داری نیک» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان دربارهٔ اهمیت همسایه در قرآنکریم کریم وروایات، مقالهٔ ۶ سطری بنویسند.	مورد توجه قرار داده ویادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

رعایت حقوق همسایه.

حسن همجواری، رسیدگی، رفت و آمد، یاری، عیادت، انفاق و صدقه و رفع نیازمندی، از وظایف شرعی واخلاقی همسایگان نسبت به یکدیگر است.

وجود همسایه خوب، برای آدمی نعمتی ارزشمند و همسایه خوب بودن، مایه محبت و دوستی است. دل‌ها همواره متوجه جایی می‌شود که نیکی و مهربانی در آن حاکم باشد و هرجا که شهد خیر باشد، افراد گرد هم می‌آیند. نقش رفتار نیک در همسایگی، در ایجاد تجمع‌های پرشکوه و الفت‌های اجتماعی، فراوان است. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «**مَنْ حَسُنَ جِوارِه كَثُرَ جيرانُهُ**؛ آن‌که همسایگی‌اش نیکو باشد، همسایگانش روزافزون می‌شود.» ایشان در حدیثی دیگر می‌فرماید: «حُسْنُ الجوار يَعْمُرُ الدّيارَ و يزيدُ فی الأعمار؛ خوش همسایگی، هم آبادی‌ها را آباد و هم عمرها را زیاد می کند».

امام صادق علیه‌السلام نیز در سخنی فرمود: «بر شما باد نماز خواندن در مسجدها و همسایگی خوب با مردم».

گاهی تحمل سختی‌ها و ناسازگاری‌های همسایگان، برای حُسن هم‌جواری لازم است. اگر بخواهیم روابط ما از هم نگسلد و مستحکم گردد، باید صبور بود و تحمل کرد و بدی را با بدی پاسخ نداد.

رفت و آمد، رسیدگی، احوالپرسی، یاری، عیادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و همدردی، از جمله وظایفی که بر عهده همسایه و نیز نشانه جوانمردی و انسان دوستی است. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «مِنَ المُروّةِ تَعَهُّدُ الجيرانِ؛ رسیدگی به همسایگان، جوانمردی است».

همچنین حضرت امام باقر علیه‌السلام یکی از ویژگی‌های مهم شیعه را، رعایت حق همسایگی می‌داند و می‌فرماید:
والتعاهُدُ لِلجيرانِ مِنَ الفُقراءِ وَ اَهلِ المَسكَنَةِ وَ الغارِمينَ و الأيتام. از نشانه‌های پیروان ما، رسیدگی به همسایگان نیازمند و تهی‌دست و بدهکاران و یتیمان است.

انسان شرافتمند و با وجدان چگونه می‌تواند آسوده‌خاطر و با شکم سیر بخوابد، در حالی که در همسایگی او محروم و گرسنه و نیازمند باشد و با آنکه او می‌تواند گرهی را از آنان بگشاید، کوتاهی کند!؟ چگونه می‌تواند این سخن پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله را از یاد ببرد که: **ما امَنَ بي مَنْ باتَ شَبعانا وَ جارُهُ الُمسلمُ جائعٌ.**

هر کس سیر بخوابد، در حالی که همسایه مسلمانش گرسنه باشد، به من ایمان نیاورده است!

اگر این حق و حریم اسلامی، مسئولانه شناخته و رعایت شود، در جامعه اسلامی نیازمند و گرفتاری که در رنج باشد پیدا نخواهد شد.

موضوع درس: حقوق بزرگسالان

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با حقوق سالمندان و مفیدیت وجود سالمندان درخانه وجامعه آشنائی حاصل کنند

۲- شاگردان موضوعات قوق را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت موضوعات فوق باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات[1]

۱- **اکابر**: بزرکترها

۲- بکاء: گریه

۳- هجرت: دوری

۴- **فزع:** ترس وبیم

۵- **تعظیم**: بزرگ شمردن، احترام

۶- **کهولت:** پیری

۷- **برّ وابرار:** نیک ونیکان

۸- ضحک: خنده

[1]- لغتنامه دهخدا

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم حقوق سالمندان و مفیدیت وجود سالمندان درخانه وجامعه را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهدتا«حقوق سالمندان » وشاگرد دیگری «مفیدیت وجود سالمندان درخانه وجامعه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که فرهنگ رعایت حقوق سالمندان اگر درست ترویج شود ما سودی میبریم ؟ ضمن ۴ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

احترام دونوع پیردر اسلام خیلی سفارش شده است

۱- احترام پدر ومادر پیر

در اسلام قانون عام احترام از سالمندان وپیران است بخصوص اگر آن سالمندها پدر ومادر این شخص هم باشند.ذیلا سه نمونه از این دستورات اکید اسلام به این مطلب ذکر میشود:

وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را مپرستید و به پدر و مادر [خود] احسان کنید اگر یکی از آن دو یا هر دو در کنار تو به سالخوردگی رسیدند به آنها [حتی] اوف مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگوی. برای مزید معلومات چند نمونه از روایت نبوی ﷺ.

۱- جوانی مادرش را به دوش گرفته و طواف می‌داد. از رسولِ خدا ﷺ پرسید که آیا حقِ مادر را ادا کرده‌ام؟ حضرت ﷺ فرمود:" به اندازه یکی از ناله‌های وضع حمل هم جبران نکرده‌ای."

۲- در زمان حضرت عمر رضی الله عنه مردی زمین گیر شده بود و دخترش از او پرستاری می کرد. عمر از او عیادت کرده و

دختر را تشویق کرد. دختر گفت: درست است که من زیاد خدمت می کنم، امّا تفاوت خدمت من با خدماتی که پدرم به من کرد این است که من انتظار مرگ او را می کشم، امّا پدر خدمت می کرد و آرزو داشت من سالم باشم. خلیفه دوم گفت:**هذه أفقه من عمر** این دختر بیشتر ازمن چیز فهم است[1]

۲- بزرگداشت مطلق پیران و سالخوردگان

علاوه بر آنکه در یک جامعه اسلامی، تمام آحاد مردم، هم خود محترمند و هم موظّف به رعایت احترام دیگران هستند، از دیدگاه اسلام گروهی از مردم از احترام و تعظیم ویژه ای برخوردارند، پیران و سالخوردگان از این گروهند. روایات اهل بیت علیهم السلام این واقعیت را در قالب تعبیرات لطیفی همچون اجلال، توقیر و تعظیم بیان می کنند، که همگی دلیل بر اهمیّت خاصّ موضوع بوده و بیانگر ارزش والایی است که اسلام برای این قشر از جامعه قائل است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: (**مِنْ اِجْلالِ اللّهِ اِجْلالُ ذِی الشَّیْبَةِ الْمُسْلِمِ**)[2] تجلیل واحترام مسلمان سالخورده وسپیدموی درشما تجلیل از خداوند متعال است.

امام صادق علیه السلام نیز بی تفاوتی در گرامیداشت سالمندان را موجب خروج از راه و رسم خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله می داند و می فرماید: (**لَیْسَ مِنّا مَنْ لَمْ یُوَقِّرْ کَبیرَنا**..[3] آنکه بزرگسالان ما را احترام نکند، از ما نیست و نیز می فرماید: (**عَظِّمُوا کِبارَکُمْ**)[4] سالمندان خود را ارج نهید و بزرگ شمارید.

از تعبیرات به کار رفته در احادیث بالا و مانند آنها براحتی می توان دریافت که رابطه افراد جامعه با سالخوردگان نه تنها باید بر اساس احترام متعارف باشد، بلکه باید از شکوه و کیفیّتی والا برخوردار باشد، به شکلی که انسان از این رهگذر، خود را برای تعظیم و اجلال الهی آماده کرده و مقدّمات خضوع و فروتنی خود را در پیشگاه ذات اقدس الهی به ظهور برساند.

۳- سفارش خاص امام صادق علیه السلام دراین مورد

(۱) امام صادق علیه السلام فرمود: احترام گذاشتن به پیرمرد بزرگوار، احترام گذاشتن به خداوند است.

(۲)و فرمود: سه تن هستند که کسی حق آنها را نادیده نگیرد، مگر منافقی که به نفاق معروف است آن سه تن عبارتند از: کسی که مویش را در اسلام سپید کرده، و آن که قرآن را در بر دارد، و پیشوای عادل.

(۳) ونیز فرمود: احترام گذاشتن به مؤ من سفید موی، تجلیل خداست..

---

[1]- کتاب قصّه‌های شیرین

[2] - اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

[3] - اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

[4] - همان.

موضوع درس: حقوق حیوانات

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **دابه ودواب**: چهار پای وچهار پایان

۲- **مخضره**: جای سرسبز

۳- **مجذبه**: جای بی آب وعلف، زمین بی گیاه

۴- **کراسی**: چوکی‌ها

۵- **توقف**: درنګ کردن، ایستاد کردن

۶- **حمد:** ستایش

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد و معنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد و سپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند و می نویسند و در توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم حقوق حیوان، گناه بیرحمی به حیوان را با لکچر و مثال تفهیم می کند.	گوش داده و یادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه می‌دهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا «***حقوق حیوان***» و شاگرد دیگری «**گناه بیرحمی به حیوان**» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان در این باره که آیا انسان در برابر حیوانات غیر اهلی نیز مسئولیت دارد ؟ دلایل آن را بنویسید.	مورد توجه قرار داده و دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

حقوق حیوانات از دید روایات

بعنوان نمونه چند روایت نقل میشود

۱- پیامبر خدا ﷺ ماده شتری را دید که زانویش بسته شده و جهاز همچنان بر پشت اوست، پرسید: صاحب آن کجاست؟ به او بگویید خودش را برای دادخواهی (این شتر) در قیامت آماده کند.

۲- پیامبر خدا ﷺ: خداوند مدارا کردن را دوست دارد و بر انجام آن کمک می کند. پس، هرگاه چارپایان لاغر را سوار شدید، آنها را در منزلهایشان فرود آورید. اگر زمین خشک و بی گیاه بود با شتاب از آن بگذرید و اگر سرسبز و پر علف بود، آنها را در آن جا استراحت دهید.

۳- پیامبر خدا ﷺ: چارپایان سالم را سوار شوید و آنها را سالم نگه دارید و آنها را کرسی خطابه و صحبتهای خود در کوچه‌ها و بازارها نکنید ؛ چه بسا مرکوبی که از سواره اش بهتر است و بیشتر از او به یاد خدای تبارک و تعالی است.

۴- پیامبر خداﷺ: حیوان شش حق به گردن صاحب خود دارد: هرگاه از آن پیاده شد علفش دهد، هرگاه از آبی گذشت آن را آب دهد، بی دلیل آن را نزند، بیشتر از قدرتش آن را بار نکند، بیشتر از توانش آن را راه نبرد و مدّت زیادی روی آن درنگ نکند.

۵- پیامبر خداﷺ: به صورت حیوانات نزنید ؛ زیرا آنها حمد و تسبیح خدا می گویند.

۶- پیامبر خداﷺ: زنی بدکاره سگی را دید که بر سرچاهی له له می زند و کم مانده است از تشنگی بمیرد. او کفش خود را در آورد و آن را به روسری خود بست و برای آن سگ از چاه آب کشید ؛ پس خداوند گناهان او را به سبب این کار آمرزید.

۷- پیامبر خداﷺ: هر حیوانی ـ پرنده یا جز آن ـ که به ناحقّ کشته شود در روز قیامت از قاتل خود شکایت خواهد کرد.

۸- پیامبر خداﷺ: هرکس گنجشکی را بی سبب بکشد آن گنجشک در روز قیامت از او به درگاه خدا بنالد و بگوید: پروردگار من ! فلانی مرا نه برای استفاده، که بی سبب کشت.

۹- پیامبر خداﷺ: اگر ستمی که به حیوانات می کنید بر شما بخشیده شود، بسیاری از گناهان شما بخشوده شده است.

۱۰- پیامبر خداﷺ: آیا نسبت به این زبان بسته ای که خداوند در اختیار تو گذاشته است از خدا نمی ترسی؟ آن حیوان بی زبان از گرسنگی و رنجی که به او می رسانی نزد من شکایت کرد.

۱۱- پیامبر خداﷺ: نفرینِ خدا بر کسی که حیوانی را مُثله کند (و زنده زنده گوش و زبان و بینی آن را بِبُرد.

۱۲- ابن عباس نقل کرده که: رسول اللهﷺ از کشتن هر جانداری نهی فرمود، مگر آن که آزار برساند.

۱۳- امام صادقؑ: زنی به سبب آن که گربه ای را بسته بود، تا از تشنگی مُرد، به عذاب گرفتار آمد.

موضوع درس: حقوق رعیت برحکومت(۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱- شاگردان با حقوق رعیّت بر حکومت از نظر علمای اسلام وقرآنکریم آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان حقوق رعیّت بر حکومت از نظر علمای اسلام وقرآنکریم را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت حقوق رعیّت بر حکومت از نظر علمای اسلام وقرآنکریم باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال:** از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- فشل**:** سست

۲- منازعه: کشمکش

۳- -سبیل**:** راه، طریق

۴- ضمانت: تاوان داری، کفالت.

۵- ضمانت اجرایی**:** پشتیبان عملی کردن به یک کار

٦- بیت المال: خزانه عام ملت

۷- خیانت: دستبرد، حیف ومیل شخصی

۸- اسرار: رازها وخصوصیات شخصی

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	با توجه جواب میدهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم حقوق رعیّت بر حکومت از نظر علمای اسلام وقرآنکریم را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب میدهند.	شاگردان سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا«حقوق رعیّت بر حکومت از نظر علمای اسلام » وشاگرد دیگری « قرآنکریم » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان خطوط کلّی اقتصاد اسلامی در وظایف حکومت را در پنج سطر نام برده وبنویسند .	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

حق رعیت بر حکومت

حکومت امین باشد وخیانت نکند

ادای امانت از نظر اسلام چندان مهم است که اگر دشمن چیزی را به عنوان امانت به انسان بسپارد باید در حفظ آن کوشش کند. زیرا هدف اسلام ایجاد جامعه‌ای است که اعتماد عمومی بر آن حکمفرما باشد و اگر بنا باشد آنچه از دشمنان به امانت گرفته‌ایم به دلیل دشمن بودن به آنها پس ندهیم و یا به این بهانه که فلانی آدم خوبی نیست امانتش را بازنگردانیم هیچگاه آن جامعه‌ی مورد اعتمادی که منظور اسلام است پدید نمی‌آید از این رو دین مقدس اسلام دستور می دهد که امانت را مطلقاً به صاحبش برگردانید گر چه او دشمن و یا بد کردار باشد. امام علی(ع) در یکی از وصیتهایش می‌فرماید: امانتها را بپردازید گر چه به قاتلین پیامبران باشد. پس اقسام خیانت که از طرف حکومت امکان وقوع دارد، کدام است؟

اقسام خیانت

۱- خیانت به خدا و پیامبر: بی اعتنایی به قوانین دینی که مجموعه‌ای از دستورات الهی و سیره و روش پیامبر(ع) و ائمه(ع) است، به منزله‌ی خیانت به آنان است که مؤمن باید از این اجتناب ورزد.

۲- خیانت در بیت‌المال و امور اقتصادی: کلیه‌ی اموال مؤسسات دولتی و وابسته به دولت، جزء دارائی‌های عمومی، یا بیت‌المال است که در دست کارمندان به امانت سپرده شده است و هر فردی به تنهایی موظف به حفظ و نگهداری و استفاده‌ی صحیح و قانونی از آنهاست. حیف و میل بیت‌المال و استفاده‌ی شخصی و ناصحیح از آن، خیانت به اموال مسلمین و گناهی است نابخشودنی و در واقع خیانت به خود فرد هم هست خداوند در قرآن می‌فرماید: به خدا و رسول خیانت نکنید و به امانت‌های خویش خیانت نکنید. کم کاری، گرانفروشی، کم‌فروشی، حقوق گرفتن و کار نکردن و... هم از موارد خیانت به عموم است.

۳- خیانت در اسرار نظامی، سیاسی: آنان که در مشاغل نظامی و سیاسی اشتغال دارند، در حقیقت امانت‌دار مردمند و مسائل تشکیلاتی بطور امانت در اختیارشان قرار گرفته است. آنان باید دقت کافی به خرج دهند و آگاه باشند که حیات و نابودی یک ملت بسته به مسائل سیاسی و نظامی واقتصادی اوست. گاه ممکن است افشاء و مطرح شدن یک مسأله‌ی سیاسی یا نظامی به خصوص اسرار جنگ چنان ضربه‌ای به مملکت وارد کند که هرگز جبران‌پذیر نباشد.

۴-خیانت در مورد ناموس و اموال و اسرار شخصی

ناموس و اسرار مردم همچون اموالشان محترم است واگر به نحوی در اختیار دیگران قرار گیرد به منزله‌ی امانت است که باید به بهترین وجه مراعات آنها بشود. نگاههای آلوده و هوس‌آلود به ناموس مردم و دست‌درازی به آنها خیانت است همچنین افشای راز مردم نوعی خیانت بدانهاست، نیز افشای محتوای پرونده‌ها و نامه‌های مردم خبر دادن از وضع داخلی افراد و اطلاع و آگاهی از عیوب و نقاط ضعف آنان و برملا کردن آن خیانت محسوب می‌شود.

موضوع درس: حقوق رعیت برحکومت(۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱– شاگردان باصداقت حکومت ونشانهآوپی آمدهای صداقت در قرآن وروایات آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان باصداقت حکومت ونشانهآوپی آمدهای صداقت در قرآن وروایات را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به اهمیت حکومت باصداقت در قرآن وروایات وپی آمدهای آن باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – **سخنرانی** + **روش فعال:**عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- صدیق**:** راست

۲- صادق الوعد**:** راست بودن در وعده وقول وقرار

۳- فاجر: بد کردار

۴- راستی**:** راست گویی در زبان

۵- درستی: راستی در عمل

۶- موت الاکبر: مرگ بزرگ و اصلی

۷- استضعاف: به ضعف کشاندن

۸- نکوهش: سرزنش

۹- مساکین: مستمندان

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم صداقت حکومت ونشانهآوپی آمدهای صداقت در قرآن وروایات را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا«صداقت حکومت ونشانهآآن را » وشاگرد دیگری « صداقت حکومت وپی آمدهای آن از دید قران وررویات » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	همه گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان صداقت در قرآنکریم وروایات را در ۵ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

سیره پیامبرﷺ وائمه اطهار علیهم السلام حکم می کنند که حکومت باید در عین صداقت وراستی در پی محو محرومیت زدایی در جامعه باشد.(محروم) واژه ای است عربی که در فارسی به معنای بی نصیب و بی بهره، ناامید، ناکام، کم روزی، بدبخت و غارت شده آمده است[1]. ناگفته پیداست که قشر وسیعی از جوامع را محرومان و مستضعفان تشکیل می دهند. اسلام، که دینی جاوید و جهانی است، از یکسو، به پیکره جامعه، یعنی طبقه محروم، توجه زیادی داشته و رسیدگی به امور آنان را در متن برنامه‌های فردی، اجتماعی و حکومتی خویش قرار داده است و از سوی دیگر باید گویی و نکوهش از محرومیت و استضعاف، پیروان خویش را از گرفتار شدن به آن بر حذر داشته و آنان را به سر و سامان دادن زندگی مادی و معنوی خویش، تشویق کرده است.

رسول خداﷺ فرمود:چهار چیز کمر شکنند... و فقری که بی درمان است[2].

[1] – فرهنگ نفیسی، علی اکبر نفیسی (ناظم الاطبّا) واژه محروم.

[2] – بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۳۹، چاپ اسلامیه

علی(ع) فقر و تنگدستی را بدتر از مردن دانسته و می فرماید: (اَلْفَقْرُ اَلْمَوْتُ اْلاَكْبَـرُ)[1] تنگدستی، مرگ بزرگی است. آن حضرت به فرزندش، محمد حنفیه، چنین سفارش می کند:

پسرم ! من از تنگدستی برتو بیم دارم، پس، تو از آن به خدا پناه ببر، چرا که فقر، سبب کاستی دین، سرگردانی فرد و فراخوان کینه است[2].

از سوی دیگر، حکومت اسلامی و رهبران شایسته، اقشار مرفّه و برخوردار جامعه را به کمک رسانی مادی و معنوی به محرومان و مستضعفان، فرا خوانده اند.

خداوند، پیامبران خود را از میان توده‌های مردم انتخاب کرده است، یکی از دلایلش این است که آنان، با زندگی در متن طبقات محروم جامعه، از نزدیک با فرهنگ و روحیات آنان آشنا شده و دردهای آنان را لمس نمایند تا بهتر بتوانند به مداوای آن بپردازند. بدون تردید، این بدان معنانیست که فرستادگان خدا ازرهبری و هدایت اقشار مرفّه جامعه، دست بردارند، بلکه مسؤ ولیت خطیر ایشان، ارشاد و راهنمایی تمام اقشار و طبقات جامعه بوده و رفع محرومیتهای روحی و جسمی و سامان دادن به امور مستمندان، از اولویت بیشتری برخوردار است و این نکته در سخن و سیره رهبران الهی آشکار است. امیر مؤ منان(ع) فرموده است:حضرت سلیمان(ع) صبح که می شد با مرفّهین و اشراف ملاقات می‌کرد (تابه کارشان رسیدگی نماید) به مستمندان که می رسید، کنارشان می نشست و می گفت: مستمندی (هستم) همراه مستمندان[3].

رسول خدا(ص) فرموده است:(اءمَرَنی رَبّی بِحُبِّ الْمَساكِینِ الْمُسْلِمینَ) [4]پروردگارم فرمان دوستی مستمندان مسلمان را داده است.

محرومیت زدایی درسیره پیامبر(ص) وائمّه(ع)

امیر مؤ منان(ع) در این راستا در نامه ای به عثمان بن حنیف می نویسد: (... اءَ اَقْنَعُ مِنْ نَفْسی بِاءَنْ یُقالَ هذا اءَمیر الْمُؤْمِنینَ وَ لا اءُشارِكَهُمْ فی مَكارِهِ الدَّهْرِ اءَوْ اَكُونَ اءُسْوَةً لَهُمْ فی جُشُوبَةِ الْعَیْشِ...)[5] لیکن دریغ می ورزم که بیخردان و تبهکاران این امت، حکمرانی امت را به چنگ آورند؛ آنگاه ثروتهای الهی را میان خود دست به دست بگردانند و بندگان او را برده خویش سازند، با شایستگان بستیزند و با بدکاران بسازند.

آن حضرت، پیروان خویش را از کم لطفی نسبت به محرومان، سخت بر حذر داشته و چنین هشدار می دهد:(لا تُحَقِّرُوا ضُعَفاءَ إِخْوانِكُمْ فَإِنَّهُ مَنِ احْتَقَرَ مُؤْمِناً لَمْ یَجْمَعِ اللّهُ عَزَّوَجَلَّ بَیْنَهُما فِي الْجَنَّةِ إِلاّ اءَنْ یَتُوبَ) [6]برادران ناتوانتان را تحقیر نکنید، زیرا هر کس مؤ منی را کوچک شمارد خداوند، آن دو را در بهشت جمع نمی کند. مگر اینکه توبه کند.

[1] - همان مدرک، ص ۴۵.

[2] - همان مدرک، ص ۵۳.

[3] - بحارالانوار، ج ۱۴، ص ۸۳، اسلامیه.

[4] - همان مدرک، ج ۷۸، ص ۲۱۷.

[5] - نهج البلاغه، ترجمه دکتر شهیدی، نامه ۴۵.

[6] - بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۴۲.

پس روشن است که ائمّه معصومین علیهم السلام در زندگی خویش از هیچ گونه کمکی نسبت به محرومان، دریغ نمی ورزیدند و بر حمایت همه جانبه آنان همّت می گماشتند. محرومان و مستمندان نیز از این امر، آگاه بوده و برای گشودن گره‌های زندگی، چه در جنبه روحی و چه در جنبه‌های مادی به ائمّه معصومین علیهم السلام پناه می بردند. حمایت معصومین علیهم السلام از محرومان، آن را در بخشهای:فکری، مالی، عاطفی، سیاسی، اجتماعی، و نژادی بطور فشرده اینهاست:

الف ـ فکری

یکی از حساسترین مسؤولیتهای ائمّه معصومین علیهم السلام حمایت فکری و تقویت عقیدتی جامعه است. رهبری و هدایت جامعه اسلامی، در معنای صحیح و وسیع آن، تنها از عهده ایشان بر می آید، چرا که آنان سرچشمه همه علومند.

در آن زمان مردم بویژه اعراب جاهلی در فقر فرهنگی عمیقی غوطه ور بودند و رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله رشد فکری و کامل کردن اخلاق انسانیت را از اهداف مهم خود می شمرد[1].

رسول خدا صلی الله علیه و آله در سخت ترین شرایط به زدودن جهل، خرافه، کفر و نفاق اعراب جاهلیت پرداخت و تا آنجا که امکان داشت، شخصاً بدین کار اقدام نمود و هر جا که صلاح می دانست کسانی راجهت تبلیغ و ارشاد و محو جهل و شرک به اطراف می فرستاد. پس از پیمان با عقبه که قبل از هجرت با اهل یثرب (مدینه) بست آنها از پیامبر تقاضا کردند که به منظور تعلیم قرآن و بیان احکام الهی کسی رابسوی آنان بفرستد و پیامبر خدا مصعب بن عمیر را برای این کار به مدینه اعزام کرد[2]. همچنین در سال هشتم هجری کعب بن عمیر غفاری را به همراهی یک گروه تبلیغی برای ارشاد و هدایت به سرزمین (ذات اطلاح) فرستاد تا آنها را از گمراهی نجات بخشد که همگی به دست مشرکان جاهل به شهادت رسیدند[3].

ب ـ مالی

امام صادق علیه السلام می فرماید: پیامبر، غنایم جنگی را میان رزمندگان تقسیم کرد و قطعه زمینی به علی علیه السلام رسید، آن حضرت چشمه ای در آن زمین جاری ساخت و آن را (ینبع) نامید و وقف زائران خانه خدا و کمک به محرومان و در راه ماندگان کرد و فرمود (این مزرعه) نه فروخته می شود و نه به ارث می رسد. امام حسن مجتبی علیه السلام در این راستا، سه مرتبه ثروت خویش را با محرومان تقسیم کرد.[4]

ج ـ عاطفی

رسول خدا صلی الله علیه و آله گهگاهی مسلمانان رابه منزل خویش دعوت می کرد و به آنان غذا می داد، روزی در چنین مجلسی، مردی سیاه و آبله رو وارد شد، ولی هر جا که می خواست بنشیند، مردم از کنارش بر می خاستند. رسول خدا صلی الله علیه و آله او را خواست و کنار خویش نشانید و با هم غذا خوردند[5].

---

[1] ـ قالَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله إنّی بُعِثْتُ لأُتَمِّمَ مَکارِمَ الأَخْلاقِ (سفینة البحار، ج ۱، ص ۴۱۱).

[2] ـ فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۰۷.

[3] ـ همان مدرک، ج ۲، ص ۲۸۸.

[4] ـ الاستبصار، شیخ مفید، ج ۲، ص ۱۴۱، بیروت.

[5] ـ مکارم الاخلاق، اسماعیل خویی، ص ۴۳، صدوق.

معصومین علیهم السلام با چنین کارهایی ضمن اینکه از جریحه دار شدن احساسات و عواطف محرومان و مصیبت دیدگان جلوگیری می کردند، به آنها شخصیت داده، روح اعتماد به نفس و امیدواری را در وجودشان تقویت می کردند.

د- سیاسی، اجتماعی

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله حتی پیش از بعثت، دارای روحیه ستم ستیزی و مظلوم نوازی بود و با شرکت در پیمان جوانمردان گوشه ای از چنین روحیه ای را به نمایش گذاشت[1].

همین طور با سخنان واقع بینانه خود، مسبّبان محرومیت و حرمانرا آتش افروزانی معرفی می کردند که با اعمال خلاف خویش، دوزخی دردناک برای خود تدارک می بینند؛ چنان که نقل شده: روزی رسول اکرم صلی الله علیه و آله از جایی عبور می کرد، صدای مظلومانه برده ای را شنید که از مولای خود کتک می خورد، ندای مظلومانه وی پیامبر رحمت را بسوی خود کشید و آن حضرت، ارباب ستم پیشه را توبیخ کرد تا او از کرده خویش پشیمان شد و به جبران کار نافرجام خود، برده را آزاد کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:اگر او را آزاد نمی کردی، به یقین، اهل دوزخ بودی [2]

هـ - نژادی

از نظر اسلام اختلاف رنگ، نژاد، و زبان درانسانها، امری طبیعی و از نشانه‌های قدرت پروردگار است قرآن کریم میفرماید(وَمِنْ اياتِهِ خَلْقُ السَّموات وَ الأرْضِ وَ اخْتِلافُ اَلْسِنَتِكُمْ)[3] و هیچ یک از آنها سبب امتیاز یا تحقیر کسی نمی شود. بنابراین، هیچ نژادی نمی تواند خود را نژاد برتر دانسته، بر دیگران فخربفروشد. دو بانو، یکی عرب، و دیگری غیر عرب، نزد امیرمؤ منان علی علیه السلام آمدند و درخواست کمک کردند. آن حضرت، هر دو را بطور مساوی کمک کرد. زن عرب، به عنوان اعتراض گفت: من عرب هستم و این عجم است !! امام علیه السلام در پاسخ فرمود: به خدا سوگند، من در این مال حق افزونی برای فرزندان اسماعیل (عرب) بر فرزندان اسحق (غیر عرب) نمی یابم [4].

---

[1] - فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۱۵۲.

[2] - محجة البيضاء، ج ۳، ص ۴۴۵.

[3] - روم آیه ۲۲).

[4] - بحارالانوار، ج ۴۱، ص ۱۳۷.

موضوع درس: محیـط زیسـت

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زنده گی
حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر وتغذیه.

اهداف درس

۱- شاگردان با تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زنده گی، حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر وتغذیه آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زنده گی، حفظ محیط آبی زیستی، راههـا، منـازل، مساجد، شـهر وتغذیه را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت حفظ محیط زنده گی، راهها، منازل، مساجد، شهر، تغذیه و آب، باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - **سخنرانی** + **روش فعال:**عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگـزاره‌هـای مهـم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچـر داده مـی‌شـود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خـانگی دادن وانجـام فعالیـت توسـط شـاگردان و هـم چنـین سـوالات شـاگردان جـواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا بـرده شـود بایـد آنهـا عـلاوه بـر کتابهـای درسـی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- مأوی: محل اقامت، مسکن

۲- **عثو:** فاسد کردن

۳- بلده طیّبه: شهر پاک

۴- معتکف: گوشه نشین شده در مسجد

۵- فسیله: نهال

۶- غرس: نهال شانی

۷- ادله اربعه: دلایل چهارگانه فقهی قرآن وسنت واجماع وعقل.

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زنده گی، حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر وتغذیه را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« تعریف محیط زیست، بهداشت محیط زنده گی» و شاگرد دیگری« حفظ محیط آبی زیستی، راهها، منازل، مساجد، شهر وتغذیه» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان برای بهداشت محیط زنده گی دلایلی از احادیث وسیره درشش سطر ذکر کند..	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

حمایت از محیط زیست در اسلام

اسلام نشاندهنده مسیر بهتر برای زنده‌گی است که دیدگاه جامعی نسبت به هستی، حیات انسان و روابط بین آنها دارد و تلفیقی بین ایمان، عقیده و قانونگذاری و اجرای قوانین ایجاد می کند. انسان به منزله جزئی از هستی است که هر یک از عناصرش مکمل سایر اجزاء مجموعه هستی است. اما انسان ارتباط ویژه ای با سایر عناصر طبیعت دارد.ارتباطی از نظر بهره برداری و توسعه.

حکمت الهی مقدر کرد که انسان وارث زمین شود، بنابراین انسان علاوه بـر اینکـه جزئـی ازجهـان هـستی اسـت، مجـری دستورات الهی نیز هست. بنابراین او صرفا بر روی زمین کار می کند بدون اینکه مالـك باشـد. انـسان آمـر و نـاهی نیـست بلکه یك ذینفع است.

اسلام در کلیه شئون و روابط انسانی دخالت کرده و برای همه آنها مقرراتـی وضـع نمـوده اسـت. لـیکن ایـن بـدان معنـی نیست که برای هر موضوع با عنوان ویژه و متداول امروزی آن حکم خاصی مقرر داشته باشد. مسئله محیط زیـست نیـز از همین قبیل است. به یقین در هیچیك از منابع اسلامی به عنوان محیط زیست حکمی مطرح نشده است ولـی بـدون تردیـد در باره آب، زمین، پاکی و ناپاکی، آتش سوزی و مسائلی از این قبیل در آیـات و احادیـث و سـایر منـابع دینـی، احکـام زیادی وجود دارد که به کمك آنها می توان مقررات دقیقی برای مسائل محیط زیست بدست آورد.

از پیامبر اکرم روایت شده است که حضرت فرمود: «تَحفُظُـو مِـن الاَرضِ فَاِنَّهـا اُمُّکُـم» یعنـی از زمـین حفاظـت کنیـد بـه درستیکه آن مادر شماست. اسلام برای نظافت و بهداشت اهمیت فـوق العـاده ای قائـل اسـت و آنـرا از نـشانه‌هـای ایمـان می‌داند.

خداوند متعال در سوره قمر آیه ۴۹ می‌فرماید: «اِنّا کُلَّ شَیءٍ خَلَقنَاهُ بِقَدَرٍ» یعنی ما هر چیز را به انـدازه خلـق کـردیم. پـس هر چیز مقدار و حدودی دارد و بایستی بطور صحیح و درست بهره برداری شود تا نـابود و منهـدم نگـردد. چـرا کـه ایـن ثروتهای طبیعی فقط به یك نسل تعلق ندارد. بلکه این اندوخته‌ها به نسلهای بعد از ما نیز تعلق دارند.

اسلام تأکید خاص به زنده کردن زمینهای موات و آباد کردن زمین دارد. در آیه ۶۱ سـوره هودآمـده اسـت «هُـوَ اَنـشَاَکُم مِنَ الاَرضِ وَ اَستَعمَرَکمُ فِیهَا» یعنی خداوند شما را در زمین خلق کرد و شما را به عمارت و آبـاد کـردن زمـین گماشـت. در این رابطه پیامبر اکرم می‌فرماید: «ان قَامَت عَلَی اَحَدِکُم القِیَامَه وَ فِی یَدِهِ فَسِیلهٌ فَلیَغرُسُـهَا» یعنـی اگـر قیامـت برپـا شـود ودر دست یکی از شما نهالی باشد باید آن را بکارد.

آب نیز به عنوان یکی از مظاهر طبیعت که باید از آلودگی مصون بماند مورد توجه اسلام مـی‌باشـد. آیـات ذیـل از قـرآن کریم اشاره به اهمیت و نقش آب در زندگی بشر دارد.

آیه ۳۰ سوره انبیاء: از آب همه چیز را زنده کردیم. پس گیاه و حیوان و انسان زندگیشان به آب بستگی دارد.

آیه ۱۶۴ سوره بقره: خداوند آب را نازل کرد و زمین مرده را به وسیله آب زنده کرد.

در واقع اگر اسلام بر حمایت عناصر اساسی در محـیط زیـست و حفاظـت آنهـا تاکیـد دارد بخـاطر خیـر انـسان و تـامین ضروریات و حاجتهای انسان چه بـرای نـسل حاضـر و چـه نـسبت بـه نـسلهای آینـده اسـت و انـسان را متوجـه حمایـت و نگهداری از خود و محیط زیست خود می کند. در اسلام ضرر زدن به هر چیزی ممنوع است.

موضوع درس: حق نصیحت کننده

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با تعریف نقد پذیری وپند پذیری، ریشهٔ نقد ناپذیری، نقد پذیری وآثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی وعملی آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف نقد پذیری وپند پذیری، ریشهٔ نقد ناپذیری، نقد پذیری وآثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی وعملی را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت نقد پذیری وپند گیری، راههای تقویت روحیه نقد پذیری باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سؤالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- **روش فعال**: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- **روش تحقیق ومطالعه:** برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- لین: نرمی وانعطاف

۲- جناح: بال

۳- نقد: آشکار کردن عیب چیزی

۴- مغرور: گول خورده

۵- سیف وسیوف: شمشیر وشمشیرها

۶- نصیحت: پند، خیرخواهی

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵دقیقه	توجه کرده وجواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده ویادداشت برمیدارند	معلم تعریف نقد پذیری وپند پذیری، ریشهٔ نقد ناپذیری، نقد پذیری وآثار آن، راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی وعملی را با لکچر ومثال تفهیم می کند.
۵دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« نقد پذیری وپند پذیری، ریشهٔ نقد ناپذیری، نقد پذیری وآثار آن، » وشاگرد دیگری« راههای تقویت روحیه نقد پذیری راه علمی وعملی » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	**کارخانگی:** معلم ازشاگردان می‌خواهد تا شاگردان در بارهٔ راه عملی نقد پذیری مقاله ای در ۶ سطر بنویسید.

معلومات تکمیلی

نقد پذیری

الف) یکی از معناهای نقد پذیری لزوم حقّ گویی است هر چند به زیان خودشخص باشد.
که باید حق را قبول کند ولو به ضررخودش باشد ویا لااقل مناسب با شأن نبوده واین شخص از آن کراهت داشته باشد چنانچه امر رسول گرامی اسلام است.

۱- رسولُ اللّه ﷺ: أتْقى النّاسِ مَن قالَ الحقَّ فيما لَهُ وعلَيهِ.
پیامبر خدا ﷺ فرمود: با تقواترین مردم کسی است که حقّ را بگوید، چه به سودش باشد چه به زیانش.

۲- الإمامُ عليٌّ عليه السلام: في قائمةِ سَيفٍ مِن سُيوفِ رسولِ اللّه ﷺ صَحيفَةٌ فِيها... قُلِ الحقَّ ولو على نفسِك.
امام علی عليه السلام فرمود: بر نوشته دسته شمشیری از شمشیرهای حضرت رسول چنین آمده بود: حقّ را بگو هر چند علیه خودت.

ب) معنای دیگری نقدپذیری آن است که حق را از هرکسی باشد باید بپذیرد اگر چند به ضررش باشد چنانچه رسول گرامی اسلام چنین فرموده است:
رسولُ اللّه ﷺ: **اقْبَلِ الحَقَّ مِمَّن أتاكَ بِهِ صَغيرٌ أو كَبيرٌ وإن كانَ بَغيضا، وارْدُدِ الباطِلَ على مَن جاءَ بِهِ مِن صَغيرٍ أو كَبيرٍ وإنْ كانَ حَبيبا** پیامبر خدا ﷺ فرمود: حقّ را از هرکس که برایت آورد کوچک باشد یا بزرگ بپذیر هر چند دشمنت باشد و باطل را (کوچک یا بزرگ) هر که گوید به خودش برگردان هرچند دوستت باشد.

موضوع درس: رباخواری

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با تعریف ربا، مذمت وتحریم ربا در سیره وحدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی وعملی آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف ربا، مذمت وتحریم ربا در سیره وحدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی وعملیرا به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

ذهنیتی: شاگردان به اهمیت، مذمت وتحریم ربا در سیره وحدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی وعملی باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱- سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- **ربا:** سود خوری غیر شرعی مقابل خرید وفروش شرعی، ربا دوقسم است: ربای مثلی وربای قرضی

۲- **اثیم:** گناه کار

۳- سحت: حرام

۴- **مکاسب:** کاسب کاری‌ها، راه‌های بدست آوردن پول

۵- عواقب: سر انجام‌ها

٦- من واذی: منت دادن واذیت کردن

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف ربا، مذمت وتحریم ربا در سیره وحدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی وعملی را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمی‌دارند	۱۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« تعریف ربا، مذمت وتحریم ربا در سیره وحدیث، عواقب خطرناک ربا راههای درمان علمی وعملی» وشاگرد دیگری «راههای درمان علمی وعملی» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان می‌خواهد تا عواقب خطرناک ربا خواری را در ۵ سطر بنویسید.	مورد توجه قرار داده وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

گره گشایی بی منّت

نقطه مقابل ربا خواری کمک کردن وقرض دادن است اما بشرطیکه بی منّت صورت گیرد. منّت نهادن و به رخ کشیدن کار نیک، سبب بی ارزش شدن آن می گردد. قرآن مجید در این باره می‌فرماید: (**يا اَيُّهَاالَّذينَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَدَقاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الأذى**)[1] ای مؤ منان! صدقه‌های خویش را بامنّت نهادن و آزار رسانیدن باطل نکنید. پس، کمک رساندن و گره گشودن، آنگاه ارزش دارد که با منّت وتحقیر توام نگردد.زیرا انسانهای آزاده را تحمّل بار سنگین منّت، مشکل است، سخنسرای شیراز را دراین مقام، نکته ای است:

مرا حاجی ای شانه عاج داد — که رحمت بر اخلاق حجاج باد

شنیدم که باری، سگم خوانده بود — که از من به نوعی دلش مانده بود

بینداختم شانه کاین استخوان — نمی بایدم، دیگرم سگ مخوان[2]

---

[1]- بقره، آیه ۲۶۴.

[2]- بوستان سعدی، باب ششم.

ایـن کـار نـکوهیده، هرگز از رهبران الهی سرنزد و آن انسانهای نمونه، همچنان که دیگران را به کارگشایی بی منّت فرا می خواندند، خود نیز چنین بودند.

حضـرت امام حسن مجتبی علیه‌السلام در مسجد الحرام شنید که مردی مبلغ ده هزار درهم از خدا طلب می کند. آن حضرت به منزل رفت و آن مبلغ را برایش فرستاد[1].

امـام سـجّاد علیه‌السلام حدود صد خانوار از اهل مدینه را سرپرستی می کرد و تمام نیازمندیهای آنان را بـر آورده مـی ساخت، ولی آنان نمی دانستند که چه کسی چنین کاری را می کند. پس از آنکه امام از دنـیـا رفـت فـهـمـیدند که امام سجاد علیه‌السلام بوده است[2]..حضرت امام کاظم علیه‌السلام نیز به تـفـقـّد مـسـکـینان مدینه می پرداخت و شبانه طلا و نقره و چیزهای دیگر به آنان می رساند، به گونه ای که نفهمند این اموال از کجا به آنان می رسد[3].

هـمـیـن طور، آن بزرگواران مراقب احوال مؤ منان بودند و حتی بدون آنکه آنان، ابراز نیاز کنند به برآوردن حاجتشان همّت می گماشتند.ابوهاشم جعفری می گوید: در زندگی دچار تنگدستی شدید شدم. خدمت امام حسن عسکری علیه‌السلام رسیدم و قصد داشتم مبلغی از آن حضـرت وام بـگیرم. ولی خجالت کشیدم و از این موضوع سخن نگفته به منزلم بازگشتم، ولی آن حـضـرت از حـال من آگاه شده بود و مبلغ یک صد دینار با نامه ای بدین مضمون برایم فرستاد: (هرگاه نیازی داشتی بدون شرم و خجالت آن را از ما طلب کن که به خواست خدا به مرادت می رسی.)[4]

بـه امیـد آنـکـه مـا نـیز از این چراغهای هدایت و فروغ جاودانه و سیرت زیبایشان، الهام گرفته بـدون مـنـّت و بـا هـمـّت، بـه رفـع مشکلات جامعهٔ محبوب خویش بپردازیم و کشور اسلامی مان را به خودکفایی و استقلال کامل رسانیم.

---

[1]- مناقب ابن شهرآشوب، ج ۴، ص ۱۷.

[2]- کشف الغمه، ج ۲، ص ۲۸۹، دارالکتب الاسلامی

[3]- اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۷.

[4]- اعیان الشیعه، ج ۲، ص ۴۰.

موضوع درس: اعتدال ومیانه روی

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

عناوین این درس عبارت است از: تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال، اعتدال درافکار واندیشه، کردار وگفتار.

اهداف درس

۱- شاگردان با تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار واندیشه، کردار وگفتار آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار واندیشه، کردار وگفتار را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت اعتدال، موارد کاربرد اعتدال درافکار واندیشه، کردار وگفتار باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب بااین درس

۱ - سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میاینـد.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- اعتدال: میانه روی

۲- مضله**:** گمراهی

۳- مُسرف**:** ریخت وپاش کردن‌های بی دلیل وغیر معقول

۴- اضر**:** مضر تر، زیانبارتر

۵- قسوهٔ**:** سنگدلی

۶- هزینه**:** خرج

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار واندیشه، کردار وگفتار را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« تعریف اعتدال و میانه روی، موارد به کاربردن اعتدال درافکار واندیشه » وشاگرد دیگری«اعتدال در کردار وگفتار » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان میخواهد به کدام دلیل میانه روی در افکار واندیشه بهتر است؟ در ۵ سطر بنویسند.	مورد توجه قرار داده ودستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

میانه روی و اعتدال در عبادت

همان طور که سستی و بی توجهی نسبت به عبادات نافرمانی خداوند را در پی دارد. افراط و زیاده روی نیز نتیجه مطلوب نخواهد داشت، زیرا ممکن است در بعضی افراد موجب سرخوردگی و دلزدگی و انحراف و سستی عقیده گردد. امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه وسلم نقل می کند که فرمودکه ترجمه اش این است:[1] « هر عبادتی را نخست شور و شوقی است که پس از چندی به سستی می گراید. کسی که نشاط و شوق عبادتش به سوی سنت و طریق من ختم گردد، هدایت یافته است و اگر در جهت مخالف رویّه من باشد گمراه خواهد شد و عملش نابود است. آگاه باشید که من نماز می گزارم و می خوابم، روزه می گیرم و افطار می کنم، می خندم و می گریم. بنابر این هر کس از راه و روش من کناره گیرد از امت من نیست»

[1]- اصول کافی، ج ۲، ص ۷۰، اسلامیه.

امـام صادق علیه السلام در مورد اینکه افراط و زیاده روی در عبادت موجب دلسردی و انحراف می گردد، داستانی از فردی تازه مسلمان، بدین گونه نقل می کند: (مـرد مـسیـحـی در همسایگی یک مسلمان زندگی می کرد و بر اثر تعریف و تبلیغ مرد مسلمان آن مسیحی به اسلام گرایش پیدا کرد و مسلمان شد. شب فرا رسید و هنگام سحر همسایه مسلمان به سـراغ مـرد تازه مسلمان آمد، در زد و او را از خواب بیدار کرده، به نماز شب و عبادت فرا خواند مـرد بـرای اولیـن بـار وضـو گـرفـت و هـمـراه مـرد مـسـلـمـان بـه مـسـجـد رفـت و تـا صـبـح مشغول عبادت و نماز شد پس از نماز، مرد تازه مسلمان خواست به خانه برود، آن مرد مانع شد و گـفـت: خـوب اسـت بـه تـعـقـیـب نـماز و خواندن قرآن مشغول شویم و اگر نیت روزه کنی و روزه مـسـتـحـبـی بـگـیـری خـوب است. پس از مدتی خواست به خانه برود، مرد گفت: چیزی به ظهر نمانده و او را نگه داشت تا نماز ظهر و سپس عصر را خواندند و باز مرد تازه مسلمان خواست به خانه اش برود. مرد مسلمان گفت: صبر کن تا غروب نمازمغرب و عشا را نیز بخوانیم. خلاصه او را تـا آخـر شـب نـگـه داشـت و هـر دو خـسته به خانه برگشتند. شب دیگر وقت سحر شد. مرد مـسلمان باز به در خانه تازه مسلمان آمد و از او خواست برای مسجد آماده شود. آن مرد تازه مسلمان گـفـت: مـن همان دیشب از اسلام استعفا دادم. من مرد فقیری هستم و کار می کنم برو یک فرد بیکار پیدا کن که بتواند همیشه مشغول عبادت باشد.)

امام صادق علیه السلام پس از نقل این حکایت فرمود: بـه ایـن تـرتـیـب آن مرد عابد سختگیر کسی را که وارد اسلام کرده بود، از اسلام خارج کرد..[1]. و نیز آن حضرت فرمود:در سـنـیـن نـوجوانی، در حالی که از شدّت عبادت عرق از سر و صورتم می ریخت، به طواف خـانـه خـدا مـشـغول بودم. در این حال پدرم مرا دیده و فرمود: جعفر! پسرم، (اینقدر خودت را در زحمت نینداز) هر گاه خداوند بنده ای را به دوستی با خود برگزیند، او را وارد بهشت می کند و عبادت کم او را می پذیرد. (در عوض پاداش بزرگ و زیاد به او عطا می کند)[2].

نـاگـفـتـه نماند که معیار میانه روی در عبادت برای هر کس فرق می کند و بستگی به توان و ظرفیت جسمی و روحی هر فرد دارد بطور مثال: رسول خدا صلی الله علیه و آله آن قدر ایستاده نماز می خواند که پاهایش ورم می کرد[3].حضرت علی علیه السلام شبانه روز هزار رکعت نماز می خواند[4]. البـتـه آن بـزرگـواران بـا افـراد دیـگـر تـفـاوت دارنـد. ایـن قبیل عبادات برای آنان افراط نبود. آنها توان آن را داشتند و از چنان ایمان و معرفتی برخوردار بودند که نه تنها چنین عبادتی آنان را خسته و افسرده نمی کرد، بلکه هر چه بیشتر عبادت می کردند، شادابتر و خوشحالتر بودند. بـنـابـرایـن، اگـر امـیـر مـؤ مـنـان صلی الله علیه و آله می فرماید: (وَ اقْتَصِدْ فی عِبادَتِکَ)[5] در پـرسـتـش خـدا مـعتدل باش، در حالی که خود، هزار رکعت نماز می خواند نسبت به مقام و ظرفیت خود، افراط نکرده است.

---

[1]- داسـتـان راسـتـان، ج ۱، ص ۶۹، بـه نـقـل از وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۲۷.

[2]- بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۳.

[3]- تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۳۶۶، اسماعیلیان

[4]- منتهی الامال، ج ۱، ص ۱۸۳، سازمان انتشارات جاویدان.

[5]- بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۴.

مداومت واستمرار

نظراسلام دربارهٔ عبادت این است که استمراریابد، گرچه آن عمل کم و کوتاه باشد، به این معنا که اگر مسلمانی ذکر، دعا، نماز، تعقیب نماز وامثال آن را شروع کرد، آن را ادامه دهد، تا دلش صیقل خورده، روحش صفا یابد. امام سجاد علیه‌السلام فرمود:

(من دوست دارم عمل (عبادت) را ادامه دهم، گرچه کم باشد.)[1]

راز این مطلب را امام محمّد باقر علیه‌السلام این گونه بیان می کند: (**اَحَبُّ الأَعْمالِ إِلیَ اللّهِ عَزَّوَجَلَّ ماداوَمَ عَلَیْهِ الْعَبْدُ وَ إِنْ قَلَّ**)[2] محبوبترین کارها نزد خداوند عزّوجّل، کاری است که استمرار داشته باشد، گرچه اندک باشد. بنابراین، زیبنده است که مؤ من در حدّ توان و فرصت و با برنامه ریزی و نظم، علاوه بر عبادت‌های واجب، عبادت مستحبی را به دلخواه برگزیند و آن را مدّتی ادامه دهد. امام صادق علیه‌السلام فرمود: (**إِذا کانَ الرَّجُلُ عَلی عَمَلٍ فَلْیَدُمْ عَلَیْهِ سَنَةً ثُمَّ یَتَحَوَّلُ عَنْهُ إِنْ شاءَ إِلی غَیْرِهِ**)[3] هر گاه شخصی وارد عبادتی شد، آن را تا یک سال ادامه دهد آن گاه اگر خواست وارد عبادت دیگری شود

---

[1]- همان، ص ۲۲۰.

[2]- همان، ص ۲۱۹.

[3]- بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۱۸

موضوع درس: عدالت اجتماعی (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - سخنرانی + روش فعال:عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- پرسش وپاسخ: سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- مزایا: برتری‌ها ۲-اُسوه: الگو، سرمشق ۳-وضع: گذاشتن ۴-بأس: قوت، نیرو

۴- اسنان المشط: دندانه‌های شانه

فعالیت تدریس

زما ن	فعالیت‌های شاگردان	فعّالیتهایی معلم
۵ دقیقه	توجه کرده وجواب می‌دهند	سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری
۵ دقیقه	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح مشارکت می‌کنند.	ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.
۱۵ دقیقه	گوش داده ویادداشت برمیدارند	معلم بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام را با لکچر ومثال تفهیم می‌کند.
۵ دقیقه	شاگردان به نوبت سوال می‌کنند.	پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.
۱۰ دقیقه	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می‌کنند.	ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« بکار بستن عدالت اجتماعی همه جانبه پیامبر بزرگ اسلام » وشاگرد دیگری«عدالت اجتماعی پیامبر اسلام را درحیطه سخن وخویشان ایشان» را توضیح داده و با مثال واضح سازند.
۵ دقیقه	مورد توجه قرار داده وظیفه خانگی را یادداشت می‌کنند..	کارخانگی: معلم ازشاگردان میخواهد تا شاگردان مفهوم عدالت اجتماعی را در شش سطر بنویسند.

معلومات تکمیلی

پیامبرﷺ و عدالت اجتماعی

لَقَد اَرسَلنا رُسُلَنا بِالبَیِّناتِ واَنزَلنا مَعَهُمُ الکِتابَ والمیزانَ لِیَقومَ النّاسُ بِالقِسطِ؛ [۱]

ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و باآن‌ها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم به عدالت قیام کنند- مطابق این آیه کریمه، در اسلام تحقق عدالت از اهداف مهم و اجتناب ناپذیر حکومت نبوی و به طور اساسی بعثت پیامبرﷺ است.

اسلام از یک سوبه همه افراد جامعه حق می‌دهد که از امکانات اجتماعی استفاده کنند و از سوی دیگر، به دنبال متوازن کردن امکانات و فرصت‌ها برای همه است و به وجود آمدن فاصله طبقاتی و تبعیضات اجتماعی را نتیجه عدم تحقق عدالت و ممنوع می‌داند. رضایت عمومی نیز از دیدگاه اسلام زمانی حاصل می‌شود که امکانات موجود هر آنچه که هست میان همگان به طور مساوی تقسیم گردد. به عبارتی ممکن است برای همگان غنا حاصل نیاید اما استغنا حالتی

[۱]- حدید / ۲۵.

است که به احساس درونی انسانها مربوط می‌شود .چنانکه امام صادق(ع) در این باره می‌فرماید: «اگر در میان مردمان به عدالت رفتار شود همه احساس بی نیازی می کنند.» [1]

اما اینکه عدالت چیست به سخنان حکیم بوعلی سینا مراجعه می کنیم که می گوید: «انسان دارای زندگی اجتماعی است و از وضع قوانینی که بتواند زندگی اجتماعی و بلکه فردی‌اش را بر اساس عدالت سامان دهد و او را به سعادت شایسته خود برساند، ناتوان است. پس بر خداوند لازم است که به مقتضای حکمتش انسان را در این زمینه هدایت کند [2]

از این رو عدالت امری نسبی نبوده و متعین است و برای شناخت معیار آن باید به وحی مراجعه کرد .

نکته دیگر این که در مکتب اسلام عدالت، توزیع مساوی فقر نبوده نظام عدالت محور اسلام از مبنای سامان جامعه که بی نیازی و استکمال مادی نیز هست غفلت ننموده و به طور کلی نزد شرایع و حاملان آنها منفورترین پدیده‌ها فقر است، تا جایی که پیامبر اکرمﷺ در موارد زیادی فقر و تنگدستی را همسان کفر دانسته و از آن دو به خداوند پناه می‌برد. [3]

و در روایتی فقر مادی را با فقر فرهنگی پیوند داده بیان می‌دارد» :اگر رحمت و شفقت پروردگار شامل فقرای امتم نبود چیزی نمانده بود که فقر موجب کفر شود.» [4]

و در دعای دیگری فرمودند: «**اَللّهُمَّ بَارِک لَنَا فِی الخُبزِ وَ لا تُفَرِّق بَینَنَا وَ بَینَهُ، فَلَولا الخُبُز مَا صَلّینَا وَ لا صُمنَا وَ لا اَدَّینَا فَرائِضَ ربّنا**؛ یعنی خداوندا، نان را برای ما بابرکت قرار ده، و میان ما و نان جدایی مینداز که اگر نان نباشد نه می‌توانیم نماز گزاریم نه روزه بداریم و نه دیگر واجبات الهی را انجام دهیم.

اصولاً به بیان قرآن، فقر و فحشا وعده شیطان، و فضل و مغفرت وعده خداوند است. [5]

و پیامبر مکرم اسلامﷺ از حضرت ابراهیم خلیل(ع) چنین نقل می‌کنند :پروردگارا، فقر از آتش نمرود سخت‌تر است.» [6] یا خود آن حضرت می گفتند: «فقر سخت‌تر از مرگ است.» [7]

بنابراین پیامبران الهی اگرچه جهت تسکین آلام و کاهش پریشانی درماندگان و تهیدستان با آنان بنای رفاقت می گذاشتند و زندگی شخصی خود را در سطح فقیرانه قرار می‌دادند، لکن در صدد بوده‌اند با فکر و تدبیر، فقر را محو و زندگی شرافتمندانه‌ای را برای همه انسانها تدارک نمایند .

---

[1]- محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۳، ص ۵۶۸ .

[2]-» ابن سینا، الشفا، الهیات (انتشارات بیدار) ص ۵۵۷ .

[3]- اللهم انی اعوذ بک من الکفر والفقر، فقال رجل: أیعدلان؟ قال: نعم،) همان، ص ۲۴۳۸

[4]- محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۴۳۸ .

[5]- الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء واللّه یعدکم مغفرة منه و فضلا واللّه واسع علیم، (بقره / ۲۶۸

[6]- محمد محمدی ری شهری، همان، ص ۲۴۴۲ .

[7]- همان، ص ۲۴۴۲ .

موضوع درس: عدالت اجتماعی (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با حق اساسی رعیت ووظایف اساسی حکومت آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان حق اساسی رعیت ووظایف اساسی حکومت را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به اهمیت حق اساسی رعیت ووظایف اساسی اسلامی حکومت باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – **سخنرانی** + **روش فعال:**عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- قسط**:** عدالت، انصاف **۲**– عدالت اجتماعی: انصاف گروههای انسانی نسبت بهمدیگر

۲- عدالت فردی**:** انصاف افراد جامعه نسبت به همدیگر ۴– ممانعت: جلوگیری

۵- رعیت**:** مردمی که زیر فرمان حکومت

۶- ۶–انحصار**:** جلوگیری از مستفید شدن دیگران

۷- عدالت اقتصادی: انصاف در بهره برداری از ثروت عمومی

۸- اجحاف**:** بیعدالتی

۹- سیاست اقتصادی: تدبیر دستیابی به ثروت

۱۰– استثمار: بهره کشی

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی وگرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دق
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم حق اساسی رعیت ووظایف اساسی حکومت را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شاگردان سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« حق اساسی رعیت » وشاگرد دیگری« ووظایف اساسی حکومت » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
معلم ازشاگردان میخواهد تا شاگردان دونمونه از سیره پیامبر ﷺ و علی علیه‌السلام را درعدالت اقتصادی اجتماعی بنویسند	با توجه دستور وظیفه خانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

راهکار عدالت گستری

مهم‌ترین عامل فقر و بدبختی گروهی از انسان‌ها و به وجود آمدن تضاد طبقاتی، ساختار ناسالم نظام اقتصادی حاکم بر جوامع و وجود روابط ظالمانه بین افراد است .نظام اجتماعی و اقتصادی اسلام و مکتب نبوی با عنایت به این امر و با توجه به آثار سوء تمرکز ثروت در دست اغنیا، ساختار ویژه‌ای در مسئله مالکیت تدبیر کرده و ضوابطی را برای آن قرار داده است تا عدالت اقتصادی در جامعه تأمین گردد . **به** عنوان مثال بخش زیادی از اموال و ثروت‌های طبیعی چون دریاها، رودخانه‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها، دشت و بیابان‌ها، معادن، حیوانات بیابانی، ماهی‌های دریاها و رودخانه، درختان جنگلی، علف‌های بیابان و... را از دایره مالکیت خصوصی خارج کرده و همه افراد را با رعایت مصالح اجتماعی که دولت اسلامی تشخیص می‌دهد، در استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها یکسان دانسته است .

بر این اساس در قرآن کریم، پیامبر اکرم ﷺ مأمور می‌شوند غنایم و ثروت‌های عمومی را بین همه توزیع کنند تا ثروت در دست اغنیا متمرکز نشود: «ما اَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسولِهِ مِن اَهلِ القُری فَلِلَّهِ ولِلرَّسولِ ولِذِی القُربی والیَتامی والمَساکینِ وابنِ السَّبیلِ کَی لا یَکونَ دولَةً بَینَ الاَغنِیاءِ مِنکُم؛»[1]

[1]- حشر/ ۷ .

آنچه را خداوند از اهل این آبادی‌ها به رسولش بازگرداند، برای خدا و رسول و خویشاوندان او، و یتیمان و مستمندان و در راه‌ماندگان است تا ثروت در میان ثروتمندان دست به دست نگردد.

از سوی دیگر تحقق مالکیت خصوصی را براساس کار مفید و مشروع می‌داند و ثروت‌های بادآورده در اسلام مورد مذمت قرار گرفته است. که احیاء موات از آن جمله است .

و از دیگر سوی نظام اقتصادی اسلام با توجه به خصلت حب نفس و زیاده‌طلبی انسان، و با توجه به قانون کلی «لاضرر و لاضرار فی الاسلام» برای حفظ و دفاع از منافع جامعه، با پذیرش اصل بازار آزاد و آزادی فعالیت‌های اقتصادی، حدود و مقرراتی را برای آن در نظر گرفته است

موضوع درس: حلم وبرد باری (۱)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس:

۱– شاگردان با مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات آشنائی حاصل کنند.

۲– شاگردان مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳– شاگردان به اهمیت حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات باورمند شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ – سخنرانی + روش فعال: عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲– **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳– روش فعال: از کار خانگی دادن وانجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤– روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱– کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲– تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱– حلم**:** خویشتن داری در وقت غضب ۲– معاشرت**:** برخورد بادیگران

۲– کظم غیظ**:** فروبردن خشم ۴– مُتجهّد**:** شب زنده دار ۵– **نسمه**: دانه جوانه زده

فعالیت تدریس

فعّالیتهایی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجه کرده وجواب می‌دهند	۵ دقیقه

ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته می‌نویسد ومعنای هریک را ازشاگردان می‌پرسد وسپس خودش معنای صحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضیح معانی کلمات مشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره و آیات و روایات را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گوش داده ویادداشت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند	شاگردان به نوبت سوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا« مفهوم حلم و بردباری از دیدسیره » وشاگرد دیگری« ازدید آیات و روایات » را توضیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فرا داده و در جواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان میخواهد تا شاگردان مفهوم حلم وبردباری از دید روایات را در شش سطر بنویسید.	مورد توجه قرار داده و یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

راههای تقویت روحیه حلم وبردباری

با توجه به این که نقطه مقابل حلم وبردباری غضب است وبرای رشد روحیه حلم وبردباری اول باید غضب را درمان کرد.وغضب، آثار شوم و پیامدهای بسیار خطرناکی دارد، و گاه شیرازه زندگی انسان را از هم می پاشد، کوشش و تلاش برای درمان آن بسیار لازم است و افراد عصبانی اگر در اصلاح حال خویش نکوشند پشیمان خواهند شد.

درمان غضب

۱ـ افراد خشمگین و عصبانی همیشه حتی قبل از آن که شعله‌های آتش غضب قلب آنها را احاطه کند، باید در آثار شوم آن بیندیشند، و مرتب به خود تلقین کنند که غضب آتشی است که ممکن است خرمن ایمان و سعادت و هستی آنها را بسوزاند، غضب آتش خشم خدا را در دنیا و آخرت می افروزد. غضب دوستان را از انسان دور می کند و حربه به دست دشمنان می دهد، غضب آثار ویرانگری روی اعصاب انسان می گذارد، عمر او را کم می کند و سلامتی او رابه خطر می اندازد. غضب انسان را از رسیدن به مقامات معنوی و مادی باز می دارد.

به عکس، حلم و بردباری رمز موفقیت و پیشرفت و سلامت روح و جسم و سبب محبوبیت در جامعه و موجب رضای خدا و دوری شیطان است. همچنین درباره ثواب‌های الهی که برای بردباران ذخیره شده و کیفرهایی که در انتظار صاحبان غضب است نیز بیندیشید.

نه تنها در حال غضب، بلکه قبل از آن نیز باید در این مسائل بیندیشد و به خود تلقین کند تا گرفتار آن نشود.

۲ـ از طرق مهم درمان که در روایات بر آن تأکید شده است ذکر خدا است، در بعضی از روایات آمده هنگامی که عصبانی می شوید: «**اَعُوْذُبِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطانِ الرَّجِیْمِ**» بگوئید[۱]

[۱] - سفینة البحار، ماده غضب، المحجة البیضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۷.

در بعضی دیگر آمده است به هنگام غضب «**لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ اِلاّ بِاللّه الْعَلِیَّ الْعَظِیمِ**» بگویید تا غضب از شما برود [1]

در بعضی دیگر از روایات آمده است: «به هنگام غضب صورت بر زمین بگذارید و برای خدا سجده کنید».

ابو سعید خدری از پیامبر اکرم ﷺ نقل می کند که فرمود: غضب جرقه ای است که در قلب انسان قرار می گیرد (و آثار آن در وجود او نمایان می شود) آیا نمی بینید که چشمان او سرخ، و رگ‌های او متورّم می شود. کسی که این حالات را در خود مشاهده کند، صورتش را به زمین بگذارد [2]

به یقین هر کس چنین کند و به درگاه خدا پناه ببرد و از او رفع شر شیطان و غضب را بخواهد آرامش می یابد.

به یقین هر گونه ذکر خدا در این حال مناسب و مؤثر است، ولی آنچه در بالا آمد، مؤثرتر می باشد.

۴ـ تغییر دادن حالت یکی دیگر از طرق درمان غضب است همان گونه که در روایات اسلامی آمده است: اگر شخص در حال نشستن عصبانی شده برخیزد و اگر ایستاده است بنشیند، و صورت از آن صحنه برگرداند یا دراز بکشد و اگر بتواند از آن محل دور شود، و خود را به کار دیگری مشغول سازد. این تغییر حالت برای فرو نشستن آتش خشم و غضب بسیار مؤثر و مفید است.

---

[1] ـ جامع الاحادیث، جلد ۱۳، صفحه ۴۷۲.

[2] ـ المحجة البیضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۸.

موضوع درس: حلم وبرد باری (۲)

مدت تدریس: (دو ساعت درسی)

اهداف درس

۱- شاگردان با ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم وبردباری در زنده گی و سیره پیامبر (ص) دراین مورد آشنائی حاصل کنند.

۲- شاگردان ریشه‌ها و انگیزه‌های حلم و بردباری، آثار حلم و بردباری در زنده گی و سیره پیامبر (ص) دراین مورد را به خوبی وبا مثال برای دیگران بیان کرده بتوانند.

۳- شاگردان به اهمیت ریشه‌ها وانگیزه‌های حلم وبردباری، آثار حلم وبردباری در زنده گی وسیره پیامبر (ص) دراین مورد باورمند ومعتقد شوند.

شیوه‌های تدریس مناسب

۱ - **سخنرانی** + **روش فعال:** عناوین کلی روی تخته نوشته شده وپیرامون آن توضیح داده می‌شود وگزاره‌های مهم نیز غرض یاد داشت برداری روی تخته میایند.وچهارچوب مطالب، درتخته نوشته شده وپیرامون آن لکچر داده می‌شود وسپس تمرین می کنند.

۲- **پرسش وپاسخ:** سئوالاتی از سوی استاد وشاگردان طرح وپاسخ آن داده می‌شود.

۳- روش فعال: از کار خانگی دادن و انجام فعالیت توسط شاگردان و هم چنین سوالات شاگردان جواب داده می‌شود واز شاگردان نیز سوال می‌شود تا جواب بدست آید.

٤- روش تحقیق ومطالعه: برای این که توانائی علمی شاگردان بالا برده شود باید آنها علاوه بر کتابهای درسی کتابهای دیگری را نیز مطالعه نمایند.

وسایل موردنیاز

۱- کتاب تعلیم وتربیه اسلامی صنف دوازده عمومی.

۲- تخته سفید ومارکر ویا تخته سیاه وتباشیر.

لغات واصطلاحات

۱- ملكُ النفس: مالك روح

۲- سراج الله**:** چراغ خداوندﷻ

۳- ثمرهٔ العلم: میوهٔ دانش

۴- خصم: دشمن

۵- قطّ**:** هرگز

۶- **ابله:** کم عقل

فعالیت تدریس

فعّالیتها یی معلم	فعالیت‌های شاگردان	زما ن
سلام واحوال پرسی و گرفتن حاضری	توجــه کــرده وجــواب می‌دهند	۵ دقیقه
ایجاد انگیزه: معلم، لغات اساسی درس را روی تخته مـی‌نویـسد ومعنـای هریـک را ازشـاگردان مـی‌پرسـد وسـپس خـودش معنـای صـحیح آن را می‌نویسد.	گوش می‌دهند ومی نویسند ودر توضـــیح مـــشارکت می کنند.	۵ دقیقه
معلم ریشه‌ها وانگیزه‌های حلم وبردباری، آثار حلم وبردباری در زنده گـی وسیره پیامبرﷺ دراین مورد را با لکچر ومثال تفهیم می کند.	گــــوش داده ویادداشـــــت برمیدارند	۱۵ دقیقه
پاسخ به سوالات: معلم به سوالات شاگردان جواب ارائه میدهند.	شـاگردان بـه نوبـت سـوال می کنند.	۵ دقیقه
ارزشیابی: معلم ازیکی ازشاگردان میخواهد تا «ریشه‌هـا وانگیـزه‌هـای حلـم وبردباری،» وشاگرد دیگری«سیره پیامبرﷺ دراین مورد» را توضـیح داده و با مثال واضح سازند.	گوش فـرا داده و در جـواب دادن مشارکت می کنند.	۱۰ دقیقه
کارخانگی: معلم ازشاگردان میخواهد تا شاگردان آثار مطلوب حلم وبردباری در زنده گی را از روایت پیامبرﷺ لیست کنندومتن روایت رابا ترجمه بنویسند	مــورد توجــه قــرار داده ودسـتور وظیفـه خـانگی را یادداشت می کنند..	۵ دقیقه

معلومات تکمیلی

به ادامه معلومـات تکمیلـی درس گذشـته، بـرای تقویـت حلـم وبردبـاری بایـد صـفت غـضب را در خـود تـضعیف کـرد وراههای تقویت حلم را جستجو کرد.

در حدیثی از رسول خداﷺ می خوانیم: «**كانَ النَّبِیّ اِذا غَضِبَ وَ هُوَ قائِمٌ جَلَسَ وَ اِذا غَضِبَ وَ هُـوَ جـالِسٌ اِضْـطَجَعَ، فَيَذْهَبُ غَيْضُهُ**؛ هنگامی که پیامبرﷺ (بر اثر کارهای بسیار زشت جاهلان) عـصبانی مـی شـد، در حـالی کـه ایـستاده بـود می نشست و اگر نشسته بود، به پهلو می‌خوابید و خشم او برطرف می شد».[1]

در بحارالانوار از امام باقرعلیه‌السلام نقل شده است که فرمود: «**وَ ايُّما رَجُل غَضِبَ وَ هُوَ قـائِمٌ فَلْـيَجْلِسْ فَاِنَّـهُ سَـيَذْهَبُ عَنْـه رِجْزُ الشَّيْطانِ وَ اِنْ كانَ جالِساً فَلْيَقُمْ**؛ هر کس که خشمگین شـود در حـالی کـه ایـستاده باشـد بنـشیند، چـرا کـه پلیـدی شیطان از او دور می شود، و اگر نشسته است برخیزد».

[1] –المحجۀ البیضاء، جلد ۵، صفحه ۳۰۸، بحارالانوار، جلد ۷۰، صفحه ۲۷۲.

در ذیل این حدیث آمده است که اگر انسان نسبت به یکی از بستگانش خشمگین شود و بدن او را با دست خود لمس کند و این تماس بدنی خشم او را فرو می نشاند.

۵ـ وضو گرفتن: نوشیدن آب خنک و شستن سر و صورت با آن به یقین در خاموش کردن آتش غضب مؤثر است. بلکه در حدیثی از رسول خدا ﷺ آمده است [1]

«**اِذا غَضِبَ اَحَدُکُمْ فَلْیَتَوضَّأ**؛ هنگامی که کسی از شما خشمگین شود وضو بگیرد».

از این تعبیر استفاده می‌شود که وضو گرفتن به هنگام خشم و غضب مستحب است و در فرونشاندن آتش غضب تأثیر دارد.

در بعضی از روایات از رسول خدا ﷺ علاوه بر وضو، غسل هم وارد شده است می فرماید: «**وَ اِذا غَضِبَ اَحَدُکُمْ فَلَیَتَوَضَّأ وَ لْیَغْتَسِلْ فَاِنَّ الْغَضَبَ مِنَ النّار**؛ هنگامی که کسی از شما خشمگین می شود وضو بگیرد و غسل کند، زیرا غضب از آتش است» (و آتش را آب خاموش می کند).

و در تعبیر دیگری آمده است که غضب از شیطان است، و شیطان از آتش آفریده شده و آتش را آب خاموش می کند، بنابراین هنگامی که کسی از شما خشمگین شد وضو بگیرد».

هرگاه امور بالا به یکدیگر ضمیمه شود، و اضافه بر آنها انسان در پیامدهای خطرناک غضب در دنیا و آخرت، و کیفر و مجازات الهی آن بیندیشد به یقین آتش غضب او هر چند شدید و سوزان باشد خاموش خواهد شد. مشکل آنجا پیدا می شود که انسان در همان حال و در همان صحنه بماند و هیچ تغییر و دگرگونی در وضع خود ندهد که نجات از پیامدهای آن، مشکل و گاه غیر ممکن می شود.

[1] – بحارالانوار، جلد ۷۰، صفحه ۲۷۲

منابع مورد استفاده دراین کتاب

۱- قرآنکریم

۲- عقاید مرحوم محمدرضا مظفر.

۳- عقاید از شهید مطهری

۴- اصول عقاید از قرائتی.

۵ - اصول عقاید از جوادی آملی.

۶- توضیح المسایل از مراجع عظام تقلید

۷- اخلاق در قرآن نوشتۀ ناصر مکارم شیرازی

۸- اخلاق نوشته جوادی آملی

۹- روش نوین در اخلاق نوشتۀ حسین مظاهری

۱۰- بحارالانوار نوشته علامه مجلسی

۱۱- محجۀ البیضاء نوشتۀ فیض کاشانی

۱۲- میزان الحکمه نوشتۀ محمد محمدی ری شهری.

۱۳- لغتنامه دهخدا

۱۴- اعتقادنا نوشتۀ ناصر مکارم شیرازی

۱۵- مستدرک الوسایل نوشتۀ علامه نوری

۱۶- اصول کافی نوشتۀ کلینی

۱۷- بوستان سعدی و....